

Новы Час

ВЯЧАСЛАЎ СЧУЧЫК

Стар. 4

БЕЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ НАВУКА ПАМІРАЕ

Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі — асаба знакавая і вядомая ў навуковых колах. Аўтарытэт гэтага чалавека, які многа зрабіў для айчыннай геалогіі, стаў прадаўжальнікам працы свайго бацькі, непахісны

Стар. 6

КАРЛСАН, ЯКІ ГАЛАСУ ЗА ПРАВЫХ

Сенсацыя выбараў у Швецыі стаў прарыў у парламент правай радыкальнай партыі Шведскія дэмакраты

Стар. 27

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Стар. 9–24

ISSN 2218-2144

ЧЫТАЙЦЕ
У НАСТУПНЫМ НУМАРЫ
БАЧУ МЭТУ

Нарыс Сяргея Нікалюка
з цыклу «Азбука паліталогіі»

жэт на наступны год, заявіў, што прыбылкі ад прыватызацыі аб'ектаў пойдуть на павелічэнне золатавалютных рэзерваў краіны. «Марнаваць прыбылкі ад прыватызацыі на бягучыя выдаткі бюджету мы не маем намеру», — сказаў міністр. Таксама і Расія (важнейшы партнёр) падразеа гандлёвыя крэлы Беларусі, а наступствы фінансава-эканамічнага крызісу негатыўна ўплываюць на попыт на міжнародных рынках.

Апроч названых проблем, вымалёўваецца і рост пратэрмінаваных пазыкаў перад банкамі — па інфармацыі Нацбанка, яны дасягнулі 319 мільёнаў долараў. Запазычанасць насельніцтва складае 38 мільёнаў долараў, юрыдычных асобаў — 281 мільён долараў. Агульная сума праблемнай запазычанасці (пранлангаванай і пратэрмінаванай) на 1 верасня дасягнула 844,5 мільярда рублёў, павялічыўшыся на 28,4% з пачатку года. Аб'ём запазычанасці па крэдытах і іншых актыўных аперацыях павялічыўся з пачатку года на 24% да 85,7 трыльёна рублёў. Нацыянальны банк Беларусі плануе стварыць спецыялізаванае фінансавае агенцтва, якое будзе займацца абслугоўваннем праблемных крэдытаў, што з'явіліся ў выніку рэалізацыі дзяржпраграм. Па меркаванню Пракаповіча, гэта дапамагло бы падвысіць крэдытаўны рэйтингі беларускіх банкаў і павялічыць стабільнасць працы сістэмы.

Цікавы факт: у 2006 годзе Аляксандр Лукашэнка паставіў перад Нацыянальным банкам задачу да 2011 года сформаваць золатавалютны рэзерв у памеры 32 тонны золата і 3 мільярда долараў (план выкананы). Тады кіраунік дзяржавы пажартаваў: «Апошнім часам усё пытаяюць, а колькі Лукашэнка прабудзе ва ўладзе, пакуль не створым залаты запас у 100 тон золата і золатавалютных рэзервў ў 10 мільярдаў долараў». Яшчэ нямала часу і крэдытаў спатрэбяцца Беларусі, каб задуманае стала рэальным.

СПРАВАЗДАЧА

ВАЛЮТНЫ МІНУС

Вольга ХВОІН

Старшыня праўлення
Нацыянальнага банка
Беларусі Пётр Пракаповіч
падчас сваёй справаздачы
аб выкананні Асноўных
кірункаў грашова-кредытнай
палітыкі Беларусі паведаміў
Аляксандру Лукашэнку,
што база для ўстойлівага
развіцця беларускай эканомікі
створаная. І Нацбанк мае
намер нарочычаць аб'ём
золатавалютных рэзерваў.
Адначасова назіраецца
дэфіцыт на валютным рынке,
які вымывае той самы
стратэгічны золатавалютны
запас.

Паводле справаздачы кірауніцтва Нацбанка, усе асноўныя паказчыкі грашова-кредытнай палітыкі ў Беларусі па выніках восьмі месяцаў выконваюцца. Курс нацыянальнай валюты да кошыка замежных валютаў застаецца стабільным, захоўваючы высокія тэмпы крэдытавання эканомікі, працэнтная палітыка адпавядае «Асноўным кірункам грашова-кредытнай палітыкі». Так, курс беларускага рубля да кошыка замежных валютаў за студзень-жнівень паменшыўся толькі на 0,29% пры запланаваным на год калідоры ваганні ў межах +/-10%.

«Устойлівасць нашай нацыянальнай валюты, стабільнасць курсавой палітыкі заснаваныя не толькі на паспяховай працы нашай эканомікі, але і на тым, што мы маем дастаткова золатавалютных рэзерваў», — патлумачыў кірауніку дзяржавы Пётр Пракаповіч.

На 1 верасня золатавалютныя рэзервы Беларусі, па дадзеных Нацбанка, разлічаныя па нацыянальнай методыцы, складалі 6055 мільёнаў долараў ЗША, павялічыўшыся за студзень-жнівень 2010 года на 1,3%.

Старшыня праўлення Нацбанка рост золатавалютных рэзерваў тлумачыць тым, што павялічваецца валютная выручка беларускіх прадпрыемстваў, якія ў бягучым годзе больш чым на 20% (або на 2,5 мільярда долараў) перавышаюць паказчык мінулага года. Аднак не трэба забываць, што 1 мільярд долараў паступіў у казну ад продажу еўрааблігаций, 670 мільёнаў долараў выдзеліў Міжнародны валютны фонд, і 625 мільёнаў долараў выплаціла Расія за «Белтрансгаз». Сёлета,

у адпаведнасці з Асноўнымі напрамкамі грашова-кредытнай палітыкі, золатавалютныя рэзервы мусіць павялічыцца на 0,5–1,8 мільярда долараў.

Разам з тым на беларускай валютна-фондавай біржы назіраецца значнае перавышэнне попыту на валюту над прапановай. Розніца, натуральная, пакрываеца з рэзерваў Нацбанка. Так, за першое паўгоддзе дэфіцыт пры аперацыях куплі-продажу склаў 1 455 357 тысяч долараў і 304414 тысяч еўра. У ліпені і жніўні — прапанавана валюты ў доларах на біржы перавысіла на 17 795 тысяч, дэфіцыт еўра склаў 93 387 тысяч. Калі да канца года будуть падвышаны заробкі, то, натуральная, павялічыцца і попыт на валюту сярод насельніцтва, бо

захоўваецца свае прыбылкі беларусы ёсць ж любіць у замежных еўра і доларах, а не мясцовых рублях, тым больш, што хутка Новы год, а памяць пра дэвалювацію беларускага рубля 2 студзеня 2009 года яшчэ свежая.

Прыкрыць дзіркі ў фінансовых запасах магчыма праз знешнія пазыкі, але сёлета Беларусь на гэтым полі і так адзначылася (як паведамляе БелАПАН, на 1 ліпеня знешні доўг дасягнуў 23 мільярдаў 171 мільёна долараў ЗША, што складае 45,5% ВУП; у разліку на душу насельніцтва валавы знешні доўг цяпер 2447 долараў). Калі прадаць тое-сёе з гаспадаркі, можа, што-небудзь і прыкроіца.

Але міністр фінансаў Андрэй Харкавец, калі прымоўся бюд-

ФАКТЫ, ПАДЗЕІ, ЛЮДЗІ

2

► АКЦЫЯ «СЫХОДЗЬ!»

Генадзь КЕСНЕР

Незарэгістраваныя Партыя «Беларуская хрысціянская дэмакратыя», Сацыял-дэмакратычная партыя (Народная грамада) і зарэгістраванае ў Чехіі Міжнароднае моладзеавае аб'яднанне «Малады фронт» на прэс-канферэнцыі 22 верасня абвясцілі пра пачатак падрыхтоўкі да масавай акцыі, якая мусіць адбыцца ў Мінску 24 лістапада.

Па словах сустаршыні БХД Паўла Севярынца, гэта будзе ключавы дзень і ключавая акцыя падчас перадвыбарчай кампаніі 2010 года. Дзень 24 лістапада абраны па дзвюх прычынах.

«Першая заключаецца ў тым, што 24 лістапада — гэта наступны дзень пасля рэгістрацыі або нерэгістрацыі кандыдатаў у презідэнтніх выбарах, — адзначыў Павел Севярынец. — Па-другое, гэта гадавіна сумнавядомага рэферэндуму 1996 года, калі Лукашэнка змяніў Канстытуцыю, і фактычна з гэтага дня вядзе свой адлік аўтарытарны, недэмакратычны рэжым, не прызнаны цывілізаванымі краінамі свету. У гэты дзень мы збіраемся правесці масавую акцыю пад называй «Сыходзь!». 24 лістапада мы заклікаем беларусаў на Каstryчніцкую плошчу і ўжо ціпер пачынаем адпаведную інфармацыйную кампанію».

► ПРАВЫ ЧАЛАВЕКА

МИНЮСТ СУПРАЦЬ БХД

Міністэрства юстыцыі пакінула без разгляду заяву аб рэгістрацыі партыі «Беларуская хрысціянская дэмакратыя» (БХД).

Як паведамляе сайт Міністэрства, «у сувязі з тым, што ў прадстаўленых дакументах адсутнічае спіс члену кіруючага органа партыі (Нацыянальной Рады), наяўнасць якога прадугледжана артыкулам 15 Закона Рэспублікі Беларусь «Аб палітычных партыях», заява аб рэгістрацыі партыі «Беларуская хрысціянская дэмакратыя» пакінутая без разгляду».

Як патлумачыў сустаршыня БХД Павел Севярынец, Міністэрства «паспяшаўся са сваім паведамленнем». «Устаноўчы з'езд БХД прайшоў 12 верасня, дакументы на рэгістрацыю партыі мы абавязаны падаць на працягу месяца».

Паводле БелАПАН

► ДЫСПУТ РОЛЯ ГРАМАДЗЯНСКАЙ СУПОЛЬНАСЦІ

Генадзь КЕСНЕР

Пяты дыспект памяці былога прэзідэнта ФРГ Йаханэса Рау «Роля арганізацый грамадзянскай супольнасці ў працэсе аб'яднання Германіі» адбыўся 21 верасня ў вялікай зале Мінскага Міжнароднага адкуацыйнага цэнтра.

Арганізатарамі мерапрыемства выступілі Мінскі МАЦ імя Йаханэса Рау, Дортмундскі Міжнародны адкуацыйны цэнтр і Фонд імя Фрыдырхіха Эбера.

З прывітальнімі словамі да ўдзельнікаў форума звязнулася намеснік міністра замежных спраў Беларусі Валеры Варанецкі, новы пасол Германіі ў Беларусі Крыстаф Вайль, прадстаўнік Фонду Эбера Аляксандр Петрачкоў, а таксама кіраўнік Дортмундскага Міжнароднага адкуацыйнага цэнтра Маціас Цюмпель. У ролі «хэдлайнера» дыспекту быў віцэ-

прэзідэнт німецкага Бундэстагу Вольфганг Тырзэ, які і выступіў з асноўным дакладам.

«З каstryчніка 1990 года ўпершыню адбылася рэвалюцыя без кровапраліцця, упершыню ў гісторыі чалавечства адна суверэнная дзяржава мірна растварылася ў іншай. Калі не было з каstryчніка 1990 года, і сёння б захавалася вяеннае і палітычнае супрацьстаянне паміж Усходам і Заходам... Йаханэс Рау на верыў, што аб'яднанне Германіі стане магчымым яшчэ пры яго жыцці, ён назваў тое, што здзейснілася, щудам. І гэты щуд адбыўся дзякуючы грамадзянскай мужнасці, у першую чаргу, жыхароў ГДР, якія на шматтысячных мітынгах пад пільнім вокам Дзяржбяспекі спачатку скандавалі: «Мы — народ!», а потым: «Мы — адзіны народ!», — адзначыў, адкрываючы дыспект, беларускі дырэктар ММАЦ Віктар Балакіраў.

Па словам Вольфганга Тырзэ, Беларусь бачыць сябе часткай Еўропы і таму хоча палепышыць стасункі з Еўрапейскім саюзам.

► ПРЕЗЕНТАЦЫЯ

ВЫВУЧАЕМ АНГЛІЙСКУЮ МОВУ РАЗАМ З БЕЛАРУСКАЙ

Аляксей ХАДЫКА

У кнігарні «Кніжны салон» на Калініна, 5 у Мінску прайшла презентацыя «беларуска-англійскага і англа-беларускага размоўніка», падрыхтаванага і выдадзенага ТБМ імя Францішка Скарыны і праведзеная старшынёй арганізацыі Алегам Трусым.

Ініцыяタрам выдання размоўніка была прысутная на сустэречы Алена Анісім, адзін з яго аўтараў. Яна паведаміла, што выданне з'явілася дадатковым вынікам шматгадовай працы курсаў беларускай мовы ТБМ.

Спачатку нарадзіўся беларускі размоўнік, які вырашана было «змясціць у сусветны моўны кантэкст» шляхам дадатку англомоўнай часткі сумеснай працы сяброў суполкі «Нашчадкі» пад метадычным кіраўніцтвам Уладзіміра Кошчанкі. Уладзімір Кошчанка звязрнуў увагу на ўжытую аўтарскім калектывам дасканалую сучасную сістemu фанетычнай транскрыпцыі, якая дапамагае лепш засвойваць беларускую мову.

Пачынае вывучаць беларускую мову, звязратаючыся да яе праз англійскую.

Наклад першага выдання — 200 асобнікаў, але па атрыманні заўваг і прапаноў мяркуеца наступныя палепшаныя выпускі памерам 10 000 і болей экземпляраў для шырокага продажу. Таксама ў планах ТБМ двухбаковы размоўнік са шведскай, німецкай, арабскай, японскай і кітайскай мовамі — мовамі тых краін, з якімі Беларусь развівае дынамічныя двухбаковыя адносіны.

Пачасная госьця презентацыі амбасадар Вялікабрытаніі ў Беларусі Размары Томас, адзначыўшы прыгажосць і мілагучнасць беларускай мовы, паабяцала прыкласці намаганні для яе засвяення. Яна адзначыла таксама важнасць падтрымкі моў, якія знаходзяцца ў няпрастым становішчы, як беларуская. На брытанскіх выспах зараз свядома падтрымліваецца развіццё ўсіх моў — двух варыянтаў у Шатландыі, а таксама моў Ірландыі, Уэльса (апошняя мова была амаль страчана) і англійскага варыянта французскай мовы.

Другая презентацыя размоўніка адбудзеца 28 верасня ў 18 гадзіні ў дольнай зале Чырвонага касцёла Святых Сымона і Алены ў Мінску. Таксама будуць прадстаўлены іншыя выданні ТБМ.

«А мы з'яўляемся не толькі эканамічнай супольнасцю, але і каштоўнасцю, і з намі не так проста весці перамовы, як з бізнесменамі», — падкрэсліў віцэ-прэзідэнт німецкага парламента.

Валеры Варанецкі, у сваю чаргу, адзначыў, што «надзяржаўным узроўні ў Беларусі адбываеца паступовая эвалюцыя агульнага ўспрыніцця няўрадавых арганізацый як падушкавасцінных партнёраў у вырашэнні задач, якія стаіць пе-рад дзяржавай». «Са студзеня 2009 года працуе Грамадска-кансультацыйны савет пры Адміністрацыі прэзідэнта, які аб'ядноўвае прадстаўнікоў грамадскіх аб'яднанняў, партыі і чыноўнікаў», — падкрэсліў высокі чыноўнік.

Аднак Варанецкі забыў сказаць, што ў Крымінальны кодэкс уведзены артыкул 193.1, які прадугледжвае адказнасць за дзеянасць ад імя незарэгістраванай арганізацыі. Што ўжо амаль ніхто не памятае, калі гэты ГКС збіраўся апошні раз і якія пытанні абмяркоўваў. Што ў Беларусі сёння практична не магчыма зарэгістраваць не тое што палітычную партыю, але нават папросту няўрадавую арганізацыю (грамадскае аб'яднанне «Берасцейская вясна»), сёлета зноў не атрымала дазволу на легальную дзеянасць Асамблея няўрадавых дэмакратычных арганізацый.

Таму, як адзначыў палітолог Вячаслав Пазняк, «агульны працэс дэмакратызацыі, дэмакратычных рэвалюцый у Еўропе — гэта той канцэкт, якога сёння няма ў Беларусі».

► ПАМЯЦЬ СТРАЙКБОЛ У ГОНАР ФІЛІСТОВІЧА

Алесь ЗАРЕМБЮК

У Варшаве адбылася страйкбольная гульня, прысвечаная памяці беларускага патрыёта Янкі Філістовіча.

Мерапрыемства было арганізавана грамадской арганізацыяй «Беларуская нацыянальная памяць».

У адзін з Варшаўскіх паркаў з'ехаліся беларусы, якія часова альбо стала пражываюць у Польшчы, былі і гості з Беларусі. Грамада падзялілася на дзве каманды. Адны выступілі ў ролі абаронцаў Філістовіча, а другія (каманда МГБ БССР) праводзілі аперацыю па яго арышту. Скончылася гульня тым, што Янка Філістовіч застаўся жывы і не трапіў у рукі МГБ БССР.

«Здаецца, што ты ў сапраўдных умовах і ад тваіх крокоў залежыць будучыня Беларусі і жыццё тваіх калегаў. Такое мерапрыемства — цудоўны спосаб ушанавання памяці славутага беларуса Янкі Філістовіча, а таксама актыўны адпачынак, які вучыць працы ў камандзе і выпрацоўцы стратэгіі і тактыкі групавых дзеяний», — паведаміў «НЧ» адзін з удзельнікаў мерапрыемства Васіль Клімовіч.

▼ ТЫДНЁВЫ АГЛЯД

КРУГАВАЯ АБАРОНА

Сяргей САЛАЎЁУ

Здаецца, улада вельмі напружылася з нагоды чутак пра тое, што будучыя презідэнцкія выбары могуць быць нікім не прызнаныя свабоднымі і дэмакратычнымі — ні Еўропай, ні Расіяй. Інакш з чаго б у краіне разгарнулася глабальная прапаганда, што з выбарамі ў нас «усё нармальна», і яны пройдуть «у адпаведнасці са стандартамі»? Здаецца, столькі інтэрв'ю напярэдадні презідэнцкай кампаніі кіраўніца Цэнтральнай камісіі па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэферэндумаў Лідзія Ярмошына не давала ніколі. Хаця паўнавартасная перадвыбарчая кампанія яшчэ не пачалася.

Ярмошына 21 верасня правяла онлайн-канферэнцыю ў інтэрнэт-газэце БелПАН «Белорусские новости». Лідзія Міхайлаўне прыйшлося літаральна адбівацца ад пытанняў пра тое, што ў Беларусі выбары даюно ўжо непразрыстыя, недэмакратычныя, праходзяць, фактычна, у інфармацыйным вакууме. І, нарэшце, давялося каментаваць заяву Аляксандра Лукашэнкі пра тое, што ў 2006 годзе выбары былі сфальсифікаваныя.

Тут яна павінна была заніць кругавую абарону. Спасылаючыся на сацыялагічныя аптыяні, Ярмошына заявіла, што больш за 70 працэнтаў насельніцтва давярае вынікам выбараў і ЦВК. Аднак, па-першое, яна не паведаміла, хто праводзіў гэтыя аптыяні, па-другое, колькасць крытычных пытанняў на сایце www.naviny.by сведчыць якраз пра адваротна.

Дзіўнае стаўленне спадарыня Ярмошына выказала і да магчымасці назіральнікаў паўнавартаснае кантролюючы падлік галасоў. Паводле яе словаў, «назіральнікі ні ў адной краіне свету не надзеленыя правам падлічаць галасы». «Эта робяць выбарчыя камісіі. Права назіральнікаў — толькі ажыццяўляць маніторынг за дадзенай працэдурай», — сказала яна.

Больш за тое, старшыня ЦВК лічыць, што «назіральнікі маюць права ажыццяўляць кантроль толькі за дзеянісцю выбарчай камісіі. Паводле яе словаў, «назіральнікі свае функцыі не ажыццяўляюць».

Такім чынам, з функцыі назіральнікаў спадарыня Ярмошына выключыла маніторынг агульной сітуацыі ў краіне — ці праходзяць выбары ў «атмасферы страху», ці не. З функцыі назіральнікаў выключыла

Васіль Феросенко

ны сам маніторынг перадвыбарчай кампаніі: агітацыя кандыдатаў у презідэнты, правядзенне інфармацыйных сустрэч, пікетаў, мітынгаў і гэтак далей. Бо агітацыю ж ладзяць не выбарчыя камісіі? Акрамя таго, пытанне роўнасці ўсіх кандыдатаў падчас перадвыбарчай кампаніі таксама вынесена «за дужкі» функцый назіральнікаў.

Варта адзначыць, што выбары — гэта не падлік галасоў. Выбары — гэта працэс, які працягваеца пэўны прамежак часу. Выбары падзеленыя на этапы — регістрацыя ініцыятыўных груп, збор подпісаў, регістрацыя кандыдатаў прэзідэнты, агітацыя, датэрміновае галасаванне і галасаванне непасрэдна ў дзень выбараў, падлік галасоў, абвяшчэнне вынікаў выбараў, абскардзванне гэтих вынікаў... Уся гэтая працэдура і заканчваецца інагурацыяй прэзідэнта. Назіральнік папросту не можа быць «прылеплены» да пэўнай выбарчай камісіі. У ацэнцы агульной сітуацыі і ёсць сэнс назірання.

Ярмошына так і не патлумачыла, як будзець кантролювацца «датэрміновыя» выяздныя скрыні для галасавання, заявіла, што датэрміновае галасаванне нікто адмяняць не збіраецца, выключыла магчымасць уключэння ў склад кожнай участковай выбарчай камісіі прадстаўнікоў кандыдатаў на пасаду прэзідэнта, сказаўшы, што «на момант з'яўлення кандыдатаў у прэзідэнты ўчастковыя камісіі ўжо будзут створаныя», а больш позней ўключэнне прадстаўнікоў кандыдатаў на пасаду прэзідэнта ва ўчастковыя выбарчыя камісіі ўжо ўкарыненне.

Але ж беларусам трэба рыхтавацца не толькі да выбараў. Мінскія медыкі не выкладаюць магчымасці ўспышак захворванняў на ВРВІ і грып да пачатку эпідэмічнага сезона — ужо ў кастрычніку. Пра гэта заявіла загадчыца епідэміялагічнага аддзела Мінскага гарадскога цэнтра гігіені і епідэміялогіі Алена Фісенка на брыфінгу 21 верасня.

«На сёння агульны лік захварэлых штодзень фіксуецца на адзінцы ад 4,5 да 5 тысяч выпадкаў», — сказала Фісенка. Паводле яе слоў, гэта на 30–40 працэнтаў больш, чым у аналагічным перыядзе мінулага года, і традыцыйна зыходзячы з сярэдніх шматгадовых даных. Дыягноз «грып» пакуль клінічна не ўстаноўлены ні аднаму з хворых, аднак «моцна ідэнтыфікуючыя традыцыйныя рэспіраторныя вірусы».

Так што беларусам трэба не толькі рыхтавацца да выбараў, але і наспей час есці часнок.

▼ ФІГУРЫ ТЫДНЯ

АНАСТАСІЯ НОВІКАВА

Беларуска Анастасія Новікова заваявала срэбра па суме двуборства на чэмпіянаце свету па цяжкай атлетыцы. Спартouка заняла другое месца ў вагавай катэгорыі да 58 кілаграмаў. Па суме двух практикаванняў Анастасія Новікова паказала вынік 233 кілаграмы (рывок — 103 кг, штуршок — 130 кг).

Чэмпіёнкай свету стала кітайянка Дэн Вэй — 237 кілаграмаў (102+135). Бронза дасталася Ен Чун Mi з КНДР — 230 кілаграмаў (100+130).

«Яшчэ ні адзін медаль на міжнароднай арэне не даваўся мене з такой працы. Усё ж здабыць два піка формы за сезон надзвычай складана. Я сваю красавіцкую перамогу ў Мінску на чэмпіянаце Еўропы пераварваю дагэтуль, ды, відаць, так і не пераварыла. Жудасная стомленасць, — цытуе слова Новіковай газета «Прэсбібл». — Да галоўнага старту ў Лондане ў мене ёсць час для працы над памылкамі. Я спакойна ўспрыніляю б цяперашнія другое месца, калі б ведала, што праз два гады памяняю яго на першое». Гэта ўжо трэці срэбны медаль Анастасіі Новіковай на чэмпіянатах свету. Таксама Анастасія з'яўляецца бронзавай прызёркай Алімпіяды ў Пекіне, дзеяснейшай рэкардсменкай Еўропы ў вагавых катэгорыях да 53 і да 58 кілаграмаў.

Сусветны форум у Турцыі — гэта першы этап адбору на лонданскую Алімпіяду-2012, другі этап — чэмпіянат свету 2011 года ў Парыжы. Па суме гэтых двух турніраў і будзець разыграныя пунцёкі на наступныя Гульні. Максимальныя квоты атрымаюць шэсць мацнейшых мужчынскіх зборных (па шэсць чалавек) і дзесяць лепшых жаночых каманд (па чатыры спартсменкі).

ІРЫНА ДАРАФЕЕВА

Любімца палітычнай вярхушки Беларусі Ірына Дарафеева засвяцілася ў кастынгу мюзікла «Блакітная камея» папулярнага расійскага кампазітара і прадзюсеры Кіма Брэйтбурга. І ўвайшла ў склад галоўных герояў пастаноўкі. Ірына Дарафеева будзе выконваць ролю князёўны Тараканавай, ап'роch яе на гэту ролю адабраная актрыса беларускага дзяржжаўнага аkadэмічнага музычнага тэатра Ілона Казакевіч і студэнтка Беларускага дзяржжаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтва Кацярыны Муратава. Ролю графа Арлова выканае акцёр музычнага тэатра Дэмітрый Якубовіч. Яго дублёрмі будзець яшчэ два маладыя артысты. «Дарафеева — гэта, хутчэй, выключэнне, — цытуе слова Брэйтбурга БелПАН. — Мы ніколі не ставілі перад сабой задачу сабраць у спектаклі «зорак». Бізу палоўы з 60 адабраных акцёраў — гэта людзі, якія прыйшлі «народны кастынг», цягам трох дзён камісія праглядзела больш за 600 чалавек». Па словам Брэйтбурга, галоўная асаблівасць мюзікулю ў тым, што ён пабудаваны на рускім сюжэце, што бывае досыць рэдка. Часцей тэатры купляюць лічэнні і ставяць імпартныя спектаклі.

Мюзікль будзе ставіцца на сцэне Беларускага дзяржжаўнага аkadэмічнага музычнага тэатра, дзе, па словах кампазітара, раней не было такіх маштабных пастановак. Мінская прэм'ера «Блакітнай камеі» запланаваная на люты 2011 года.

У аснове сюжэту мюзікулю — гісторыя кахання князёўны Тараканавай, прэтэндэнткі на рускі пасад, і графа Арлова, фаварыта Кацярыны II.

КАНСТАНЦІН ЖУКОЎСКІ

Гомельскага каардынатора аргкамітэта па стварэнні партыі «Беларуская хрысціянская дэмакратыя» Канстанціна Жукоўскага судзілі за дробнае хуліганства — нецензурную лаянку і непадпарадкованне супрацоўнікам міліцыі. Перад затрыманнем, па словам актыўіста, яго зблізілі супрацоўнікі аховы прэм'ер-міністра Сяргея Сідорскага. Жукоўскага затрымалі, калі той ехаў на этнографічнае свята «Покліч Палесся». Пратрымаўшы Жукоўскага пяць

гадзінай у мясцовым пунктце міліцыі, яго асуздзілі на троє сутак. Аднак па дарозе ў РАУС сувязь з Кастусём знікла, а праз некалькі гадзінай стала вядома, што ён знаходзіцца ў хірургічным аддзяленні Петрыкаўскага шпіталю з чэрапна-маглавой траумай. Жукоўскі расказаў, што на яго напалі і зблізілі людзі з аховы Сяргея Сідорскага, які таксама наведаў свята ў Ляскавічах. Канстанцін Жукоўскі мяркуе, што tym самым ахова хацела пазбавіць высокіх чыноўнікаў ад магчымай сустрэчы з БХДшнікам.

► ТРЕЦІ СЕКТАР

ВЯЧАСЛАЎ СІЎЧЫК

Аляксандар ТАМКОВІЧ

Першая палітычна галадоўка ў найноўшай гісторыі Беларусі звязана з імёнамі Вячаслава Сіўчыка і Юрыя Хадыкі. Яны трывалі яе вясной 1996 года на знак пратэсту супраць свайго незаконнага арышту. Увогуле ж, па падліках маці Вячаслава, затрымліваўся ён больш за 20 разоў і правёў за кратамі на Акрэсціне, калі скласці ўсе яго «суткі», больш за год свайго жыцця.

Шлях на «фронт»

Вячаслаў Сіўчык нарадзіўся 18 снежня 1962 года ў Мінску, аднак першыя дзіцячыя гады праўжыў у Абхазіі, у Піцундзе, у дзеда з бабулій, куды тыя завербаліся на будаўніцтва курорта «сусветнага ўзроўню». Там і ў школу пайшоў. Але ўжо праз год вярнуўся да маці ў Мінск, дзе скончыў знакамітую 50-ю матэматычную школу і атрымаў атэстат аб сярэдній адукацыі.

У класе быў адным з лепшых вучняў, але гуманітарныя навукі даваліся лягчэй за дакладныя, таму і выбар у 1979 годзе быў адназначны — геафак БДУ.

Пасля сканчэння БДУ Сіўчык зноў трапіў у Абхазію, дзе чатыры гады працаў малодшым навуковым супрацоўнікам, але потым вярнуўся ў Беларусь канчатково. Замучыла настальгія.

«Фронтаўскі» дэбют

Сваю групу падтрымкі Беларускага народнага фронту Вячаслаў Сіўчык стварыў у Савецкім раёне ў 1988 годзе. На другім з'ездзе БНФ быў першы раз абраны сябрам Сойму.

У пачатку 1996 года многія паспяшаліся пахаваць БНФ. Адзін з публіцыстаў нават напісаў, што «наступае новы час, і бел-чырвона-белых сцягоў на вуліцах мы больш не ўбачым». Рэальнасць аказала зусім іншай. Святкаванне Дня Волі ў сакавіку 1996 года стала поўнай нечаканасцю і для ўлад, і для некаторых апазіцыянероў. Перш за ёсё тому, што тысячы людзей адважыліся выйсці на вуліцы.

Далей усё пайшло па знаёманью зараз сцэнару. Была распачата крымінальная справа, якую следчыя дапоўнілі падзеямі чарговага «Чарнобыльскага шляху».

Кіраўніцтва фронту трапіла пад рэпресіі. Пазынкі з Навумчыкам эмігравалі, Сіўчык з Хадыкам аказаліся за кратамі. Выпусцілі іх толькі пасля асабістай тэлефоннай просьбы тагачаснага расійскага презідэнта Барыса Ельцына.

Потым будзе шмат розных акцый супраціву, у тым ліку і неаднаразова «перакрыццё» цэнтральнага сталічнага праспекта. Вячаслаў Сіўчык стане «хросным бацькам» стварэння «Маладога фронту», але яго імідж як аднаго з самых радыкальных і апантаных змагароў з існуючай уладай, на мой погляд, нарадзіўся менавіта ў 1996 годзе.

Пачатак «другога фронту»

Акрамя «чыстай палітыкі», Вячаслаў Сіўчык займаўся і экалагічнымі проблемамі. Тым, што зараз адносяць да дзейнасці трэцяга сектара. Адбывалася гэта па лініі фонду «Дзецыям Чарнобыля».

У часы перабудовы ўсе структуры, якія мелі якое-небудзь дачыненне да гэтай сферы, вырашалі, чым яны будуць займацца. У тым ліку і Міністэрства

геалогіі, дзе Вячаслаў Сіўчык тады працаваў у вытворчым аўяднанні «Беларусгеалогія». З яго ўдзелам пачаўся праект «Эколаг-геалагічнае картаграфаванне тэрыторыі БССР у маштабе 1:500 000».

Аналагаў падобных праектаў у былым Савецкім Саюзе не было, бо планавалася апісанне ўсіх вытворчасцяў і заводаў краіны. Кожнаму павінны былі дашь свой экалагічны пашпарт, аднак ССР не стала, і праект «завіс».

Ёсць унёсак Вячаслава Сіўчыка і ў адкрыццё праўды пра чарнобыльскую трагедыю. Ён уздельнічаў у правядзенні маніторынгу па Чарнобылю. Шмат ездзіў па краіне і заўжды імкнуўся выкарыстоўваць атрыманую інфармацыю па прызначэнні.

У мінулым стагоддзі ўдалося дамагчыся прыняцця закону (аднаго з лепшых у СССР) аб мінімізацыі аварыі на ЧАЭС, у гэтым — на ім паставілі крыж. Таму я лічу, што пісменніца Святлана Алексіевіч мае рацю: варта пісаць працяг «Чарнобыльскай малітвы». «Праваслаўныя атэісты» малітца не ўмеюць.

У гэтай знакамітай французскай фразе — на вайне як на вайне — магчыма, і ёсць пэўнае перабольшванне, але тое, як змагаліся з Вячаславам Сіўчыкам, сапраўды, даволі часта нагадвала баявія дзеянні. Толькі «стралялі» не прадстаўнікі ўлады, а бліжэйшыя паплечнікі.

Як вядома, у 1999 годзе Віктар Ганчар, які быў на той момант намеснікам старшыні апальнага Вярховнага Савета 13 склікання, праводзіў так званыя альтэрнатыўныя празідэнцкія выбары. Калі з адносінамі да іх уладаў усё было зразумела, то ў апазіцыі на гэты конт не існует адзінай

думкі. Адны лічачь іх апраўданымі, другія — не.

Не буду займаць канкрэтныя бокі, а спыню вашу ўвагу толькі на тое, што, на мой погляд, з'яўляецца найбольш значным у іх дзейнасці. Ка-нешне, гэта знакамітый падзеек ў Катыні, але не толькі яны. Пачынаючы са студзеня 2007 года (ужо чатыры гады запар) штогод 29 чысла ў Курапатах, а 29 кастрычніка па ўсёй краіне, адбываючы акцыі ўшанавання памяці ахвяр камуністычных рэпресій. Чаму такая дата? Таму што ў ноч з 29 на 30 кастрычніка 1937 года толькі ў Мінску было знішчана больш за сто прадстаўнікоў беларускай эліты.

Пра Курапаты ёсьць сэнс скажаць асобна. Адзінае, што ажыццяўляла тут дзяржава, — устанавіла шыльду з надпісам, які гаворыць пра тое, што «рашэннем Саўміну БССР» там будзе пабудаваны мемарыял.

Было гэта больш як 20 гадоў таму... Саму шыльду грамадскасць ужо неаднаразова аднаўляла, а ўлады любымі способамі імкнуліся перашкодзіць тым, хто звіртаў ўвагу на сумнівая старажытнасць гісторыі і разбураў савецкія міфы.

Адзін з іх датычыцца партызанаў. Па афіцыйнай версіі, усе яны былі «белымі і пухнатымі». На самай жа справе гэта далёка не так. Дастатковая нагадка вёску Дражна, якая месціцца каля Старых Дарогаў. У 1943 годзе на Вялікдзень савецкія партызаны спалілі там 37 хат і забілі 25 яе жыхароў толькі за тое, што з-за асабістага глупства не змаглі нічога зрабіць з размешчаным у вёсцы паліцэйскім батальёнам.

19 красавіка 2008 года актыўісты «Мемарыялу» ўсталявалі там крыж Ефрасінні Полацкай. Літаральна на наступны дзень мясцовыя ўлады яго дэмантавалі, а праз пэўны час беларуская Феміда даволі жорстка пакарала некаторых з тых, хто меў непасрэднае дачыненне да акцыі. Так у «актыве» Вячаслава Сіўчыка з'явіліся «15 сутак за крыж».

Пакаранне, дарэчы, даволі сівалічнае, бо крыж, які ён нясе па жыцці, многія зразумеюць не могуць.

грамадска-палітычная дзейнасць на гэтым не скончылася. Пасля выключэння Сіўчыка прымаў актыўны ўдзел у палітычным жыцці не толькі роднай Беларусі, але і суседнай Украіны. Напрыклад, быў каардынаторам беларускай групы падчас Памарчавай рэвалюцыі.

Пасля сумна вядомага разгрому намётавага гарадку на Кастрычніцкай плошчы пачаў сваю дзейнасць рух беларускай салідарнасці «Разам». Легалізаваць яго ўдалося толькі ў 2009 годзе. На ўстаноўчым сходзе Вячаслава Сіўчыка абраўся старшынёй.

У 2007 годзе пачалася фактычна дзейнасць айчыннага «Мемарыяла». На 70-я ўгодкі трагічнай хвалі камуністычных рэпресій 1937-га быў створаны грамадскі аргкамітэт, які ўзначаліў акадэмік Р. Гарэцкі, пісменнік В. Якавенка і гісторык І. Кузняцоў. У наступным жа годзе стварылі адпаведную секцыю. Натуральна, што «Разам» з самага пачатку апынулася ў эпіцэнтры гэтай дзейнасці, бо тая цалкам адпавядае і адной з галоўных мэт руху — барацьбе з этнасыдам беларускага народа.

Зробленае можна пералічваць даволі доўга. Звярні вашу ўвагу толькі на тое, што, на мой погляд, з'яўляецца найбольш значным у іх дзейнасці. Ка-нешне, гэта знакамітый падзеек ў Катыні, але не толькі яны. Пачынаючы са студзеня 2007 года (ужо чатыры гады запар)

штогод 29 чысла ў Курапатах, а 29 кастрычніка па ўсёй краіне, адбываючы акцыі ўшанавання памяці ахвяр камуністычных рэпресій. Чаму такая дата? Таму што ў ночь з 29 на 30 кастрычніка 1937 года толькі ў Мінску было знішчана больш за сто прадстаўнікоў беларускай эліты.

Пра Курапаты ёсьць сэнс скажаць асобна. Адзінае, што ажыццяўляла тут дзяржава, — устанавіла шыльду з надпісам, які гаворыць пра тое, што «рашэннем Саўміну БССР» там будзе пабудаваны мемарыял.

Было гэта больш як 20 гадоў таму... Саму шыльду грамадскасць ужо неаднаразова аднаўляла, а ўлады любымі способамі імкнуліся перашкодзіць тым, хто звіртаў ўвагу на сумнівая старажытнасць гісторыі і разбураў савецкія міфы.

Адзін з іх датычыцца партызанаў. Па афіцыйнай версіі, усе яны былі «белымі і пухнатымі». На самай жа справе гэта далёка не так. Дастатковая нагадка вёску Дражна, якая месціцца каля Старых Дарогаў. У 1943 годзе на Вялікдзень савецкія партызаны спалілі там 37 хат і забілі 25 яе жыхароў толькі за тое, што з-за асабістага глупства не змаглі нічога зрабіць з размешчаным у вёсцы паліцэйскім батальёнам.

19 красавіка 2008 года актыўісты «Мемарыялу» ўсталявалі там крыж Ефрасінні Полацкай. Літаральна на наступны дзень мясцовыя ўлады яго дэмантавалі, а праз пэўны час беларуская Феміда даволі жорстка пакарала некаторых з тых, хто меў непасрэднае дачыненне да акцыі. Так у «актыве» Вячаслава Сіўчыка з'явіліся «15 сутак за крыж».

Пакаранне, дарэчы, даволі сівалічнае, бо крыж, які ён нясе па жыцці, многія зразумеюць не могуць.

ГРАМАДСТВА

МЕРКАВАННЕ

Радзім Гарэцкі: БЕЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ НАВУКА ПАМИРАЕ

Вольга ХВОІН

Навуковы асяродак — гэта іншасвет для большасці людзей. Падаецца, што навукоўцы — людзі, адораныя лёсам, абагрэтыя ўладай. Праўда, і навуковы свет далёкі ад дасканаласці. Чалавек можа пакласці жыццё і сілы на стварэнне ўласнага дзецишча, але атрымаць вынік, зусім не адпаведны сваім жаданням.

Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі — асоба знакавая і вядомая ў навуковых колах. Аўтарытэт гэтага чалавека, які многа зрабіў для айчыннай геалогіі, стаў прадаўжальнікам працы свайго бацькі, непахісны. Акадэмік мае паважаны ўзрост, але на працуўным месцы яго застаць не праблема. У 1977 годзе Радзім Гаўрылавіч быў абраны правадзейным членам АН БССР па спецыяльнасці «геология» і прызначаны дырэктарам Інстытута геахіміі і геофізікі АН БССР. Кіраваў інстытутам, які фактычна і стварыў, Гарэцкі на працягу 16 гадоў, аж да свайго абраўніцтва віцэ-прэзідэнтам Акадэміі навук Беларусі. Цяпер гэтага інстытута няма.

— Пры Машэраве мы хацелі тут, ва Уруччы — і гэта было амаль узгоднена, — стварыць акаадэмгарадок, з дамамі для навукоўцаў, універсітэтам. Мяркую, што было б вельмі добра, зручна для навукоўцаў. Але, калі разваліўся Саюз, усё пайшло інакш. Наш галоўны чыноўнік краіны калісці, даруйце, выказаўся: «Толькі ўзяўся за які, масла праўала». Вось ён узяўся і за навуку. Спачатку асперагаўся, прыходзіў рэдка, а пасля асмялеў — бачыць, што акаадэмікі, як і ўсе людзі, баязтвівы, і распачаў рэарганізацыю, якая і статуту Акадэміі навук супярэчыць. Кіраўніка Акадэміі навук заўжды абраўлі навукоўцы, а ён начаў прызначаць. Замест пасады прэзідэнта НАН была ўведзеная пасада старшыні, як у калгасе. Мы і паміж сабой так і жартуем «старшыня калгаса «Акадэмія навук». Галоўным кірункам стала прыкладная навuka, каб нешта карыснае, практычнае гаспадарцы даваць. Усё гэта прывяло да таго, што быў прызнаны Міхаіл Мясніковіч.

Ён добры чыноўнік, арганізатор, але ж не навуковец. Хаця і яго зразумець можна: паміж молатам і кавадлам. І там ціснуць, і мы тут пыхцім.

У час, калі я быў дырэкторам, у нас працавала блізу чатырохсот чалавек. І мы ўсе напрамкі навукі аб Зямлі закрывалі, вяліся фундаментальныя даследаванні, выдавецкая дзеянасць была шырокай. Але паціху ўсё прыкрылі. У нас былі агульныя працы з еўрапейскімі навукоўцамі, расійскімі. Гэта стала не цікава. Галоўнае — дзе зрабіць свідравіну, каб нафту атрымаць, і ўсё ў такім рэчышчы.

Радзім Гарэцкі

Маўляў, мы бедная краіна, шукайце рэсурсы, бо нічога не маем. Але ж гэта няпраўда — ці не траціна бюджету за кошт экспарту калійных соляў напаўненца.

Каб прыкладная навuka была шырокай, эфектыўнай, то геахімію, петралогію, вулканалогію, тэкtonіку, стратаграфію скрапілі. Але без фундаментальных даследаванні ў навука памірае. У развітых краінах на навуковую дзеянасць адлічваюць 4–6 працэнтаў ад ВУП. У нас гэты паказчык апусціўся да 0,8. Для навукі гэта капут. Бюджэтныя грошы нашага інстытута ціпер складаюць толькі 35–40 працэнтаў, астатнія самі зарабляем.

Калі Інстытут геахіміі і геофізікі ліквідавалі, то вырашылі супрацоўнікаў, якія засталіся, перадаць у Беларускі геолага-разведачны інстытут, які займаўся пошукам карысных выкапніяў. А рэшту — чалавек дваццаць — пакінулі ў Інстытуце прыродакарыстання. Будынак нашага інстытута, які ўзводзілі пад маймантром, які мы дараўлялі, даўдзі да ладу, аддалі ў падпардкаванне Мінпрыроды. Чаму было не пакінуць у нашай уласнасці ды не здаваць яго ў аренду? За гэтыя ды брошы мы малі жыць...

Радзім Гаўрылавіч расказвае гісторыі ці не пра кожную рэч будынку, у якім працуюць навукоўцы. Кім быў падоронны пано, што ўпрыгожваюць лесвічныя пляцоўкі, як набываюць жырандолю ў фас, як сварыліся чыноўнікі за вітражнае шкло — маўляў, «царкву арганізавалі, а не інстытут».

Апроч Інстытута геахіміі і геофізікі была і ёсьць яшчэ адна ідэя ў акаадэміка: музей геалогіі, музей валуноў. Апошні, да слова, яшчэ хацеў стварыць бацька Радзіма Гарэцкага акаадэмік Акаадэміі навук Беларусі Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі. Ён жа быў ініцыятарам вывучэння ледавіковых валуноў напрыканцы 1970-х гадоў. Калі стваралі калгасы, то валуны, каб яны не заміналі сельскагаспадарчым працам, падрывалі. Але ж валуны ў Беларусі — не проста камяні. Яшчэ на пачатку мінулага стагоддзя да іх хадзілі маліца, ім пакланяліся, наслі

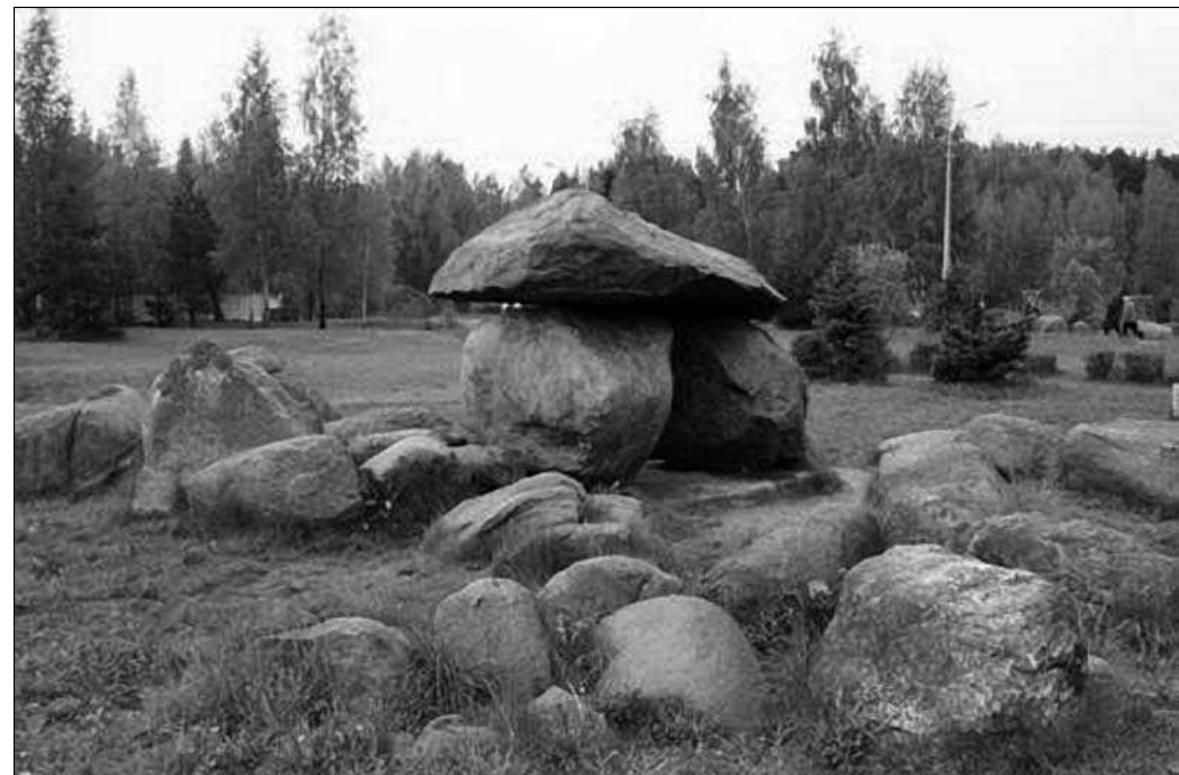
ім сваі задумы, урэшце адваявалі тэрыторыю. Хаця пагражалі мяненіе з партыі выключыць і ледзь не з пасады дырэктара выгнаць.

Музей валуноў мы «прабілі» яшчэ ў савецкі час, ідэю падтрымаў былы кіраўнік Акадэміі навук Мікалай Барысевіч. Ён нават узведальнічаў ва ўстаноўцы першага валуна, які мы прывезлі з Аксакаўшчыны пад Мінском. Ідэя была глабальная: не проста зрабіць карту Беларусі, наўзіць валуноў, але і пабудаваць геалагічны музей з агляднай пляцоўкай, стварыць антураж ледавіковага перыяду. Гэта быў б цікавы для студэнтаў, школьнікаў аўтакты. Але фінансаванне скончылася, а на адным энтузіазме многа не створыш. Мы доўгі дамагаліся, каб Музей валуноў узялі на баланс хадзіць барацкія праекты, а мы ім рацыянальна спрабуем патлумачыць бесперспектывы насыць такіх ідэй.

Таксама мы рабілі экспертную ацэнку пляцоўкі пад будаўніцтва атамнай станцыі. З геалагічнага боку ўсе чатыры пляцоўкі, якія распрацоўвалі, падыходзяць. Але рашэнне будаваць станцыю з большага палітычна, бо лічу немэтазгодным будаўніцтва на Астравеччыне. І Нарач побач, і Паазер'е. Калі б зрабілі добрую рэкрэацыйную інфраструктуру, то маглі б атрымліваць нямана прыбылку, а як пабудуюць АЭС, то хто туды паедзе адпачываць?

Размовы пра хібнасць ідэі рэарганізацыі наш інстытуту перыядычна ўздымаюцца. Былы старшыня Прэзідыму НАН Беларусі Міхаіл Мясніковіч на агульным сходзе Акадэміі нават прызнаў, што разгон Інстытута геахіміі і геофізікі Нацыянальнай акаадэміі навук Беларусі быў памылкай. Але разваліць прасцей, чым аднавіць. Многія спецыялісты пазвальніліся, маладых кадраў няма, большасць — людзі стала гаек веку. Калі малады спецыяліст прыйдзе да нас, то заробак яго будзе чатырыста тысяч, а калі пойдзе на вытворчасць, то заробіць паўтара мільёна рублёў і больш. Так і атрымліваецца, што пакруціцца маладыя — і збягаюць ад нас. У галіновым часопісе «Літасфера» не так даўно быў надрукаваны артыкул «Проблемы геалагічнага вывучэння нетраў Беларусі», у ім мы апісалі ўсе недахопы нашай працы. Цяпер на нас чыноўнікі лаюцца, бо праўду ніхто не любіць.

Без фундаментальных даследаванні ў навука памірае. У развітых краінах на навуковую дзеянасць адлічваюць 4–6 працэнтаў ад ВУП. У нас гэты паказчык апусціўся да 0,8

Парк камянёў пры Інстытуце геалогіі

27 ВЕРАСНЯ, ПАНЯДЗЕЛАК

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.20 Навіны. 06.05, 07.10, 08.15 «Добрай раніца, Беларусь!». 07.05, 08.10 Зона X. 07.30, 08.40, 11.50 Дзелавое жыццё. 08.45 Слова Мітрапаліта Філарэта. 09.05 Серыял «Ганнанка» (Расія). 10.00 Жаночае ток-шоу «Жыццё як жыццё». 11.00 Серыял «Апошні кардон» (Расія). 12.10 Сямейная камедыя «Хільдэгарт». 13.45 «OFF STAGE LIFE». 14.05 Дакументальна-біяграфічны цыкл «Мая праўда» (Україна). 15.15, 19.15 Навіны рэгіёна. 15.30 Відеофільм «Лічбава наркотыкі». 15.55 Меладраматычны серыял «Даярка з Хацапетаўкі. Выклик лёсу» (Расія). 16.45 Серыял «Спальны раён» (Расія). 17.45 Серыял «Апошні кардон» (Расія). 18.50, 01.20 «Зона X». Крымінальная хроніка. 19.25 «КЕНО». 19.30 «Арэна». 19.55 Серыял «Ганнанка» (Расія). 21.00 Панарама. 21.55 Адмисловы рэпартаж АТН «Печкі-лавакі». 22.10 Серыял «Апостал» (Расія). 23.35 Крымінальны трывер «Ідеальнае рабаванне» (Вялікабрытанія). 01.25 Дзень спорту.

14.50 «Зразумець. Прабачыць». 15.25 «Хачу ведаць». 16.10 Навіны спорту. 16.15 «Дзікі маладняк». 16.45 АНТ прадстаўляе: «Бітва тытанаў». 18.15 Навіны спорту. 18.20 «Зваротны адлік». 19.00 Чакай мяне. 20.00 Час. 21.00 Навіны спорту. 21.05 АНТ прадстаўляе: Ток-шоў «Выбар». 22.10 Прэм'ера. «Галасы». 23.25 Навіны спорту. 23.30 «Галасы». Працяг. 00.25 «Жылампія Раманава. Следства вядзе дылетант». Шматсерыйны фільм. 01.25 Навіны спорту.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны». 06.10 «Міншчына». 06.20 «Раніца. Студыя добра гастрою». 07.40 «СТБ-спорт». 08.30 «Тыдзень». I 09.35 «Вялікі сінданак». 10.05 «Пляць гісторый». 10.40 «Багатая і каханая». Тэленавэла. 11.40 «Званае вячара». 12.35 «Фантастычны гісторый». 13.50 «Зорны рынок». 15.00 Канцэрт М. Задорнова. 16.50 «Рэпарцёрская гісторыя». 17.10 «Наша справа». 17.20 «Міншчына». 17.30 «Званае вячара». 18.30 «Мачаха». Серыял. 20.00 «Сталічныя падрабязнасці». 20.10 «СТБ-спорт». 20.15 «Добры вечар, мальня». 20.30 Фільм «Жага». Расія, 2006 г. 22.55 «Сталічны футбól». 23.25 Фільм «Каралі вуліц». ЗША, 2008 г.

06.35 Моладзеўы серыял «Універ» (Расія). 06.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.00, 18.00, 20.30, 23.10, 01.15 Нашы навіны. 06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца». 09.05 Контуры. 10.10 «Жыць здорава!». 11.05 Навіны спорту. 11.10 «Шальны анёл». Шматсер. фільм. 12.20 «Дэтэктывы». 13.05 Навіны спорту. 13.10 «Кантрольны закуп». 13.45 «Модны прысуд».

07.00 ЛАДная раніца. 08.00 Тэлебарометр. 08.05 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака». 09.05 Серыял «Каханне як каханне» (Расія). 10.05 Джэймс Бонд - Агент 007. Баявік (Вялікабрытанія). 12.05 Пра маастацтва. 12.30 Школа рамонты. 13.35 Серыял «Пакахай мяне зноў». 14.30 Пазакласная гадзіна. 14.40 Тэлебарометр. 15.00 Простыя практикаванні (Расія). 15.35 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі». 16.25 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака». 17.30 Жаночая ліга. 18.00 Серыял «Каханне як каханне» (Расія). 19.05 Камедыя «Сем старых і адна дзяўчына» (СССР). 20.45 Калыханка. 21.05 Тэлебарометр. 21.10 Беларуская часіна. 22.15 Прэм'ера. Камедыйны серыял «Інтэрны» (Расія). 22.55 Моладзеўы серыял «Універ» (Расія). 23.25 Авертайм. 23.55 Футбол. Чэмпіянат Англіі. Прэм'ер-ліга. Аглед тура. 00.50 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі».

07.00 «Раніца Расіі». 09.25 «Ефрасіння». Тэлесерыйял. 10.20 «Ранішня пошта». 11.00 Весткі. 11.25 «Фатальны трывутнік. Ісаак Бабель». Дакументальны фільм. 12.15 Рамантычная камедыя «Вялікае каханне». 13.50 Навіны - Беларусь. 14.00 Весткі. 14.25 «Аб самым галоўным». Ток-шоў. 15.20 Прэм'ера. «Сапраўднае жыццё». 16.10 «Пакой смеху». 16.50 Навіны - Беларусь. 17.00 Весткі. 17.15 «Кулагін і партнёры». 17.50 Тэлесерыйял «Чорная багіня». Расія. 06.35 Моладзеўы серыял «Універ» (Расія).

18.50 Навіны - Беларусь. 19.00 Весткі. 19.25 Прэм'ера. «Ефрасіння». Тэлесерыйял. 20.25 Тэлесерыйял «Земскі доктар». Расія. 22.20 Тэлесерыйял «Дворык». 22.55 Тэлесерыйял «Восеніцкі дэтэктыў». 23.50 «Нічога асабістага». 00.05 Навіны - Беларусь. 00.15 «Весткі.ru». 00.30 «Каралева тыграў. Маргарыта Назарава». Дакументальны фільм.

05.55 Інфармацыйны канал «НТБ раніца». 08.35 «Програма Максімум». 09.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне». 10.00 Сёння. 10.25 «Мама ў вялікім горадзе». 10.55 «Кулінарны пайдыннак». 11.55 «Чыстасардэчнае прызнаннне». 12.25 «Надзвычайнае здарэнне. Агляд за тыдзень». 13.00 Сёння. 13.30 Гістарычны серыял «Спадары прысяжных». 15.10 «Цуд-людзі». 15.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне». 16.00 Сёння. 16.30 Серыял «Вяртанне Мухтара». 18.35 «Агляд. Надзвычайнае здарэнне». 19.00 Сёння. 19.35 Баявік «Марскія д'ябылы». 21.40 Серыял «Глушэц. Вяртанне». 23.30 Сёння. 23.55 «Сумленны панядзелак». 00.45 «Школа зласлоўя».

18.00 Футбол. Кубак свету да 17 гадоў. Жанчыны. Трынідад і Табага. Фінал.

19.00 Футбол. Еўрагалы. Часопіс. 19.45 Футбол. Клуб чэмпіёнаў. Часопіс. 21.15 Цяжкая атлетыка. Чэмпіянат свету. Мужчыны. + 105 кг. Анталія (Турцыя). 21.50 Вось дык так!!! 22.00 Пра рэстлінг. Агляд WWE. 22.30 Пра рэстлінг. Vintage Collection. ЗША. 23.30 Футбол. Клуб чэмпіёнаў. Часопіс. 01.00 Цяжкая атлетыка. Чэмпіянат свету. Мужчыны. + 105 кг. Анталія (Турцыя). 01.45 Футбол. Еўрагалы. Часопіс.

БЕЛСАТ

07.00 Тыдзень у «Аб'ектыве». 07.30 Гісторыя пад знакам Пагоні: «Мікалай Радзівіл Чорны». 07.40 Прэс-экспрес (агляд медыяў). 07.55 ПраСвет. 08.20 Кулінарны падарожжы Робэрта Макловіча: «Смак Ямайкі». 08.45 Рэмарка (культурніцкая праграма). 09.05 Моўнік (лінгвістычная праграма). 09.20 Басанож па свеце: «Горад у дунголях». 09.45 Дакументальнае гадзіна: «Крызіс у раі», дак. фільм, 2009 г., Беларусь. 10.45, 17.35 «Таямніца крэпасці шыфраў», тэлесерыйял: 13 серыя. 11.30 Фільматэка майстру: «Падарожжа ў прэрыі», маст. фільм, 2006 г., ЗША. 17.00 Аб'ектыв (агляд падзеяў дна). 17.05 «Тры шалёныя нулі», тэлесерыйял. 18.20 Госць «белсату». 18.40 Невядомая Беларусь: «Як пошуг маланкі», рэпартаж, 2010 г., Беларусь. 19.10 Прэс-экспрес (агляд медыяў). 19.25 Калыханка для самых маленёкіх. 19.35 Еўропа сёння. 20.00 Блізкая гісторыя. Іншы погляд: «З выцягнутымі рукамі», дак. фільм, Польша: ч. 1. 21.00 Аб'ектыв (аглоднае выданне). 21.25 Прыватная калекцыя (агляд культурных падзеяў). 21.45 Фільматэка майстру: «Падарожжа ў прэрыі», маст. фільм, 2006 г., ЗША. 23.30 Аб'ектыв.

28 ВЕРАСНЯ, АЎТОРАК

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.40 Навіны. 06.05 Дзень спорту. 06.10, 07.10, 08.15 «Добрай раніцы, Беларусь!». 07.05, 08.10 Зона X. 07.30, 08.30, 11.50 Дзелавое жыццё. 08.35 «Арэна». Праграма аб спорце. 09.05 Серыял «Ганнанка» (Расія). 10.00 Серыял «Спальны раён» (Расія). 10.55 Серыял «Апошні кардон» (Расія). 12.10 Прэм'ера. Меладрама «Важкая падстава для забойства» (Україна). 1-я серыя. 13.45 Адмисловы рэпартаж АТН «Печкі-лавакі». 14.05 «Эпоха». 15.15, 19.15 Навіны рэгіёна. 15.30 Здароўе. 15.55 Меладраматычны серыял «Даярка з Хацапетаўкі. Выклик лёсу» (Расія). 16.45 Серыял «Спальны раён» (Расія). 17.45 Серыял «Апошні кардон» (Расія). 18.50, 23.55 «Зона X». Крымінальная хроніка. 19.25 «КЕНО». 19.30 «Сфера інтэрасаў». 19.55 Серыял «Ганнанка» (Расія). 21.00 Панарама. 21.25 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. «Чэлсі»-«Марсэль». Прамая трансляцыя. 00.05 Дзень спорту. 00.15 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. Агляд. 01.25 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. «Аякс»-«Мілан».

13.45 «Модны прысуд». 14.50 «Зразумець. Прабачыць». 15.25 «Хачу ведаць». 16.10 Навіны спорту. 16.15 «Заручальны пярсцёнак». Шматсерыйны фільм. 17.05 «Слова жанчыне». Шматсер. фільм. 18.15 Навіны спорту. 18.20 «Часлаўльня разам». Серыял. 18.55 «Уцёкі». 20.00 Час. 21.00 Навіны спорту. 21.05 «Уцёкі». 23.25 Навіны спорту. 23.30 «Несакрэтны матэрываілы». 00.05 «Жылампія Раманава. Следства вядзе дылетант». Шматсерыйны фільм. 01.10 Навіны спорту.

06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны». 06.10 «Міншчына». 06.20 «Раніца. Студыя добра гастрою». 07.40 «СТБ-спорт». 07.45 «Раніца. Студыя добра гастрою». 08.30 Фільм «Жага». Расія, 2006 г. 10.05 «Пляць гісторый». 10.40 «Багатая і каханая». Тэленавэла. 11.40 «Званае вячара». 12.35 «Фатальны трывутнік. Ісаак Бабель». Дакumentальны фільм. 13.35 «Запал на культуры». 14.15 Серыял «Пакахай мяне зноў». 15.15 Пазакласная гадзіна. 15.30 Простыя практикаванні (Расія). 16.05 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі». 16.55 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака». 09.35 Серыял «Каханне як каханне» (Расія). 10.45 Футбол. Чэмпіянат Англіі. Прэм'ер-ліга. Аглед тура. 11.35 Авертайм. 12.10 Камедыя «Сем старых і адна дзяўчына» (СССР). 13.35 «Лічэсць на культуры». 14.15 Серыял «Пакахай мяне зноў». 15.15 Пазакласная гадзіна. 15.30 Простыя практикаванні (Расія). 16.05 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі». 16.55 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака». 09.35 Серыял «Каханне як каханне» (Расія). 10.45 Футбол. Чемпіянат Англіі. Прэм'ер-ліга. Аглед тура. 11.35 Авертайм. 12.10 Камедыя «Сем старых і адна дзяўчына» (СССР). 13.35 «Лічэсць на культуры». 14.15 Серыял «Пакахай мяне зноў». 15.15 Пазакласная гадзіна. 15.30 Простыя практикаванні (Расія). 16.05 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі». 16.55 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака». 09.35 Серыял «Каханне як каханне» (Расія). 10.45 Футбол. Чемпіянат Англіі. Прэм'ер-ліга. Аглед тура. 11.35 Авертайм. 12.10 Камедыя «Сем старых і адна дзяўчына» (СССР). 13.35 «Лічэсць на культуры». 14.15 Серыял «Пакахай мяне зноў». 15.15 Пазакласная гадзіна. 15.30 Простыя практикаванні (Расія). 16.05 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі». 16.55 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака». 09.35 Серыял «Каханне як каханне» (Расія). 10.45 Футбол. Чемпіянат Англіі. Прэм'ер-ліга. Аглед тура. 11.35 Авертайм. 12.10 Камедыя «Сем старых і адна дзяўчына» (СССР). 13.35 «Лічэсць на культуры». 14.15 Серыял «Пакахай мяне зноў». 15.15 Пазакласная гадзіна. 15.30 Простыя практикаванні (Расія). 16.05 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі». 16.55 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака». 09.35 Серыял «Каханне як каханне» (Расія). 10.45 Футбол. Чемпіянат Англіі. Прэм'ер-ліга. Аглед тура. 11.35 Авертайм. 12.10 Камедыя «Сем старых і адна дзяўчына» (СССР). 13.35 «Лічэсць на культуры». 14.15 Серыял «Пакахай мяне зноў». 15.15 Пазакласная гадзіна. 15.30 Простыя практикаванні (Расія). 16.05 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі». 16.55 Дэтэктыўная камедыя «Людзі Шпака». 09.35 Серыял «Каханне як каханне» (Расія). 10.45 Футбол. Чемпіянат Англіі. Прэм'ер-ліга. Аглед тура. 11.35 Авертайм. 12.10 Камедыя «Сем старых і адна дзяўчына» (СССР). 13.35 «Лічэсць на культуры». 14.15 Серыял «Пакахай мяне зноў». 15.15 Пазакласная гадзіна. 15.30 Простыя практикаванні (Расія). 16.05 Дэтэктыўны серыял «Налётчыкі». 16.55 Дэтэктыўная камедыя

ТЭЛЕТЫДЗЕНЬ

8

29 ВЕРАСНЯ, СЕРАДА

06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.40 Навіны.

06.05 Дзень спорту.

06.10, 07.10, 08.15 «Добрый раніца», Беларусь».

07.05, 08.10 Зона X.

07.30, 11.50 Дзялівое жыццё.

08.35 Сфера інтэрсаў.

09.05 Серыял «Ганнанка» (Расія).

10.00 Серыял «Спальны раён» (Расія).

10.55 Дэтактыўны серыял «Апошні кардон» (Расія).

12.10 Меладрама «Важкая падстава для забойства» (Украіна). 2-я серыя.

13.45 OFF STAGE LIFE.

14.05 «Эпоха».

15.15, 19.15 Навіны рэгіёна.

15.30 Меладраматычны серыял «Даярка з Харапетаўкі. Выклік лёсу» (Расія).

16.20 «Праверка чутак». Інфармацыйна-аналітычная перадача.

16.50 Серыял «Спальны раён» (Расія).

17.50 Дэтактыўны серыял «Апошні кардон» (Расія).

18.50, 23.55 «Зона X». Крымінальная хроніка.

19.25 «Спортлато 5 з 36». Забаўляльнае шоў.

19.30 «КЕНО».

19.35 Зямельнае пытаннне.

20.00 Серыял «Ганнанка» (Расія).

21.00 Панарама.

21.35 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. «Валенсія»-«Манчестэр Юнайтэд». Прамая трансляцыя.

00.05 Дзень спорту.

00.15 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. Агяд.

01.25 Футбол. Ліга чэмпіёнаў УЕФА. «Інтар»-«Вердер».

- 11.10 «Шальны анёл». Шматсер. фільм.
- 12.20 «Дэтактывы».
- 13.05 Навіны спорту.
- 13.10 «Кантрольны закуп».
- 13.45 «Модны прысуд».
- 14.50 «Зразумець. Прабачыць».
- 15.25 «Хачу ведаць».
- 16.10 Навіны спорту.
- 16.15 «Заручальны пярсцёнак». Шматсер. фільм.
- 17.05 «Слова жанчыне». Шматсер. фільм.
- 18.15 Навіны спорту.
- 18.20 «Шчаслівія разам». Серыял.
- 18.55 «Гаражы».
- 20.00 Час.
- 21.00 Навіны спорту.
- 21.05 «Гаражы».
- 23.25 Навіны спорту.
- 23.30 Асроддзе пасялення.
- 00.35 «Жўлампія Раманава. Следства вядзе дылэтант». Шматсер. фільм.
- 01.40 Навіны спорту.

- 21.30 «Мінск і мінчане».
- 22.05 «Дабро пажаліца».
- 22.55 Прэм'ера! Фінальны турнір тэлевізійнай гульні «Брайн рынг».
- 23.55 Прэм'ера! «Чаркізона. Аднаразовая людзі». Серыял.

- 06.35 Моладзеўы серыял «Універ» (Расія).
- 07.00 ЛАДная раніца.
- 08.00 Тэлебарометр.
- 08.05 Камедыіны серыял «Інтэрны» (Расія).
- 08.35 Дэтактыўная камедыя «Людзі Шпака».
- 09.35 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
- 10.40 Камедыя «Жаніцьба Бальзамінава».
- 12.20 «Спорт-кадр».
- 12.45 «Рэптарцёр «беларускай часіны».
- 13.35 Серыял «Пакахай мяне зноў».
- 14.30 Пазакласная гадзіна.
- 14.50 Простыя практыкаванні (Расія).
- 15.25 Дэтактыўны серыял «Налётчыкі».
- 16.15 Дэтактыўная камедыя «Людзі Шпака».
- 17.20 Жаночая ліга.
- 17.50 Серыял «Каханне як каханне» (Расія).
- 18.55 Хакей. КХЛ. Юрга (Ханты-Мансійск)-Дынама (Мінск). У перапынку: Калыханка.
- 21.15 Тэлебарометр.
- 21.20 Беларускай часіна.
- 22.30 Камедыіны серыял «Інтэрны» (Расія).
- 23.10 Моладзеўы серыял «Універ» (Расія).
- 23.40 Рэальны свет.
- 00.10 Дэтактыўны серыял «Налётчыкі».

- 06.00, 07.30, 10.30, 13.30, 16.30, 19.30, 22.30 «24 гадзіны».

- 06.10 «Міншчына».

- 06.20 «Раніца. Студыя добра гастро».

- 07.40 «СТБ-спорт».

- 08.30 «Жорсткі бізнес». Серыял.

- 09.30 «Утапанарама».

- 10.00 «Пляц гісторый».

- 10.40 «Багатая і каханая». Тэленавэла.

- 11.30 «Далёкая сваякі».

- 11.40 «Званая вічэр».

- 12.35 «Мачаха». Серыял.

- 13.50 Прэм'ера. «Не хлусі мнэ!».

- 14.40 «Студэнты 2». Серыял.

- 15.35 Фінальны турнір тэлевізійнай гульні «Брайн рынг».

- 16.50 «Новыя падарожжы дылэтанта».

- 17.20 «Міншчына».

- 17.30 «Званая вічэр».

- 18.30 «Мачаха». Серыял.

- 20.00 «Сталічныя падрабязнасці».

- 20.10 «СТБ-спорт».

- 20.15 «Добры вечар, маляня».

- 20.25 Прэм'ера! «Жорсткі бізнес». Серыял.

- 21.25 Прэм'ера! «Пляц хвілін».

- 06.00, 09.00, 11.00, 13.00, 16.00, 18.00, 20.30, 23.10, 01.25 Нашы навіны.

- 06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».

- 09.05 «Жыць здорава!».

- 10.15 «Мая жонка мяне прычараўала».

- Шматсер. фільм.

- 11.05 Навіны спорту.

- 06.00, 07.00, 08.00, 09.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 23.20 Навіны.

- 06.05 Дзень спорту.

- 06.10, 07.10, 08.15 «Добрый раніца», Беларусь».

- 07.05, 08.10 Зона X.

- 07.30, 08.30, 11.50 Дзялівое жыццё.

- 08.35 Зямельнае пытаннне.

- 09.05 Серыял «Ганнанка» (Расія).

- 10.00 Серыял «Спальны раён» (Расія).

- 11.00 Дэтактыўны серыял «Апошні кардон» (Расія).

- 12.10 Прэм'ера. Меладрама «Дом для двайка» (Украіна).

- 13.50 Дакументальны цыкл «Фартыфікацыя» (Беларусь).

- 14.30 Хранікальна-дакументальны цыкл «Гарачыя кропкі» (Беларусь).

- 15.15, 19.15 Навіны рэгіёна.

- 15.30 Альманах вандравання.

- 15.55 Меладраматычны серыял «Даярка з Харапетаўкі. Выклік лёсу» (Расія).

- 16.45 Серыял «Спальны раён» (Расія).

- 17.45 Дэтактыўны серыял «Апошні кардон» (Расія).

- 18.50 «Зона X». Крымінальная хроніка.

- 19.25 «КЕНО».

- 19.30 Сфера інтэрсаў.

- 19.55 Серыял «Ганнанка» (Расія).

- 21.00 Панарама.

- 21.55 Актуальнае інтэрв'ю.

- 22.10 Вострасюжэтны серыял «Апостал».

- 23.35 Прэм'ера. Псіхалагічна-меладрама «Палюбоўнікі» (ЗША).

- 01.30 Дзень спорту.

- 06.00, 09.00 Нашы навіны.

- 06.05 АНТ прадстаўляе: «Наша раніца».

- 09.05 «Жыць здорава!».

- 10.15 «Мая жонка мяне прычараўала».

- Шматсер. фільм.

- 11.00 Нашы навіны.

- 11.05 Навіны спорту.

- 11.10 «Шальны анёл». Шматсер. фільм.

- 12.20 «Дэтактыўы».

- 13.00 Нашы навіны.

- 13.05 Навіны спорту.

- 13.10 «Кантрольны закуп».
</

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №9 (47)
(верасень)

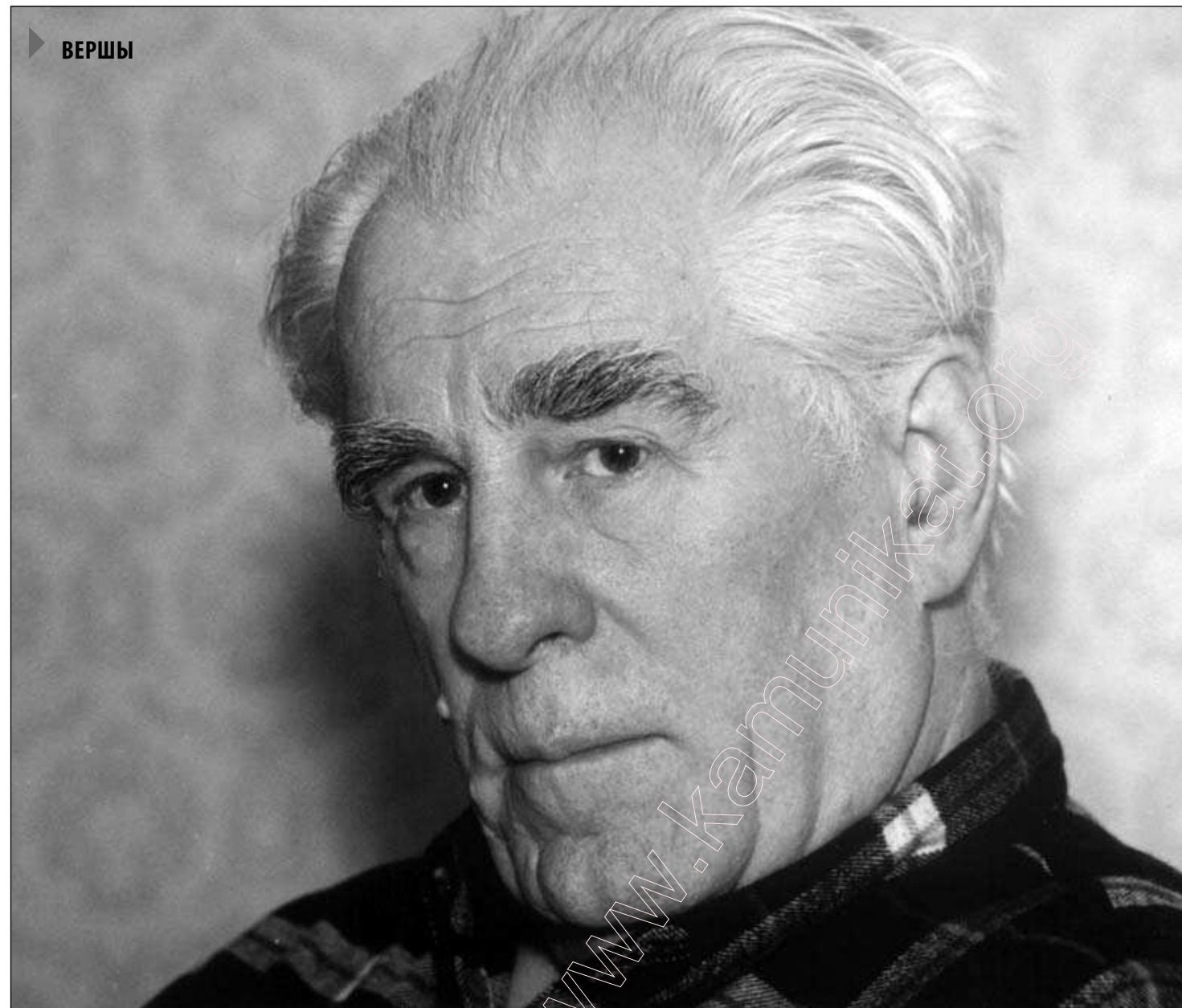
www.litbel.org www.novychas@gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

АНОНС

«САЮЗ»: новыя выданні і старыя клопаты літжыцца.....	c. 2
«ПАЗІЯ»: новыя вершы Сяргея ЗАКОННІКАВА.....	c. 3
«ПРОЗА»: «Пляванне ў столь» Яна ЗБАЖЫНЫ.....	c. 4-5
«ПАЗІЯ»: вершы Уладзіміра ПАУЛАВА.....	c. 6
«КРЭУНАСЦЬ»: эсэ Алены ЛІТВІНОЙ (МАЦІЯШ) і прысвячені	
Май ЛЬВОВІЧ	c. 7
«ЧЫТАЛЬНЯ»: старонкі новай аповесці Артура КЛІНАВА	
«Шалом».....	c. 8-9
«ПАЗІЯ»: «Украінскі гасцінец» (Д. ПАУЛЫЧКА, Г. КІРПА, А. СЕНАТОВІЧ, Н. ПАЗНЯК)	c. 10
«ПАЗІЯ»: пераклады «завейнага» Паўло ВОЛЬВАЧА і «ваярскага» Восіна МАКАВЕЯ	c. 11
«ІНТЕРВ'Ю»: Святлана АЛЕКСІЕВІЧ пра сябе і час	c. 12
«РАЗВІТАННЕ»: абрэзкі Вячаслава ДУБІНКІ	c. 13
«ШКАЛЯРЫЙ»: новыя гістарычныя аповеды для дзяцей	
ад Уладзіміра АРЛОВА	c. 14-15
«ЗАПІСЫ»: славенскія вандроўкі Ніла ГЛЁВІЧА	c. 16

ВЕРШЫ

ПАЦЕРКІ БОЖАЙ МАЦІ

НІЛ ГЛЁВІЧ

Ніводзін, мне падлеглы, гук.

Ты ж бачыши, як я тут дарэчы,
Як я патрэбен тут, дзе ёсьць.
Нашто ж бяздумна так калечыш
Крывіцкай мовы прыгажосць?

Ёй без мяне нішто няўцешна:
І свет не съвет, і снег не сънег,
І песня ўжо не наша песьня,
І смех ужо не насکі съмех.

Тойсамы ў слове зъмест нібыта,
Агульны сэнс таксама той.
А дзе душа? Душа забіта.
Бо я і быў яго душой.

2009-2010

Эпоха і народ

Чым пачыналася эпоха,
Тым і слядзе юласны ход:
За катасдрофай — катасдрофа,
Па закалоце — закалот.

А што народ наш паспаліты?
Як жыў? Як дуж? Што цягнё ў рот?
Скажу адно: таленавіты
Да непрыстойнасці народ!

2010

Браты! Пачуйце! Каб бясслаўна
Сябе навек не захубіць —
У нас адзінаю дзяржжаўнай
Павінна наша мова быць!

Не разумееце? А што ж тут
Не ясна? Што тут разумець?
Калі народ не знае кошту
Свайго жыцця — народу смерць.

Пацеркі Божай Маці

Пустаплясы на «сцішочным» выгане,
Запісныя выскалякі ў слове,
Зразумеўши, што ім сёння выгадна —
На трагічным душ людскіх разломе,—
Выскубаючи, падбіраючи пацеркі,
Каб уволю мець пітва з закускай...

А на шыі Божай Маці пацеркі —
З самацветаў мовы беларускай.

2010, жнівень

Амаль Рубай

«Сябры маіх сяброў — мае сябры», —
Вяшчае мудрасць з даўнія пары.
Ах, мудрацы! А мой найподлы вораг —
Так-так! Ну-ну! — ён чый сябрук стары?

2010

Санет фіолагам

Да 70-годдзя філфака БДУ

На вашу долю выпаў Божы дар —
Любіць і адчуваць і ведаць Слова,
І разумець, што ёсё жыве часова
Пад ласкай сонца і няласкай хмар,

Адно Яно — на ўесь зямны ашар
Людской души апека і ахова —
Не памірае! — як бы лёс суроўа
Ні насылаў за ўдарам зноў удар.

Запомнім жа, сябры: няма нічога
Свяцей за Слова вешчае ад Бога.
Сярод няпраўдаў, крываў і нягод
У ім — праўдзівым, добрым, чыстым,
Светлым,
У ім — няблізкім, вечным, запаветным
Наш Паратунак, наш святы Зыход.

3.12.2009

Рабіць добро, дарыць светло!

Песня валанцёра

Я — валанцёр. Маё прызванне —
Рабіць добро, дарыць светло,
Цяплом души дзяліцца з вами,
Туліць бяздолных пад крыло.

У чалавечай грамадзе
Я не цямрэц — мяне вядзе,
Мне свециць зорка валанцёра.
Бяздушна я не абыду
Таго, хто трапіў у бяду,
Каго ў жыцці спасцігла гора.

Я — валанцёр. Дэвіз мой ясны:
«Не запазніся памагчы!»
Мне боль чужы — як мой уласны
Сардэчны прыступ унаучы.

У чалавечай грамадзе
Я не цямрэц — мяне вядзе,
Мне свециць зорка валанцёра.
Бяздушна я не абыду
Таго, хто трапіў у бяду,
Каго ў жыцці спасцігла гора.

Я — валанцёр. Мне з ласкі Божай
Дастаўся гэты дар любі,
Каб насупор злабе варожсай
Я дбаў пра згоду між людзьмі.

У чалавечай грамадзе
Няслава-ганьба не ўспадзе
На чэсць і гонар валанцёра.
Бяздушна я не абыду
Таго, хто трапіў у бяду,
Каго ў жыцці спасцігла гора.

І я жыву...
Жыву таму, што знаю:
Усе мае грахі перад табой
Перамагла і на парозе раю
Не ўспомніла пра іх твая любоў.

1 ліпеня 2010 г.

30 верасня народны паэт Беларусі Ніл
Сымонавіч Гілевіч святкую свой дзень
народзінаў. Сакратарыят Саюза беларускіх
пісьменнікаў, рэдакцыя «Новага часу» і літда-
датак «Літаратурная Беларусь» віншуюць
свайго пашанотнага сябру ды сталага аўтара
і жадаюць здароўя, душэўнага спакою і
справуджвання яго галоўнай чалавечай мары:
пажыць у беларускай Беларусі!

Нататкі Н.С.Гілевіча чытайце на стр. 24 (16).

► АФІЦЫЙНА

ЗАЯВА

РАДЫ ГРАМАДСКАГА АБ'ЯДНАННЯ «САЮЗ БЕЛАРУСКИХ ПІСЬМЕННИКАЎ»

**У газете «Народная воля» за
7–9 верасня г.г. апублікаваны
артыкул «Мільянеры-жабракі,
або Дзіўнае існаванне Саюза
беларускіх пісменнікаў»
Эрнэста Ялугіна, Віктара
Хурсіка і Алеся Данільчыка.
Выкладзеныя меркаванні
аўтараў, якія свой публічны
акт назвалі «дэмакратычным
учынкам», маюць
фальсіфікацыйны характар
і накіраваныя
на дыскрэдытацыю старэйшай
творчай арганізацыі Беларусі
і яе кіраўніцтва.**

Аўтары артыкула, згадваючы колішнє жыццё пісменнікаў «мільянеру», усю віну і адказнасць за сучаснае «жабрака» становішча літаратараў ускладаюць на цяперашняга кіраўніка Саюза беларускіх пісменнікаў Алеся Пашкевіча. Аб гэтым сведчыць хроніка, якую даносілі да грамадства ў першую чаргу незалежныя выданні, у тым ліку і «Народная воля».

Тым не менш, апынуўшыся ў найскладаных умовах, каті Вярхойны суднават разглядаў позму Міністэрства юстыцыі аб ліквідацыі Саюза беларускіх пісменнікаў, калі міністр адкуцаў распаўсюдзі распарараджэнне аб забароне выступленняў яго членоў у школах і вну і калі чыноўніцкай сваволій за членства ў прафесійнай творчай арганізацыі беларускіх пісменнікаў загадвалася звальніць з працы, — наш Саюз выстаяў. Больш за тое, ён стварыў свой першыядычны друкаваны орган — незалежны дадатак «Літаратурная Беларусь» да штотыднёвіка «Новы час», заснаваў і выдае сваю кніжную серню, толькі за апошнія два гады змог правесці каля паўтысячы сустэречча пісменнікаў з чытачамі амаль ва ўсіх рэгіёнах краіны. Ён умацаваў творчыя контакты з пісменніцкім саюзам Еўропы, стаў членам Еўрапейскай Пісменніцкай Рады, Міжнароднай асацыяцыі пісменніцкіх саюзаў «Слова без мяжаў» і Балтыйскай пісменніцкай асацыяцыі.

Менавіта цяперашняе кіраўніцтва наладзіла перарваныя ста-

сункі з правапераемнікамі Саюза пісменнікаў СССР і Літфонда СССР (Міжнародная супольнасць пісменніцкіх саюзаў (МСПС) і Міжнародны літаратурны фонд). Больша за тое — старэйшына савецкай літаратуры Сяргей Міхалкоў не раз выступаў з лістамі-зваротамі да кіраўніцтва краіны ў падтрымку «апальнага» Саюза беларускіх пісменнікаў. Дзякуючы Міжнароднаму літфонду Беллітфонду меў матэрыяльную падтрымку беларускіх літаратараў. Былі прафінансаваныя выданні кнігі народнага пісменніка Беларусі Васіля Быкава «Парадоксы жыцця / Парадоксы жыцця» і, часткова, адзін з тамоў яго Поўнага збору твораў. І толькі тады, калі новы старшыня МСПС і Міжнароднага літфонда Іван Пераверзін, абрани пасля зыходу Сяргея Міхалкова, заплюшчыў вочы на незаконны пераслед беларускіх літаратараў і ўзяў уздел у заснаванні ў Мінску так званага Саюза пісменнікаў Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі, нават не праінфармаваўшы аб сваіх намерах аднаго з сусветнавальнікаў — Саюз беларускіх пісменнікаў, контакты з ім перапыніліся. Так было ў сапраўднасці, а не так, як напісалі аўтары публікацыі: «Славолле, самаўпэўненасць старшыні СБП не атрымалі і не атрымліваюць належнай крытычнай аценкі з боку рады. Гэта падштурхнёвае яго да зрады інтэрэсам арганізацыі. З-за яго асабістых амбіций стручана традыцыйнае супрацоўніцтва з пісменніцкімі арганізацыямі ў Маскве — Міжнародным літаратурным фондам і Міжнароднай супольнасцю пісменніцкіх саюзаў».

Дарэчы, пра «савололе і самаўпэўненасць». Алеся Пашкевіча аўбінаваючы ў «перавароце, учыненым эмошчыкамі» — у абрани падчас мінулага з'езда СБП на пасаду старшыні Беллітфонда. Мусім нагадаць, што падобнае — адначасовае правядзенне з'езда СБП і Беллітфонда — практыкавалася і ў мінулыя часы, паколькі члены гэтых арганізацый — адны і тыя ж асобы. Мы не можам зразумець, з якіх крыніц чэрпалі аўтары артыкула інфармацыю аб тым, што «Рада не прыняла рашэнне аб сумішчальніцтве. Адмоўна наконт сумішчэння пасад выказалася таксама большасць членуў праўлення Беллітфонду», а сам з'езд пісменнікаў, маўляў, быў «нязвычайна нервовы, скамечаны, хутчай падобны на дылетанцкі палітычны мітынг», падчас якога старэйшыны літаратуры з месца райлі «не гарачыцца». Нагадаем, што па статуте Беллітфонда старшыня

Л.Геніюш ды нарэбкам электроннага часопіса перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет».

У «Верасні» — паэзія і проза маладых (А.Кузьміч, А.Емельянаў, В.Кустава, Н.Грышчук, В.Воранаў, К.Глухоўская і іншыя), творчасць старэйшых Н.Гілевіча, В.Зёнка, У.Някляева, эсэістыка, крытыка і... невядомыя пароды А.Сыса.

Шукаіце выданні ў кнігарнях і ў прыватных распаўсюднікаў!

мог быць абранным і на пасяджэнні Праўлення. Тым не менш, Алеся Пашкевіч вынес гэтае пытанне на вырашэнне ўсёй грамады, якой і быў дэмакратычна абранны старшынём Праўлення Беллітфонда. Вось толькі што змогуць аўтары артыкула адказаць, што падштурхнула былога «алдана працаўшага» старшыню Літфонда пайсці пасля гэтага ў Міністэрства паследнім?

Вынікам стала праверка Міністэрства юстыцыі. Насуперак чаканням «дабразычліўцаў» абранные Алеся Пашкевіча на пасаду было прызнана правамоўным.

Зрэшты, функцыі старшыні Праўлення Беллітфонда па статуте — прадстаўнічыя. Ён не меў права банкаўскага подпісу. Рэальнай адміністрацыйнай уладай быў надзелены дырэктар Беллітфонда, на той час — Віктар Хурсік, адзін з аўтараў «выкрыўлініцкага» артыкула, які на згаданым з'еззе наабіці пісменнікам залатыя горы, а сам прапраз месяц сыйшоў, пакінуўшы разграбаны «каношні» іншым. Кур'ёзнасць сітуацыі і ў тым, што ягоным наступнікам на дырэкторскай пасадзе стаў трэці «падпісант» артыкула — Алеся Данільчык, пры якім Беллітфонд быў ліквідаваны і заўкіён быў прададзены санаторы-прафілакторы пісменнікаў «Іслач». А сёння яны ж, зваліваючы ўсе магчымыя і немагчымыя грахі на Алеся Пашкевіча, нахабна пытаяць: «А дзе ж атрыманыя за продаж санатория гроши?».

Грошы — на рахунку ліквідацыйнай камісіі на чале з намеснікам старшыні Дзяржаўнага камітэта Рэспублікі Беларусь памяцасці. Высвятленне іх лісё — нашыя гульнія клопат і задача. Прасцей, вядома, шукаць іх у чужой кішэні. Так, за сваю працу на пасаде старшыні Праўлення Беллітфонда, паводле загада дырэктара, Алеся Пашкевіч атрымаў — праз паўтары гады навыплаты — заробак. Аб тым «са смакам» паведамляюць аўтары «Дзіўнага існавання...». Але чаму яны не згадалі і аб тым, што заробкі атрымалі і каля двух дзясяткаў супрацоўнікаў Беллітфонда — за ўсё мінулыя гады, а сярод іх — і былыя дырэктары Беллітфонда, аўтары артыкула Віктар Хурсік і Алеся Данільчык?! Прыгэтым сакратарыят Саюза беларускіх пісменнікаў (старшыня і намеснікі) ад часу абрannia ў 2002 годзе працуе на грамадскіх пачатках і анікіх грашовых выплат не атрымліваў.

Мусім праінфармаваць, што агучаныя ў артыкуле «Мільянеры-жабракі, або Дзіўнае існаванне Саюза беларускіх пісменнікаў» «факты» пасля адпаведнага звароту старшыні Рэвізійнай камісіі Васіля Якавенкі былі разгледжаныя на

міністрым пасяджэнні нашай Рады, на якой старшыня Алеся Пашкевіч па кожнай з «прэтэнзій» даў падбязную інфармацыю і быў падтрыманы сябрамі Рады.

Недарэчнымі выглядаюць і закіды адносна стварэння мемарыяльнага пакоя Максіма Танка і годнага захавання карцін, кніг і фотапарэстатаў у Доме літаратара, бо той Дом і адпаведна маё масць у ім не належыць нашаму аб'яднанню.

І пра апошні «злачынны крок» старшыні нашага Саюза (які, зрешты, не мае дачынення да дзейнасці Саюза беларускіх пісменнікаў) — «прысвойванне» сродкаў на выданне кнігі пра Барыса Кіта. Удакладнім: згаданыя ў артыкуле сродкі фундатар вырашыў патраціць на выданне юбileйнага альбома ў гонар славутага беларуса. Кніга ўкладаецца і не ўзабаве выйдзе ў свет.

Зразумела, у нялёгкіх умовах працы кіраўніцтву Саюза беларускіх пісменнікаў не ўсё ўдаецца зрабіць і ажыццяўці. Тым не менш, Рада зяяўляе аб сваёй падтрымцы дзейнасці старшыні Саюза беларускіх пісменнікаў Алеся Пашкевіча. У з'яўленні артыкула «Мільянеры-жабракі, або Дзіўнае існаванне Саюза беларускіх пісменнікаў» мы бачым спланаваную спробу дыскрэдытацыі Рады і дзейнасці найстарэйшай творчай арганізацыі, сваёго роду сімвала беларушчыны і нацыянальнага мастацтва слова — Саюза беларускіх пісменнікаў.

Застаецца адкрытым пытанне: каму насамрэч быў патронаў згаданы артыкул, каму гэта выгадна?

Прынята 14 верасня 2010 года

Ніл Гілевіч, народны пээт Беларусі
Эдуард Акулін, намеснік старшыні
Саюза беларускіх пісменнікаў

Уладзімір Арлоў
Лявон Баршчэўскі

Генадзь Бураўкін, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Анатоль Вярцінскі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Леанід Дранько-Майсюк

Генрых Далідовіч, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Сяргей Законнікаў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Васіль Зүёнак, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Віктар Казько, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Анатоль Кудравец, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Уладзімір Някляеў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Барыс Пятровіч (Сачанка), намеснік старшыні Саюза беларускіх пісменнікаў

Міхась Скобла, намеснік старшыні Саюза беларускіх пісменнікаў

Кастусь Цвірка

ВЕРШЫ

З НОВАЙ КНІГІ «ШАЛЁНАЯ КУЛЯ»

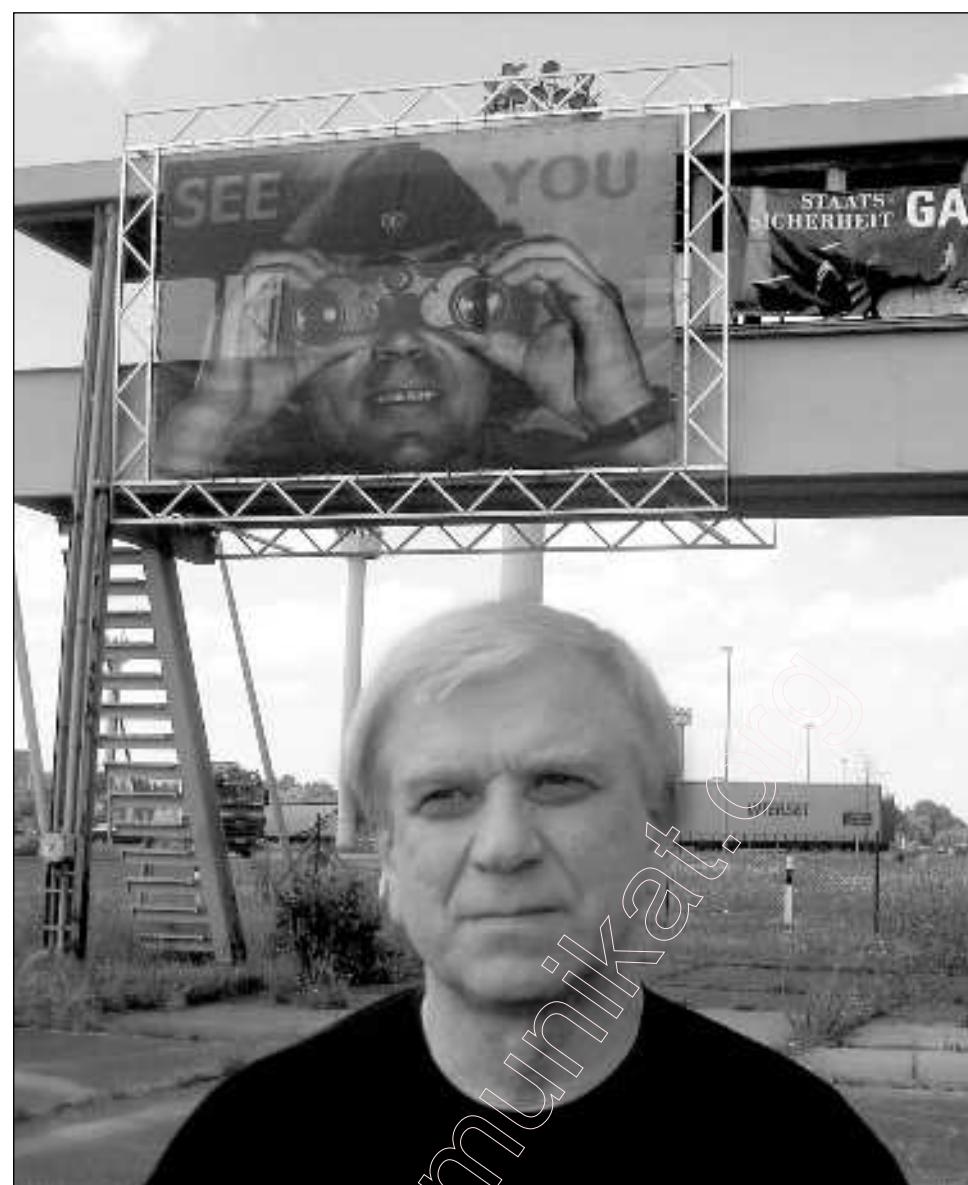
Сяргей ЗАКОННІКАЎ

Неаднаразова па запрашэнні грамадскай ініцыятывы Германіі «Беларуска-нямецкія сустэрчы» выступаў з літаратурнымі лекцыямі (творчасць Васіля Быкаў, Уладзіміра Карапткевіча) у Гельмштэце. Горад, яго ваколіцы вельмі падабаюцца, хоць у гэтай гасціннай краіне быў часта, бачыў шмат чудоўных, непаўторных мясцін.

Раніцай звычайна вітаўся з сонечкам у выдатным лесапарку, дзе, згодна волі мясцовых жыхароў, не дазваляюцца нікія высечкі, забаронена любое ўмяшальніцтва, усё да апошняй драбніцы застаецца некранутым. Дарослыя і дзеці назіраюць сапраўдную прыроду, жывуюць з ёй у згодзе, шануюць, берагуць расліны і дрэвы, птушак і звяроў. Сёлета сустэрзут цікаўнага, прыгожага, задаволенага жыццём барсука. Гэта была прыемная нечаканка, бо не бачыў такога знаёмца ажно з маленства, праведзенага на Вучачыні...

Чым далей вандрую па жыцці, па планеце, тым больш авбострана адчуваю еднасць не толькі з роднымі людзьмі, з мілай сэрцу Беларуссю, але і з вялікім светам. Гэта не высокія слова, а стан душы. Усё, што закраінае яе і дома, і ў далёкіх краях, прыходзіць у верши.

Аўтар

Цёмны горад

Падалося: у горадзе выноць баўкі,—
Гэтак злосна скуголіць за шыбамі вецир.
Прадзімае наскроў ён надзея куткі,
Што янич засталіся ў раскрытым свеце.

Прывіняло радкоў разняволены рух,
Бо душа на паперу глядзіць, як сляпая.
Уладарна на лямпай асветлены круг
Цёмны горад, як хіжая здань, наступае.

Чорным полыменем злізае кроплі святла
Дыктатура цынічнага, шыльнага змроку.
Разам з ёй у кватэрку трывога прыйшла
І на верши мае пазірае звысоку.

Рабскі час плодзіць статкі нямых і глухіх,
Нават сны заганяе ў ванітнае стойла...
Цёмны горад сціскае ў абдымах сваіх,
Не дае ён ні жыць, ні памерці прыстойна.

Беларускі палігон

На беларускім палігоне—
Як у апошнюю вайну.
Штодзен нячысцікі ў пагонах
Таўкуць тутэйшых у спіну.

Не дачакацца дапамогі—
Той з клюшніяй, гэты з капытом.
А прыячэ — прыкрыцца могуць
Людзьмі, нібы жывым шчытом.

Маўчыць народ.
Душу і цела
Спавіў намёртва страху дым.
А ўсіх няскораных і смелых
Гайні знішчае па адным.

Ды родны грунт я не пакіну,
Дзе слёз — як росаў на траве,
Бо веру, што мая краіна
Мільніна выдыхнене: «Жыве!..»

То праўда крываўду ў кут пагоніць,
То гвалт зноў засціць свет сабой...
На беларускім палігоне
Грукоча неувечэнны бой.

Ні слова!

Тут хлусаў тусоўка правіць,
Тут сэнсу хістаеца цвердзь.

Пакуль не пануе праўда —
Ні слова пра смерць!

За слова на бой суроўы
Выходзіце — і ратнік, і смерд.
Пакуль не паўсталі мова —
Ні слова пра смерць!

Надзея залечыць раны,
Не страшна і новыя мецы.
Пакуль сцяг і герб забраны —
Ні слова пра смерць!

АМАП грозды крок паволіць,
Сціхае бравурная медзь...
Пакуль не зайлелі волю —
Ні слова пра смерць!

Калі мы не ўстанем самі —
Не падыме нас ніхто.
Уладзімір Карапткевіч

Само жыцьцё — свабодзе радня,
Нельга ісці, згінаючи выю.
Мёртвых нам не ўласца паднімць...
Устаньце, жывыя!

Дождж са снегам

Праплывае па долі маўєй
Лёгкі цень нечаканае хмаркі...
Дождж са снегам над весній зямллёй —
Уанёла з нячысцікам сварка.

Змалку ветраны дзень я люблю,
А з табою — найбольш і адчайна.
На ляту мілы позірк лаўлю,
Як акрайчык галодная чайка.

З незнамай трывогай глядзису
На дзвінства нястомнай прыроды:
Як сплятаюцца пальцы дажджу
З сівізной снегавай назаўсёды.

Хутка сэрца ў забойчым жыцці
Не стрывае шалёнага бегу.

Гэта вечнасць у вочы ляціць...
Гэта ты, гэта я —
Дождж са снегам.

Вёска Святая Воля

Тут нештачка за назвамі
Схавана і замылена.
Як зведаць, што выказвае
Гуллівае Шумліна?

Святочных вербаў коцікі
Святаеюць несурочана.
Пра чый жа лес маркоціца
Вясновае Сіроціна?

Кастры і бульба сопкая...
А што там больш убачыцца,
Дзе гнецца ў крук над соткамі
Цярплівая Гарбаціца?

А ў гэтай вёсцы здолеў я
Адчуць між ліп і ясеняў,
Што за Святою Воляю
Высокі сэнс прайгнены.

Лёгкі хлеб

Лёгкім хлебам пазію ліцаць, стараюца
«Ад сахі і станка» прарвацца да слова...
Ды метафоры ўсё ж мазалём

не ствараюца,
Нельга рыфмы спрадакаваць, быццам дровы.

Развітаюся раптам я з пэўнымі лямкамі,
Усміхнуся змене быльых дэкарацый...
Ты чаму надарвалася, сэрца сялянскае,
На такой не мужыцкай, а «танскай працы»?

Мая сасна

Інфаркт валиць люд, як лес, у нахлест...
Я ўдзячны лёсу, што столькі агораў...
Мяне дабівае не сталы ўзрост,
А глупства, якое душыць за горла.

Я так стаміуся, што проста засну,
З куточкі вуснаў прасочыца сліна...

А покуль хочацца бачыць сасну,
Якай стане маёй дамавінай.

Кроплі

Яна — загадка, які ні глядзі,
Ці хмельнай душой,
Ці вачыма цвярозымі,
А выгад напрошваеца аздзін:
Жанчына —
Аб'ект не для нашага розуму.

Гэта мара спеліцца цішком,
Ды паэт не стане хэньць аспрэчваць,
Хоча хоць аднымі сваім радком
Зачапіцца за жыццё навечна.

Лебядя паднялася над доляю здрэнай,
Як на твары марышыністым ішэць.
Я прыняў тое, што ненавідзець патрэбна,
Каб паціху ад дум вар'яць...

У краі суцэльных зняверцаў
Стайлілася рабская ціш...
Тут нават сваёю смерцю
Свабоду не пракрычыши.

Я любіў жыццё: зары святою,
Прыпар дні і вечары з бяседаю...
А было яно ці не было —
Я цяпер і сам ужо не ведаю.

Не пішацца...
Патеры згроб
І кінуй у касцёр таропка.
Пацалаваў свой лес у люб...
На тым і кропка.

А наогул — на долю жаліца грэх,
Столькі ўвішных людзей ішчыруе наўкола...
Нават месяцы у небе блішчыць, як лімех,
Адсліфаваны касмічным падзолам.

Шалёнай Куля

Я ў свеце жыву, дзе з крывавых падзеі
Гісторыю ткалі заўжды псіхапаты.
Вайна не шкадуе ніколі людзей —
Шалёнай куля пільнуе салдата.

А мне давялося пісаць на разрыў,
Мецы раны нягойныя нават без бою.
Шалённую Кулю я сэрцам злавіў,
Да кроплі сцякаю нясцерпнай любою.

Імчыца, выпісвае вечнасці круг
У космасе чорным, наскроў нелюдзімым
Планета, якую вандруйны мой дух
Давёў да памераў малое раздзімы.

У свеце,
Дзе гвалт душы кволыя гне,
Дзе бляя класць сцягоў,
Дзе прадажныя слова,

Зноў страх за людзей раздзірае мяне,
І толькі любоў застаецца замовай.

Стала на каленях ля родных магіл,
Тут грозна ў вушах вецир памяці свічча.
Ці хопіц зямлянам сумлення і сіл,
Каб сцішыць дурных пустадомкаў

ігрышча?

І я, адыходзячы ў край нежысвых,
Спытаюся так, каб унукі не ўчулі:
«Куды ты нясешся на злом галавы,
Планета няўдзічных —
Шалёнай Куля?»

► АПОВЕД

ПЛЯВАННЕ Ў СТОЛЬ

Ян ЗБАЖЫНА

Бацька ляжаў на канапе і пляваў у столь. Гэта было адзінае канкрэтнае выйсце пад час немагчымасці пахміліца. Канкрэтны ўвогуле быў хара́ктерна рысаю бацькі, таму ёсць рухомая маё масць без фанабэрый ёй сыйшла да ветру, а студню без видра ніхто не зажадаў і дарма. А паколькі на павер у нашай вёсцы давалі толькі абязанкі, то хоць на пень брашы, хоць на калоду тукай, а хвораму чалавеку толькі і заставалася адно пляванне.

Сэнс плявання ў столь, на першы погляд, быў зусім не складаным: плюй сабе дагары і ёсць. На самай справе гэтая працэдура патрабавала значна большага ад чалавека, чым гульня ў шклянкі перлы. Знаўцаў класічнае ёгі пляванне вабіла сваёй адцуранасцю. Да таго ж бацька пляваў красамоўна, з уласціва толькі яму хісцю, але ехаць да Індіі не згаджала, бо свядома баяўся слана, які без дай прычыны можа затаптаць добрага чалавека на падпітку.

Значна лепш было б бачыць само пляванне ў столь, але кожны, згодна з майм тлумачэннем, можа паспрабаваць уласна.

Гэтую разнастайнасць плявання варта ўмоўна падзяліць на два этапы: дагары і ѹніз.

Першы этап вымагае дакладнага вакамеру і добраі напругу лёгкіх, а таксама пэўнага запаса вадкасці. З апошнім у бацьку перашкоды не было. Увесе час ён нешта адрыгваў, а выпалены самасадам дыхацельны ланцуг перапаўняўся іржаваю слізню. Вакамеру было ўдвай больші: прыцельваючыся, стары абавязкова заплюшчваў левае вока. А лёгкімі, якія выдзымвалі трохпярховую лаянку, заасобіўся б кожны бягун.

Пасля харкання вадкасць павінна была не толькі дасягнуць столі, але зрабіць гэта з асаблівай далікатнасцю, не размарскаючыся па паверхні, а ледзь-ледзь зачаткіца за яе. Праз нейкую хвіліну пухір, завісаючы ў падстоллі на ўласнай ножцы, пачынаў павольны рух да долу, аж пакуль не адрыгваўся канчаткова і, згодна спадара Ньютона, набіраў хуткасць.

Гэта якраз і распачынала другую дзею відовішча. Калі першая характеристызуецца спрэтыкава-

насцю і майстэрствам, то другая — больш спрытам і вымагае манкавае рэакцыі. Сэнс яе ў тым, каб перад набраўшым хуткасцю пухіром як мага пазней зрабіць віраж галавою — і вадкасць трапляла не ў твар, а на ўвагнугнусць ад галавы. Найбольш віртуозным лічыцца яшчэ і пляснуща ў гэты момант у далоні. И чым бліжэй да носа гэта ёсць адбывалася, тым болей адрэналін выпырскаваў ў кроў. Зразумела, адрэналін — гэта не стакан сівухі, але лепш, чым нічога...

Гэтай ёгі ад бацькі запазычыў і наркалагічны дыспансер. Лекары толькі ўяўлі сваю методыку. Бацька распавядала, што там нікога не вымушалі пляваць у столь; на галаву звязанага па руках і нагах хворага медыкі метадычна кідалі пудовую гіру. Эфект быў надзвычайні. Глазданутасць і белая гарачка знікалі ўжо пасля пятага кідка, дазваляючы эканоміць на леках, што інвестыравала грошы на пазычанкі. Пішуць, што ўжо да дажынак гэткім макарам будуць лячыць яшчэ і кілу...

II

Фанерка на акне, што служыла заместа шкла, адсунулася ўбок, і ў хату ўвапхнулася галава старое Пляткарчыхі. Ад нечаканасці леве вока бацькі расплющылася, і ў гэты ж момант правае вока было цалкам зашпакльвана пакінутай па-за ўвагай вадкасцю.

— Усё блашчыщаў давіш, Збадун Збадунович ды Збадуна, — не вітаючыся адрохкала старая, — так і пахаванне прахэркаеш, відаць, і не ведаеш, што яшчэ давідна Пахміялко ўсім загадаў доўга пахміяліца. Ужо і сталы з шынка-чытальні пазносілі. Хутка народ з могілак паспяшаецца. Вячэра за кампляктуочыя будзе. Сам таварыш прадсядাচель Глумак Ялдонавіч так загадаў і падпісаў.

Але бацька апошніх слоў Пляткарчыхі не чуў. Ды і навошта?

Па-вайсковому спраўна, неробячы непатрэбных рухаў, Збадун ссунуў ногі з ложка адразу ў апоркі. Але правая сустэрэла маснічыну. Рукі ў гэты час падхапілі з падгалоўя абсурмехдук¹ і прасоўваліся ў дзіркі. Паколькі правая гана не намацала апорка, бацька вызваліў напалову ўціснутую ў дзірку левую руку і запусціў яе пад ложак. Памацаўшы, ён выцягнуў адтуль ката Не Пратаду, які неўзабаве, храснуўшы хрыбетнікам аб вушак, паяцгнуў свой азадак зноў пад ложак. Наразіце апорак быў знойдзены, і бацька, кінуўшы абсурмехдук, не марудзячы сігануў уакно. Закружляла матылём адарваная фанерка, зарохкала збітая з ног старая Пляткарчыха, а бацька, выціраючы вока, імчаў па галашчоку да дашчатніка Пахміялка.

Услед, вохкаючы і зайдзята зычучы кепства на яго галаву, закульгала Пляткарчыха. Часу было блізка паўдня.

III

У пэўнішыся, што бацька гіаваў па вызначанаму раней кірунку, я дастаў скрадзены ў яго недапалак і ў прадчуванні доўга-

чаканай асалоды запаліў сярнічу, але закурыш не паспей.

Рыпнула дзвярная клямка, і ў хату ўваліўся мой аднакласнік Дай Дапаліць.

— Дапаліць давай, — выхопліваючы мой недапалак, ашчэрыўся ён.

Дзенъ, відаць, вывіхнуўся такі, што ніхто не вітаўся.

Дай Дапаліць хоць і вучыўся сялою ў шостай класе, але быў старэйшы за мяне на трэх гады і на весну збіраўся ў войска, а да астрогу дарогу наканавалі яму з маленства.

— Тэма ёсць, — выдзымываючы дымок, сплюнуў скрэз зубы аднакласнік, — збаўтнеш каму, сам ведаеш, пеўня ў хату пушчу і дзвёры падапр.

Я ведаў. Ведала і ўся вёска. Бо Дай Дапаліць перакрываў яшчэ і Пажарнікам. Хаты і гумны настаўнікаў, упаўнаважанага зведалі пеўніка Дай Дапаліць.

Тэма была і сапраўды таямнічаю, для Пажарніка крымінальнаю. Но менавіта ён, спаскіўшыся на грошы Пахміялка, спрычыніўся да адпльщицы апошніга ў вечнае пахмелле. З другога боку, гэта тэма — абязала заможнасць... на некалькі дзён, і мне пачалі мроўца пакуначки цыгарак, адкаркаваныя пляшкі цывільнай і настаўніць, дэкальтаваныя ад верху да самага нізу.

Справы адно і было, як зайдзі ў хату Пахміялка і забраць з патайніка грошы. Дзе быў патайнік, Дай Дапаліць вывіжаваў і комін у Пахміялка наўмысна раней часу зачыніў, а сам уцёк. Той учадзеў, і сам таму віною. Но няварта было нікому хваліцца, што ты трактар за некалькі чырвонцаў як звычайнае металічнае ламачча ў другсыравіну здаў...

Пайсці на хаўтуры Дай Дапаліць не адважаўся, таму на мяне і быў ускладзены гонар даверу быць памагатым, а па-местаковаму — падзельнікам.

Тым часам жалобщыкі на чале з дабрачынным айцом Прыйду Першым пасля пахавання грувасцілі на панадворку нябожчыка, дзе ў хаце за столом ужо зачыніў, а сам уцёк. Той учадзеў, і сам таму віною. Но няварта было нікому хваліцца, што ты трактар за некалькі чырвонцаў як звычайнае металічнае ламачча ў другсыравіну здаў...

IV

За сталы садзіліся згодна з выпрацаваным за гады этикетам. На чале — уласна Зылднік, па правы бок ад яго — Ужо Тут, а па левую руку — Прыйду Першым. Раней было наадварот. Прыйду Першым быў перасаджаны па левую руку пасля таго, як сваёй правай рукой пачаў збіраць і кесара. Этыкет не вызначаў месцы для астатніх жалобщыкаў. Звычайна сямейнікі на могілкі не хадзілі, каб паспець ускочыць за сталы раней астатніх...

Па даўній традыцыі, колькасць выпітага за ўхмяленне душы нябожчыка абліжоўвалася лічбою трыв. Кожны пасля паміналына вячэры, калі быў у стане нешта ўспомніць, дзяліў выпітага на трыв. Атрымлівалася зредку трыв куляўкі, а звычайна трыв шклянкі, трыв пляшкі, трыв

дзіцячыя вядзерцы. У грамах ніхто не лічыў.

З губы цягнуць да чаркі быцо нахабствам. Кожны з вялікай любові і светлай памяці да нябожчыка паспяваў зрабіць гэта значна часцей, чым якайсь там агітацыя. Малітва дабрачыннага, добрае слова начальніка і калегаў, а таксама незлічоных сяброў і радні па кудзелі ў сваёй аснове складаліся з выклічнікаў, узмоцненых пабуджальнімі дзеясловамі, што пакрысе пераходзіла ў каго ў сон, у каго ў лаянку.

Не знайшоўшы іншай зачэпкі трапіць у хату нябожчыка, я вырашыў зрабіць гэта праз клопат аб здароўі бацькі: для вока прынёс абсурмехдук. Праўда, уся вёска ведала, што мой бацька можа спаць у адных шкарпетках на снезе, пад снегам і без яго і ні разу не чыхнуць...

V

Пад час майго прышкандыбання чаркаванне ішло ва ўсю іванаўскую. Зацягнулі і любімую жалобную песню аб размаляваных караблях нейкага Сценькі.

Відаць, гэты Сценька быў не з нашае вёскі, бо вады ў нашай сажалцы — курыцы напіцца. Душки нябожчыкаў, як сцяржакаў айцец Прыйду Першым, перавозіць не нейкі там драпежнік Сценька, а Харон, і не на караблях, а ў звычайнім чоўне, што нікім чынам не бянтэжыла маіх аднавяскоўцаў, якія без усялякіх прабачэнняў не ашчаджалі сяброўскай ўнёскі дабрачыннаму, які пагаджаўся ўзіць на сябе абавязак стырнавога на пераправе, ні ў царкве ні па-за ёю.

Бацьку нельга было ні з кім зблытаць. Ён сапраўды нагадаваў індыйскага гуру. Аскетычны яго выгляд яскрава даводзіў, што ён з дзяцінства не піў нават матчынага малака, а толькі спіртуўтымоўчаючую вадкасць. Можа, гэта і супярэчыць канонам класічнае ёгі, затое ён быў здольны закусваць, схапіўшы ротам аднаго паветра, або толькі панюхаўшы шкарпетку, якую насіў з сабой заўжды, калі не на назе, то за каўняром.

Не паспей бацька кульнуць, як я адразу кінуў яму абсурмехдук.

— Занохай! — бікнуў як мага мацней, і ўсё застолле ражтам заўважыла мяне і паглядзела на дырэктора школы Адзінку За Грошы, якому мы бытлі вінаватыя яшчэ за пятую класу.

— Збадунчык, аддай Адзінку За Грошы абсурмехдук, хай твой малы нарэшце ў сёму класу прайдзе, — прысуквалася Пляткарчыха. — Бачыш, ён у цябе такі перхацісты і так вылюдзеў, што ўжо і паповым вокам на сталы глядзіць.

Але ў нашай сям'і не было звычакі што-небудзь і некаму даваць: навучаныя з дзяцінства бессвядома казаць «дай», мы астаўпела не выкарыстоўвалі «на».

Вопытная Пляткарчыха без усялякага разуму змікіціла, што нешта не тое сказала, і аператыўна паспрабавала рэблігавацца.

— А што датычыць нашага сённяшняга віноўніка пачасткі,

то, як казаў мой найдаражэйшы зяць Што Узяць, адныя людзі паміраюць са спазненнем, другія — заўчастна, і мала хто ў свой час. І вынікам гэтаму тое, што познанне спыненне жыццёвага працэсу павінна быць для пахміялкоўскай рухаючай моці надзвычайнім: таму, мусіць, гэтым тлумачыцца і выраз на яго твары — задавальнёна-апахміялёны. З гэтага ўсім нам няхай будзе выснова: смерць, якой мы байміся, па сутнасці, не ёсць зло, а вечнае пахмелле.

Сама таго не жадаючы, Пляткарчыха з думак Ніцшэ і Шапэнгаўра склала сілагізм (няхай сабе і самы просты): памерці сваечасова — добра; Пахміялко памёр своечасова; Пахміялко памёр добра.

Своечасовасць смерці Пахміялка была відавочна, — зранку ў сенцах стаяў навараны і ўжо астылы студзень. Пасля пахмелля вяскову імі закусілі: не трэба было чакаць аж да жалобнага суткавання.

Перавёшы пасля чаркі дыханне, Не Абміну прапанаваў палагодзіць зямлю: наліць яшчэ раз і выпіць за тое, каб у кожнага (на добры выпадак!) заўжды быў навараны студзень.

— А ведаеце, — не дайшоўшы яшчэ да разуму пасля чаркі, слова выхапіў добры сусед Пахміялка Сченькі, а Харон, і не на караблях, а ў звычайнім чоўне, што нікім чынам не бянтэжыла маіх аднавяскоўцаў, якія прабачэніем падабенства да сві

нейкім чынам ператварыўся ў абцугі. Ды тое ж і не дзіва.

Пляткарчыха па вялікім сакрэце паведамляла, што яна, спаскішы пахмеллем нячысціка, выцікавіла ў яго, што Прыду Першым заклаў яму большую частку свае душы, пакінуўши ва ўласнае карыстанне адно дзве пятыя неўміручасці. І пэўна ж, ад няпоўнай душы благачынны не даліваў у чаркі парафіянам аж трэх пятыя прылуччні.

Рука дабрачыннага з абцугамі сама сабою ўзнялася пад стол і начала нешта намацваць у космасе. Ад гэтых тыканняў застольнікаў апанаваў страх і пачало калашамаціць, бышчам яны да гэтага часу не пахміліліся, аж жах як!

А што здолна было напалохаць іх болей, чым сусветны розум? Аповедам бацькі, які здолыны быў плюнцуць сам сабе ў вочы, што аваўязкова аддасць пазычанае, аб двухвостых таптунах яны ні ў якім выглядзе не давалі веры, — пад хвасты гарэлку не зальеш і ўсё на гэтым. А страшыліся яны болей за ўсё міжгалактычнага галактажэрства і найперш драпежніцы Туманнасці Андрамеды⁴. Не, не за маёмысь хваляваліся яны сваю і не шкода было ім жыцця суседа, калі над багнау слыўся туман, падпаўзаючы аж да самых хатаў. Пляткарчыха з вопыта суседніх узаемапаглыночных галактыкаў VV13, 21, 33, 34, 115, 115, 117, 224, 226 і VV 227 ведала⁵, — працяглым пахмеллем гэта анік не скончыцца. Галактыкатрусы будзе такім вар'яцкім, што не толькі да роту не ўдасца данесці ані кроплі, але і праглынutaе вынівецца. Гэта вам не нейкія там сланы, гэта — грандыёзная катаклізма.

Тым часам я дастаў грошы з нябожчыкавага падпечча і ўжо збіраўся незадважна падмазаць пяты. Толькі Заўжды Разам было напляваць на Туманнасць Андрамеды. У яго на прыкмене былі такія гушчары, абы якіх ні ў адным закуточку космасу нат і не здагадваліся. Перагнуўшыся цераз стол, ён выхапіў поўны кубак гарэлкі ў Пляткарчых і амаль гвалтам уліў мне ў рот, а потым адшкадаваў прама з пляшкі і сабе. Ад такой нечаканасці і нахабства застоле прыщіхла, толькі Пляткарчых загаласіла на ўесь голас. Вяскойць пачалі ліхаманка куляць кілішкі. Заўжды Разам яшчэ палахаліся ў нашай вёсцы. І недарма: ён першы стварыў у раёне лясную гарызанталь супрацьпаветранай абароны «Пластун-1». Ні з ракеты, ні з самалёта, ні нават з лятаючай талеркі нельга было высачыць ачмурэлых аднавясковоўцаў пад елкамі.

У адрозненне ад Пляткарчых Заўжды Разам уяўляў сабою не-пісменны патрыятызм і анучы ў вадзе не сушыў, а таму пераказваў толькі з пачутага ад Вышэйшага Лежня і рабіў гэта вельмі і вельмі дакладна. Благую памяць ён кампенсаваў прамілямі спірта ў крыві, таму яго логіка была дужа лагічнай, а сілагізмы больш складанымі і паскорана набіралі нечаканыя абароты. Але ніколі не было такога, каб яго не зразумелі застольнікі.

— Гэта здарылася яшчэ да нас, — бышчам апраўдаючы сябе і застольны сход, праміляваў сваю памяць Заўжды Разам, — калі краманьёнцы з'елі неандэрталцаў, апраўдаючыся перад эвалюцыйным, што апошніня бышчам

бы тупіковая галіна ў ёй. Не! і яшчэ раз не.

— Не-е-е-гг-э-э, — падхапілі застольнікі свае ёмістасці.

Кульнуў сваю і грамадскі арганізатор:

— Але краманьёнцы памыліліся, за што зараз і нясуць эвалюцыянае пакаранне. Тады не ўсе неандэрталцы сталі харчаваннем. Невялікая частка іх выратавалася, скаваўшыся ў нашай дрыгве. Краманьёнцы, якія не рызыкнулі лезці ў дрыгву, пакінулі іх у спакоі. Вось як недахоп разуму і страх ратуе. І як сведчыць сённяшні дзень, гэта, так перакрӯленая «тупіковая галіна», не толькі выжыла, але і добра плодзіцца ў нашай мясцовасці. Гэта галіна нават без шкоды для здароўя харчуецца белымі паганкамі, але і практична выціснула альбо ўзяла пад кантроль не тупіковую галіну эвалюцыі, — іранічна перавёў дыханне чаркаю Заўжды Разам. — І найгалоўнейшы доказ, — вочы прамоўцы адварваліся ад пляшкі і ўтапіліся на каляровым фотаздымку пад столлю, — хто цяпер вышэй за ўсіх, як не наш зямляк?!

А мене тым часам заблажыла. Прадсядацель, паклаўши зіркачы на лоб і ўбачыўши, што каля дваццаці адсоткаў хаўтурнікаў маюць па некалькі і болей чарак, спахашніцца і перайшоў да галасавання. Гэтым як заўжды распачыналася шторазовая разборка па спрадвечным пытанні сялянаў, хто з іх зробленыя, а хто недаробленыя на паўпальца. Сам палец ніякіх эмоцый не выклікаў.

VI

Мне, як непаўнагодавому, было на гэта напляваць. Прыхаваўши сабе асона жменю грошай, я пасягнуў ногі да свае хаты, дзе ад няма чаго рабіць Дай Дапаліць ушчэнт замардаваў Не Прападу, і той як ёсць прапаў⁶.

Потым мы з сябрам хадзілі некалькі разоў «на кропку» па гарэлку, гулялі ў карты і паміналі Не Прападу, а яшчэ потым Дай Дапаліць некуды знік, прысабечыўши маю долю.

Нараніцу праз акно разам з мокрым снегам далялі лаянка і бразгат. Уадначас у хате запахла ачучамі. Здзічала завыла і адразу ж спалохана сіхла хітрай сучка Выкусі — апошні прадстаўнік сабачага народу на вёсцы, якой хоць і адварвалі хвост, але яе футрам дагэтуль ніхто не падбіў абсурмехдук, а мяса не завезлі ў Барабанкавічы⁷.

— «А како там ліха нясе на досвітку самым?» — злосна цыркікануў сам сабе пад нос я, высоўваючыся ў вакно.

Праўда, ніякае ліха нікога не несла. Ішлі самі і як бервяно пад гукі дуды і гармоніка кацілі бацьку, што самым нахабным чынам парушала адну з вольнасцяў хартыі местачковых сялянаў: права на іх свабоду ўласнага разуму, яго абарону і недатыкальнасць. Згодна з яго першым і апошнім артыкулам, кожны селянін меў права спаць і канань там, дзе ўпадзе.

Бацьку прывалаклі тая нешматлікія хаўтурнікі, у чыліх вачах чарка яшчэ не зайшла за чарку і арганізм патрабаваў тэрмінова аглаблёвай дагонкі з мяккім пераходам яе ў пахмелле.

Калі Прыду Першым зайшоў на надворак, па ім ужо соваўся

Ужо Тут. Зразумела, не абмінуў бачкаву хату і Не Абміну.

Каб я ўмей лічыць, то ўбачыў бы, што іх было ў колькі разоў меней, чым учора. Бацька быў толькі заманака, каб выцьгланіць з мяне гарэлкі. Яшчэ наччу Плётчыха ўсім, хто быў пры памяці, давяла, што мы з сябрами абышлі ўсё пажыўныя месцы⁸, вось і вырашылі прыйсці ў адведкі, а для годнасці прыцягнулі ў падарунак бацьку.

На чале з Ужо Тут ранішня госьці ўчынілі ў хате і на падворку ператрус. Не знайшоўши і кроплі апоін, яны, пакінуўши пад плотам палымнага агітатора за родную вёску З Таварышамі, скапечана скіравалі свой лёс у аглаблёвы дзень. І каб надаць сабе моцы духа і шпаркасці сваім нагам прайсці да канца годнасті дзень, амаль у адзін голас заспявалі аглаблёвую:

*Белое войска, черные барон
Знуй нам готовяць царски трон.
Но ад тайги да британских
марей*

Красная армия ўсіх сильней...

— Дойчан зальдатэн вунд афіцыран... — падпявалі ім з-пад плоту.

Прадэпілог

Хто і куды перавозіў у гэты час душу Пахмілкі, было ўсім жагалялася і паказвала ўсім жадаючым і не шматлікім крывападцекам і сінякам. Але не было куды. Над ім ляжала голая неба, якое таксама было з бадуна — шэрым і ліпучым, і само смэркала спацелым снегам.

Эпілог

Ужо да прыцемак вяскойцам абырдла каторы раз плювугаць адзін аднаму аба таямнічым наездзе на хату Пахмілкі. Не паспела адміністрація вёскі з яе актывам пайсці праводзіць Збадуна, як у хату Пахмілка ўваліліся нейкія пачвары і адразу ж утварылі

рыстаецца абсурмехдукамі, адсюль і неафіцыйная назва краіны — Абсурдмехдукія, Дукія (карыстальнікамі абсурдмехдукі было на ўсё гэта напляваць).

- 2 **Зазімкі** — найвялікша зімовае землерабочае маргінальнае (рухомае) свята, кульмінацыя штогадовага адпачынку, звычайна прыпадала на пачатак зімы, час, калі яшчэ не дапілі і не дазакусілі тое, што засталося ад даждынак, а ўжо атрымалі дзяржпазыку на сяюб; доўжылася аж да свята дазімак (кітайпазыкі).
- 3 **«Вольны папіхач»** — гарадская і раённая аўгданная газета, заснаваная 22 верасня 1939 года пад назвай «Пик коммунизма», за часамі перабудовы перайначана ў «Ваш край», з 1 жніўня 2014 года выдаецца як «Вольны папіхач».

- 4 **Туманнасць Андрамеды** — звышгіганцкая спіральная галактыка, пазначана пад нумарам M31 згодна каталогу Месс'є і пад нумарам NGC224 па Новым агульным каталогу, знаходзіцца на паўночным небе і ў ясную бязмесячную ноч бачна ў сузор'і Андрамеды неўбрэсеным вокам як слабая плямка. У цэнтры гэтая галактыкі знаходзіцца выток моцнага рэнгенскага выпраменівання, які атаясмліваецца з чорнаю дзіркою вагаю мільён ці болей масай Сонца. Драпежніца вельмі хутка рухаецца ў наш бок. Адны навукоўцы сцвярджаюць, што яна зжарэ Зямлю праз пяць мільярдаў гадоў, другія — што значна раней — гадоў так праз мільярды трэ. Пляткарчыха ўпэўненая, што гэта можа адбыцца ў кожную хвіліну. Шмат хто верыць, што менавіта з яе і прылятаюць на разведку талеркі-людажэркі. Пляткарчыха лічыць, што гэта толькі гіпотэза, хаты і павуковаму добра абурнаваная пэўным колам аднавяскуюцца.

- 5 **І сіпрауды, Пляткарчыха мае рацыю**, — гэты ўзаемадзекочыя галактыкі існуюць; калі хочаш даведацца пра іх больш падрабязна, папытай у яе кніжку Татэоса Агекяна «Зоркі, галактыкі, метагалактыка», выдадзеную ў Маскве ў выдавецстве «Навука» ў 1981 годзе і разгарні яе на старонцы 193, а лепей за ўсё перасцеражыся і набудзь у Прыду Першым цудадзеяньі абрарог ад усіх драпежных галактыкай.

- 6 **Як стала вядома пазней, кот Не Прападу** нейкім чынам выжыў, падаўся ў лес і ўшчэнт здзічэў, цяпілі палю на сябро «Пластун-1», і ўжо некалькі чалавек падпільнаўаў і задраў на ват пад елкамі. Аб'яўлены ворагам сялянаў пад першым нумарам, за яго футра і мяса абяцана дужае пахмеле з дагонка (дагонка — выпіц пакуль ужо не ўлезе).

- 7 **Барбанкавічы** — падчас апісаных падзеяў, буйное перавалачнае месца на вялікім валочым шляху ад Дзьмітровіч-Венесуэльскі да інтэграцыі; першапачатковая назва — Балванічы; упершыню згадваюцца ў 1243 годзе ў Едрыттаваюцкім лепапісе, згодна яму, мангола-татары хадзелі ўзяць Балванічы ў аблогу, але даведаўшыся пра яго сутнасць, нават не звярнуўшы ўвагі на адсутнасць абарончых збудаванняў, кінуўшы вайсковы рыштунак, палон і нарабаванае, трэ дні не злазячы з коней уцякалі. Эта спрычынілася да таго, што землі Беларусі практична былі не кранутыя татарамі.

- 8 **Пажыўнае месца (кропка)** — пайсодна распаўсюджаныя і агульнавядомыя забароненныя месцы продажу і распіцця спіртаўтрымояўчай вадкасці.

- 9 **Наліў за знявагу!**

Друкуюцца ў рэдакцыйным скароце

► ВЕРШЫ

ТРАВА ПАД КАСОЮ

Уладзімір ПАЎЛАЎ

Малю Хрыста: хутчэй іх прыбяры,
Што з ідалам лиціпара ў хаўрусе.
Як дзеўкаю, гандлююць Беларусю —
Хто больш заплоціць, той яе ё бяры.

Хіба мог колас дужым акрыаць
За пяць гадоў пасля двухсот няволі?
Пагнала бура той павеў у полі,
Што ѹ вострым слыхам сёння не чуваць.

Наадварот, запрэглася гайні.
З задышных зяпаў языкамі вісне.
Напагатоў ірваш, як гіаль саісне,
Найперш таго, хто сват альбо радня.

Кусай свайго, чужыс баяўся каб,
Каб у табе цівун не памыліўся,
Адступніцтва твойго каб не памысліў,
Убачыў каб, што ты — адданы раб.

Мы вольна дыхаць толькі пачалі

Пакуль вяршуе над законам права
Мацнейшага ва ўласным будане,
Ніхто нахабу не прамовіць «не»,
Нікому не заступніца дзяржава.

Да кожнага звяртаюся ласкава:
Мае грахі пералічаць пры мне.
Скажыце, а ці смачна ў чыгуне
Чужая непасоленая страва?

Мы вольна дыхаць толькі пачалі,
Абкрадзеныя, як зірнуць, кругом.
Аж зноў гайні ірвецца да зямлі

Да наше, засопішыся, бягом.
Да наше стадолы і ралі...
А мо на скрут, мо галавы на злом?!

Уснах буду сніца
Роднаму мне люду.
Упаду сініцай
Перад грудай бруду.

Распрастаю крылы,
Цінькну на ўсю змогу:
Бойся, краю міты,
У любvi падлогу.

Бойся фарысей
Болей, як чужынца.
Сам начысты сеяў
Гэтага злачынца.

Ён нібыта наскі,
З нашага парога.
Ды не мае ласкі
Да людзей і Бога.

Да зямлі тым болей —
Не чужой, а роднай.
Жыў за край без болю —
Стай авечкай зброднай.

Ці змагу

Пад шкамутамі зрынутага сіяга,
Пад звёномі зашчоўкнутых акоў
Жыві, зямля, і адраджайся зноў.
Табе мая хвала, мая адвага.

Ці я змагу тваё асіліць блага,
Пераадзіць нявольніцкую крую —
Дачок тваіх адданых і сыноў? —
Была такой ад малапецтва прага.

Цяпер жыцця рашаюць у пад'ездзе
Не нейкія бандзюгі там «извне».
І их шукаць не трэба дзесьці, недзе.

Фота: А. Стасюк

Яны на службе, ўсё яны свае...
А да каго ўжо «варанок» там едзе?
О мілы Божа, дай мацунку мне!

Выкапенъ

Вылез невук з цёмнага падпечча,
Буламі фальшивымі абкладзен.
Зайдрасі і помслівасі складзен,
Выкапенъ з кастроў сярэднявечча.

Між сяброў — ні родных, ні стрыечных —
У фаворы блюдаліз і блазен.
Не дабраца ані ў якім разе
Да майстроў крывавых спраў заплечных.

Тыя, што часінаю ліхое
Знаюцца з крывёю, як з лафою,
Ходзяць у давераных малойцах.

Можна вышук сама менш патроіць —
Нізвашта не знайсі забойцаў.
Үсе яны ў абласцы, як героі.

Да сонца і Бога, лапцюжнік, не лезь,
Бо права не маеш, хоць сам разадзеты.
Блішчыши і свіцішися з іголачкі ўесь
І ўпэўнены, што завалодаў паўсвету.

О не, не даруеца тое царку,
Якою б ні строіўся ціхай авечкай.
Раней не пускаў прыхадзісан у царкву,
А сёння стаіць з велікоднаю свечкай.

Не сорамна перад іконай яму
І крыжам чало асияніць пры народзе.
Ён моліцца Богу свайму аднаму
З маленства, як помніць — уласнай выгодзе.

Ад здзеку такога сумленне крычыць,
Малое імкненіца схаваца за маму.
Варожса глядзіць і зацята маўчыць
Адзіна лапцюжнік гэтакі ж самы.

5.7.2005

Тыя ж ліпы, тыя клёны, тыя вязы,
Што і дваццаць, што і трыццаць

год назад.

Тыя ж ліпы, тыя клёны, тыя вязы,
Той жа быццам бы, ды выцвілы пагляд.

Нібы доўжыніца ўсё звыклае нязменна —
Пасля ночы наступае светлы дзень.
Ды прыпомніць, дайце рады, паменна
Не магу, то прамільгнуўся, нібы ценъ.

Хто магутны быў, як волат, а хто хілы,
Ды па кожным з іх прайшоўся градабой.
Паўтараеца адвочнае: магілы
Вечнаю зарастаюць травой.

27.6.2005

Свечка, патухаючы, трапеча

Ці так жыць ты думаў, чалавечка?..
Чорны воран крылы не складае,
Мёртвае пятлі віткі звужае.
Ваўкадаў на ланицу якоча.

Гордым духам прыгінае плечы.
Болю з крыўдай сэрца не ўмляшчае.
Бомж спажывы ў сметніцы шукае.
Свечка, патухаючы, трапеча.

Плачуць асірочаныя гоні.

Пазбіваны каптыты ў «Пагоні».
Мёртвым бліскам серабрыца поўнік.

Кастуся з Тадэвушам не клічам.
Запраданца за месію лічым.
На сваёй зямлі сябе не помнім.

Раней і цяпер

Былі дзяржасаўныя структуры —
Жылося лепі літаратуры.
Цяпер жа з книгай цёмны лес —
То дэтэктывіччына, то секс.

Пра аб'яўленне вайны

Ніхто вайны цяпер не аб'яўляе,
А неспадзеўкі з-за вугла страляе.

Кали ідзеши кагосьці забіваць,
Нашто яму пра гэта аб'яўляць?

Бо навіну як толькі паймуць,
То першага цябе заб'юць.

Як мы далёка абсакалі
Часы кала і булавы,
Кали і ворагу казалі:
«Іду на Вы!»

Можса ўскрыкнуць немата.
Як сабрат сабрата губіць,
Роўны роўнага не любіць,
Нібы кот ката.

Зямля

Таму, хто ў суседа зямлю захапіў,
Адліся крываю слязіна чухасая.
Апошняю стань, баразна межавая,
Таму, хто ў суседа зямлю захапіў.

Няхай ён сваё з-пад сябе спажывае,
Не гнусіць таго, што я потам скрапіў.
Таму, хто ў суседа зямлю захапіў,
Адліся крываю, слязіна чужая.

Павучанне

Падданых павучаў правіцель жыць.
Казаў, нібыта гладзіў па галоўцы:
«За ўсё, нябогі, трэба ўсім плаціць,
Бясплатны толькі сыр у мышалоўцы».

На прыпар браца, ці дажджу крапіць —
Не менышлася ўпэўненасць прамоўцы.
Відаць, што і тады, калі ён спіць,
То не інаки як з недзе чутым слоўцам.

З вядомага не стройце навіну.
Пераляжаў пагоду не адну
Паміж вянцоў усохлы пласт імшыны.
У невуцтве не выпінайся, сір,

Бо плоціца за той бясплатны сыр,
Каб ведаў, а жыцём, хоць і мышыным.

Да малітвы

Ці птушка спявае за нетрай густою,
Ці цісне мароз да апошняй слязы,
Перахрысціцеся на абразы —
Трава пад касою, трава пад касою.

Не скажа ніхто: я жыцця вам патрою,
А вы толькі выганьце чорта з лазы.
І ў год бегемота, слана ці казы —
Трава пад касою, трава пад касою.

Дык што ж то за ідал, і што за праява?
Управы не знае, хоць дзе ні шукаў!
А гэта стаптанае наше права,

А эта даишэнту парушаны гай,
А эта няшчасная наша дзяржава,
Наш выміраючы край.

ПРЫЗНАННЕ

АДЛЯТАЕ Ў ВЫРАЙ РОЙ...

Алена ЛІТВІНА (МАЦЯШ)

Дзень Яе нараджэння, ды ўжо без
Яе. Затым другія ўгодкі з дня Яе
смерці... Адчуванне нейкай сущэльнай
ірэальнасці. Пуста. Глуха. Моташна. Не
хочацца нікога пускаць у свой смутак. І
плакаць не магу. 0, гэтая мачяшоўская
ашчаднасць, стрыманасць! Як
пісала Ніна: «Ды няма ў нас такой
завядзёнкі...». І вось забілася я ў сваю
ракавіну — ракавіну свайго маўчання.
Боль, які не адпускае, ды, пэўна,
ужо і не адпусціць, хоць і прыціхе з
часам і яшчэ пераліваецца нечакана
для самой сябе на ўласныя вершы.
(Дзякую «Літаратурнай Беларусі», якая
надрукавала некаторыя з іх разам з
нарысам Анатоля Вярцінскага «Сёстры
Ніны Мачяш».)

Сыход сястры ў іншасвет спарадзіў
 столькі шчырых водгукав-спачуванняў,
 што мне часам здавалася: Ніна прыадкрыла
 вечка сваёй «схованкі», каб паспагадаць,
 паратаваць маё сэрца ад няспечнага
 болю, ад разрыву, панянъкаўца мяне, як
 некалі ў нашым з ей мінулым. Мне так не
 хапае яе ўсмешкі, яе спачування, яе развагі.
 І яшчэ мучыць усведамленне, што пры
 жыцці не дазваліяла сабе «слабасці» паш-
 кадаваць як след яе самую (паралош на яе,
 гэтую самую мачяшоўскую ашчаднасць),
 што, здаецца, ніколі не гаварыла ёй на
 поўны голас, як яе люблю і шкадую, як за-
 хапляюся Ей, як дзіўлюся яе мужнасцю так
 жыць, яе мудрасцю (якая ж я дурненькая
 ў параўнанні з ёй), яе разважлівасцю (усё
 раскладае па сваіх палічках), яе ўмениню
 абнадзеіць і падтрымаць, яе тонкай душоў-
 насці і выкшталтонаму, шляхетнаму, як
 у маці (хоць і мужычка), густу і ў рэшце

Алена Літвіна з сястрой Нінай. Пачатак 80-х.
З сямейнага архіву.

рэшт — яе таленту. З другога боку, я лічыла лішнім ускладаць на яе кволыя плечы свае асабістства больші і турботы, старалася ўсяляк ахоўваць яе спакой. Як толькі не абзывалася мяне за гэта: «казярожыцай» (мой знак задыяка — Казярог), «сухім вожыкам», «скарынкаю». Але, праўда, і «апіркаю», бо ведала, што захіну пры любых акалічнасцях, адгукнуся па першым званку, дапамагу па першай просьбе. Пра гэта нам і гаварыць не трэба было — само сабой разумелася. А яна так мала ад мяне хацела. Так мала. І як цяпер жыць, памятуючы пра гэта? Як забыць яе сумныя вочы і развітальнае: «Ты — лепшая»? Я ж вочы адвяла, не прыгарнула, не дала выйсця свайму пачуццю. «Кожны сам сабе капае студню, кожнага свой плуг вядзе»...

Яе развітальныя позіркі і слова... Яны даюць мне падставу сведчыць, што адмет-

ная велічнасць яе жыцця яшчэ і ў тым, што Яна, усведамляючы, пэўна, хуткаплыннасць і часовасць зямнога, не пераставала адчуваць сябе часцінкай Вечнасці і не жахалася перспектывы хуткага скону. Яе, здаецца мне, не прыгнітала жорсткая непазбежнасць смерці. Больш за тое, у апошнія свае дні так многа і так шчодра выказвала яна і ласку, і пышчоту, і шкадаванне, і спагаду, так старалася ўсё дарабіць, давыканца, даспавяданца, надарыць дарэшты ўсіх нас святым сваёй душы.

Жыццё без Ніны пражыла так, быццам праседзела ў пустой цёмнай зале на сеансе чорна-белага кіно: вакол людзі — а пуста, свеціць сонца — а цяпла няма, светла — а ноч, дыхаеш — а не выдыхаецца. Праўда, зродку спахопліваюся: чаго гэта я так? Ніна ж і ў сваім жыцці, і ў вершах сваіх паказвала прыклад мужнасці і цярпення, «умення жыць не ў спаняверцы». Яна ж і пісала:

Даецца жыццё нам. Каб радасць з адчаем
Вучыліся мы прыміраць.

І яшчэ сказала, быццам пакідала нам
наказ:
Есць адзінае выйсце — жыць!

Быццам загадзя давала сілы не зрывацца
ца ў прорву безнівер'я і самоты.

У нашай ніўскай старане ёсць звычай: каб сасмерцю блізкіх табе не ўпасці ў грэх адчаю і сmutку, бяруць шчопаць пясошку з магілі і насыплюць табе за каўнер. Так было не раз і са мною, калі закрываля вочы і маці, і бацьку, і ёсцярам. А цяпер вось як апошняня з роду, ці, як бы сказала Ніна, апошня ў нашым родавым спісе Эрэтку, сиплю шчопаць за шчопаццю салены ад нявыпілаканых слёз пясок у радкі сваіх вершаў...

Да дні нараджэння сястры напісаўся верш «Пчаліны рой». Чаму такая назва, такая тэма? У бацькі была пасека. І сталася так, што свой пчаліны клопат ён передаў менавіта мне, найменшай, якая да здрэнценні, да смерці баялася пчол. Баялася, але калі вясною 2007 года пасека

гінула, а бацька быў ужо зусім слабы, то мы з Колем узяліся яе аднаўляць: паставілі ў лесе лавушкі і заманілі ў іх некалькі раёў. Бацька яшчэ паспей парадавацца. А за дзень да яго смерці прынісніся сон: усе чиста пчолы падняліся з вуліяў услед за маткай і растварыліся ў небе. З трывогаю, памятаю, рассказала сон Ніне.

Ну а зараз вось, можа, не столькі напісаўся, колькі прынісніся гэты верш...

Ці бачыў хто,
як вулей — родны дом свой —
збираеца пакінуць рой?
Шчо зночы матка самавітая
рыхтуе-дзеліць дружную сям'ю:
каму застасца тут і тут,
а каму час збираца да адлёту.
Немісліва ціхім поўднем
з вузкай ічыліны лялка
шыбуць пчолы.
З радасным гудзеннем
широкі робяць круг
над раскітнелым садам,
над родным домам, нівай урадлівай.
Развітваюца.
Апошній, нібы капитан,
з прышвартаванага ў лагуне ціхай карабля
ўзлятае сама матка...
Не ўсцеражэш!
Ці можна ўсцерагчы таго,
каму ня ўхільна мосціць Лёс
сваю сцяжынку — кладку
ад берага да берага. І ўсё.
Узаеца ў неба рой
і адляціць навекі,
каб ніколі не вярнуцца
да роднага парога.

І толькі тыя, хто не паспей,
спазніўся памаліца,
зноў вернуцца назад,
бо рана ім у гэтую дарогу.
Ўсё так, як бацеку майго
і ўесь наш дзяячы род збалелы —
Марыю, Ганну, Нінку —
забрала маці ў снах маіх прарочных
спякотным жніўнем,
майскім разнатарам,
шалённым лістравеем.
Толькі пакінула апошній з роду
адвечны клопат свой радзінны.
З пчалінаю сям'ю парадзелай
нястомна поўніць горкаю пыльцою —
пчаліным хлебам — ладзіць соты,
збіраць у Вырай новы рой.

ПРЫСВЯЧЭННІ

Мая ЛЬВОВІЧ

Мая Львовіч нарадзілася ў 1933 годзе
ў Адэсе, куды з Гомеля пераехала яе
бацькі. З 1938 года жыве ў Харкаве.
Піша на ўкраінскай і беларускай мовах,
на нямецкай і на ўрыцце. Сябар Саюза
беларускіх пісьменнікаў.

«З яе перакладаў на ўкраінскую (ад Максіма Багдановіча да Ніны Мачяш) можна скласці целую антalogію», — пісаў Адам Мальдзіс. І адзначаў: «У апошні час імя Маі Львовіч зінкла нават са старонак беларускага перыядычнага друку. З сама адданымі сябрамі-суайчыннікамі так не паступаюць».

Ніне Мачяш

Ты памерла.
 Ты за хмару зайшла,
 Друг мой, мая душа.
 Ты памерла,
 І прыцягнела
 Неба,
 І пачымнела зямля.
 А сёння, а сённейка:
 Прасветлінка для мяне:
 Прабіўся прамень
 Сонейка.
 І пішу, як калісь,
 І пішу табе ліст.

І прашу, каб знайшоў ён
Маю Мачяшоўну.

3.VIII.2010

Сяргею Панізвініку

Таварышу, верш да цябе вярнуўся.
 Куды б вандроўны вецер ні паслаў,
 «Не жыў бы ў сэры сүм па Беларусі,
 Я б Украіну роднаю назваў».
 Удзячна, што сказаў ты словы шчырыя
 I што на вецер ты не кінуў слоў.
 Далёка жыў ты ад свайгай Айчыны —
 Вяртаўся да Айчыны зноў і зноў.
 Дзеля сяброўства. Каб іржэ не ўкрыла.
 Жыве. Завеі злыя не бяруць.
 Таварышу, у сэры сэры Беларусь.

1977

* * *

Хто б дакараў... Не заміналі быць сабой.
 I дзякую вам, што не чынілі зла.
 Ды родам, кажаце, Максімава любоў —
 З любові, што сказаць калісь магла
 Наконт тубыльскай беларускай мовы:
 На формы небагатая, на слова...
 Сказаць пра песню, дзе напеў
 за змест бяднейшы,
 A пра душу сказаць: няма душы
 ніжэйшай...

Вось як усё і коратка, і проста.
 A што Міцкевіч, ваш зямляк і цёзка?
 A Каліноўскі, агнівы Кастанусь:
 Што смерцю ён сказаў пра Беларусь?
 A што жыццём нядоўгім, маладым
 Пра Беларусь сказаў вам сын Максім?
 Pi, ён сказаў, з жывога жарала.
 Ён у крыніцу верыў светла, шчыра.

I тая — у нашчадках прарасла.
 Ягоная, не вона, да Айчыны
 Любоў.

1989

Літва

Беларусь, Койданава.
 Ганне і Міколку С.
 I сын на Полье ідзе, і сын —
 На Полье бою ў Воршу.
 I сын (хіба ён не Ліцьвін?)
 На ноц ідзе да вогніча.
 Сын лепіць вершніка: жывы!
 Жывы і конь ягоны.
 Сын лепіць варту для Літвы —
 Літоўскую Пагоню.
 Жыве Літва! Паўсталі зноў
 Твайм маленкім сынам.
 Расце сынок, расце сынок —
 Ён вырасце Ліцьвінам.

8.II.2000

* * *

Мова — месячык і сонца.
 Сяргей Панізвінік
 Мова наша — ясны зоры.
 Мова наша — ясны месячык.
 Свеціць нам яна. Ды неічайе
 Не заграбае прасторы.
 Не ўпалае шчэ каго сці.
 Ласкаю не прысабечыць.
 На парозе мовы — вечнасці
 Вартаю стаіць кагортна.
 Вернікі-адзінамоўцы
 Нам свае падставяць плечы,
 Каб гарэлі зоры... месячыкі...
 Зоры, месячык і Сонца.

IX.1997

Ці памятаеш позні свой прыезд?
 Асennі каралішчавіцкі лес...
 Так горка веру страпіць, каб даверыца
 Зялёнаому, адно яму, адно...
 Было яшчэ нядайна, ці даўно,
 Ці так даўно, што болей не паўторыца...
 Хацелася б да памяці прымерьца.

29.5.1997

* * *

С. П.
 Ты з Бабруйска даслаў пісмо мне.
 У Бабруйску бабры былі.
 Ці ўиць ёсць у Бабруйску бабры?
 Ці ў да гэтае да пары
 Захавалі бабры — мову?
 Мову сваю бабруйскую.
 Беларускую.

12.VII.2003

Сябрам

Даўно не вясна,
 А ластаўкай прыб'юся
 Я да твайго акна,
 Беларусь мая.
 Познняя ўжо восень.
 У перадзім'ї
 Сэрица маё просьці,
 Просіць
 Хоць бы промня
 З Радзімы.

26.VII.2010

ФРАГМЕНТЫ

КРУПНІК

З АПОВЕСЦІ «ШАЛОМ»

Артур КЛІНАУ

«Уцякацы! Уцякацы! Уцякацы!
Уцякаць без аглядкі! Хутчэй
адсьоль, хутчэй — на ўсход!
Дахаты! Шнэль, зараз жа руш!
Ад'яджай! Ну чаму? Чаму
стайм? Ужо хвіліну як павінны
былі ад'ехаць! Дзе германскі
парадак? Поўны бардак на
чыгунцы! Шнэль, шнэль
— дадому! На ўсход! Хутчэй
бегчы! Бегчы, не азіраючыся!
Бегчы, бегчы, бегчы!»

«Цыху ты, чорт! Нарэшце рушылі! Давай! Давай! Хутчэй разгаяніся! Рухай цыліндрамі, поршнямі, коламі! Набірай хуткасць! Гані! Ляці без аглядкі — хутчэй на ўсход! Едзем... Едзем... Ужо едзем! Ужо не дагоняць! Халера бяры, гэта парапоня! Парапоня, як яна ёсць! Прыступ. Скаты, сукі, падлы! Парапоня. Супакойя! Ужо не дагоняць! Ты ў бяспечы! Ты ўжо едзеши. Але яшчэ ёсць мяжа! Могуць чакаць там! Франкфурт. Франкфурт-на-Одры. А калі там? Чорт вазьмі! Рана я зняў парапанджу! Ідёт! Як жа я не падумаў? Навошта пайшоў у прыбіральню і зняў парапанджу? Засунуў яе ў заплечнік. Можа, зноў апрануць? Не. Тут няёмка. Людзі глядзяць. Пайсці ў прыбіральню? І вярнуцца на сваё месца ўжо ў парапанджы? Крэтынізм! Навошта ты зняў парапанджу? Але хутка будзе мяжа. Праверка пашпартоў. Як растлумачыць памежнікам, што я ў парапанджы? Сказаць, што араб? Мусульманін? Гей-мусульманін? Пасіўны гей-мусульманін? Мусульманскі пэдэрраст? З беларускім пашпартом? Ды яшчэ і ў прускім шаломе! Крэтын! Ідёт!

Андрэ сядзеў у купэ цягніка, што хвіліну назад крануўся з перона на «Берлін-Остбанхоф» і набіраў хуткасць у напрамку Варшавы. Ніколі яшчэ ён не пакідаў горад у такім замяшанні духу. Думкі кароткім, як простакутныя штампы, сказамі адбіваліся ў мазгах. За вокнамі праплываў шэры дзень. Восень ужо ўзяла сваё, і горад развітваўся з Андрэ пахмурнай неакрэсленасцю, гатовай разрадзіцца дойтім нудным дажджком.

«Не, у парапанджы нельга! Гэта выкліча падазрэнні. Нельга прыцягваць увагу. Трэба быць непрыкметным. Але як быць непрыкметным у прускім шаломе? Можа зняць? Заткніся! Хутчэй, хутчэй на ўсход! Бегчы! Ляцец! Уцякаць!»

«Якая ідыёцкая штука — жыщчэ! Яшчэ ўчора ты будаваў на яго планы, але раптам пstryк — усё перакульваецца — і ты бяжыш, бяжыш, бяжыш у невядомае. Раніцай тваё жыщчэ было ўладкаваным, усё ў ім цягло плаўна, запраграмавана на колькі гадоў наперад, а ўдзень усё бурыцца. І ты ўжо злачынца. І ты не разумееш, чаму яно не папярэджвае цябе, а выбівае зэдлік з-пад ног рэзка, раптоўна. І быццам пла-

ны ты будаваў, а ўжо вісіш на нітачцы лёсу, і ступакі тваіх ног кальшаца над зямлём, як ківач Фуко...»

«Чорт вазьмі, чаму гэтыя два палякі, што сядзяць насупраць, так дзіўна пазираюць на мяне? Ну вядома. Яны думаюць, што я вар'ят. Яны бачылі, як я зайдоў у купэ ў парапанджы, а затым выйшаў у прыбіральню і вярнуўся ўжо без яе. Але можа гэта прыйшло другі чалавек... А той першы проста пераблытаў купэ. Яны ж не бачылі твару. Яго хавала сетка. Не, яны заўважылі шпіль шалому. Ён тырчаў з чорнага балахона. Так, гэтая парачка ведае, што гэта я. Ну і хрен з ім! Якое гэта цяпер мае значэнне? Яны мне не пагражают. Галоўнае, каб тыя, іншыя не пазналі мяне. Халера, які агромністы горад. Усё едзем... едзем... едзем... і ніяк не можам выехаць з-яго!»

«Так, палякі паглядаюць на мяне з асцярогай. Думаюць, я буйны. Трэба супакоіца. У мяне грымаса на твары. Усміхніся ім. Пакажы, што ты прыязна настроены. Што ты не прывід імперыі. Вось так. Усмешку павесілі. Божа! Яны спaloхаліся яшчэ больш! Зубы! Канечне, зубы. Трэба змыць гэту чортаву фарбу з зубоў. Прама цяпер устаць, пайсці ў прыбіральню і змыць. Потым вярнуцца і ўсміхніцца ім яшчэ раз. Трэба паразмаўляць з ім. Зняць напругу. Што б такое сказаць?»

— Панове едуць да Варшавы?
— Так. А пан?

— Таксама да Варшавы.

«Чорт, нешта размова не клеіцца! У купэ зноў напруга. Трэба зараз жа пайсці ў туалет і змыць гэту фарбу. Хутка Одра. Памежнікам таксама не спадабаюцца мае зубы. Бяззубы і ў шаломе. Падазронна. Пачнуць правяраць, рыща ў заплечніку. Знойдуць парапанджу і бот. Падумаюць, што я ісламскі тэрарыст. Знімуць з цягніка да высыялення. Трэба пазбавіцца ад парапанджы. Выкінуць яе ў акно. І туды ж бот. А калі яшчэ спатрэбіцца? Калі ў Варшаве ў іх таксама свае людзі? Ды ў шкада. Парапанджу мне дала Інгрыд. Адзіны падарунак, які ад яе застаўся. А бот мне не прышыюць. Так, але ён адзін. Падазронна... Нічога. У горшым выпадку адкруціць абцас, каб спраўдзіць, што там я хаваю. Шкада, з Інгрыд мабыць ужо ніколі не пабачымся. Яна нават не змагла праводзіць мяне на вакзал. Гэта было рызыкоўна. Разам нас маглі вылічыць. Толькі абняла мяне ў Тахелесе перед дзвярыма на вуліцу. Пацалавала, накрыла твар чорнай сеткай і сказала: «Бывай!».

Узяўшы заплечнік, Андрэ выйшаў з купэ. Нервова азірнуўся па баках і пайшоў у прыбіральню. Зубы адмываліся з цяжкасцю. Хведар фарбаваў іх нітраэмаллю, таму неабходны быў ацэтон, альбо заставалася чакаць, пакуль фарба сама злезе з часам. Ён пасправаваў пакалупаць зубы дзесціцэнтавай манетай. Дзе-нідзе

фарба паддалася, таму ў цэлым грымаса змянілася на нешта незразумелае, падобнае ці то на зубную праказу, ці то на карыес-на-парадантозную цвіль.

«Прасцей зноў пафарбаваць іх белай фарбай. Ну, Хведар, дзякую. Не здагадаўся кінуць у заплечнік цюбік бялілаў. Добра, зраблю гэта ў Варшаве. А пакуль буду сур'ёзным. Паспрабую на мяжы без патрэбы зубоў не скаліць».

Андрэ вярнуўся ў купэ. Спадарожнікі моўчкі сядзелі і чытаць. Узяўшы нейкую газету, ён зрабіў выгляд, што таксама чытае.

«Так, гэта слушная ідэя! Як я адразу не дадумаўся? Усе шпіёны ў фільмах прыкрываюцца газетамі. На мяжы ўткнуся ў яе і зраблю выгляд, што мне ўсё пофіг. Трэба толькі вышэй трымыць, каб шпіль не тырчаў. Някепска было бы яшчэ дзве дзіркі для вачэй зрабіць, каб бачыць, што вакол адбываецца. Так, добрая думка!»

Ён дастаў з заплечніка сізо-рык і, прарэзашы дзве дзіркі для вачэй, зноў паднёс газету да твару. Скрозь свежазробленыя вочкі Андрэ ўбачыў, як два паны насупраць неяк здзіўлена пераглянуліся між сабой і з трывогай зірнулі на яго. «Чорт, заўважылі!» — раздражнёна падумаў Андрэ і нечакана спытаў:

— Панове, ці няма ў вас часам цобіка бялілаў? А то зубы лушчачца, няблага б падмаливаць!

«Яны мяркуюць, што я пісіх. Трэба падыграць — хай так лічачь. Для канспірацыі гэта нават лепей!»

Панове зноў моўчкі пераглянуліся і, адказашы: няма, — утрапіліся ў свае газеты.

«Пад'яджаем. Гэта ўжо Франкфурт. Хутка будзе вакзал і праверка дакументаў. А калі ўсё ж такі паведамілі? Уяўляю, як памежнікі ўзрадуюцца, убачыўшы мяне ў купэ. Выклічуць паліцыю — і бывай, Фатэрлінд. Надоўга. А калі не паведамілі, але самі чакаюць на пероне? Зойдуць у цягнік і пойдуць шукаць па вагонах. Зазірнуць у купэ і — О! Ба! Якая сустрэча! Вось ты дзе, наш дарагі! А мы цябе даўно чакаєм! Усе ногі збе-

галі! Ну добра, і што яны зробяць? Пачнуць калашмайць проста ў вагоне? Пры сведках? Уяўляю, як перапалохаюцца гэтыя палякі. Не, усё ж, мусіць, паспрабуюць выцягніць на перон. Трэба папярэдзіць паноў, каб у такім разе неадкладна выклікалі паліцыю. Тады ўжо лепш у паліцыю. Як бы гэта ім растлумачыць? Яны і так лічаць мяне ненармальным. Падумаюць, што гэта бязглуздзіца. Гэта і ёсць бязглуздзіца! Парарапоня, маць вашу, парапоня! Супакойя! Чытай газету!»

— Пшэпрашам, вы не маглі б, калі раптам мяне пачнуць выцягваць з вагона, выклікаць паліцыю?

— Пану хтосьці пагражает?

— Ды не, з чаго вы ўзялі? Я так, на ўсялякі выпадак. Люблю падстрахавацца ад любой нечаканасці.

— Добра, пан, выклічам паліцыю.

«Ну вось, ужо вакзал. Спінімесь. Пакуль спакойна. Гэтыя людзі на пероне не падобныя да іх. Так, пару пажылых бюрэраў. Гэта студэнты. Можа, яны на тым канцы платформы? Ну не, іх людзі былі б усюды. Можа, усё ж, паведамілі? Ідуць памежнікі. Заходзяць на вагон. Вось яны ўжо правяраюць першыя купэ. Набліжаюцца. Падыхаюць да нашага. Ну, божачкі, пранясі!»

Дзверы купэ з шумам адчыніліся і па той бок газеты пачулася:

— Пашпарнты кантроль! Даокументы, калі ласка!

Андрэ адкінуў газетку і працягнуў пашпарта. Малады памежнік крыху збяняўся ад нечаканасці, затым узяў пашпарта і пачаў яго з асаблівай уважлівасцю вывучаць. Ён доўга гартаў старонкі, разглядаў візу, спраўджваў штэмпелі, час ад часу з цікавасцю паглядаючы на гаспадара дакумента. Андрэ замёр на напруженым чаканні. Ён адчуваў, як вены на скронях пад шаломам набрынялі, і маленкыя кроплі поту, гатовыя скаціцца па твары, выступілі на іх.

«Ну... ну, даражэнкі! Не пягні. Давай, вырашайся. А... А? А! Вось малічына! Ура! Фу, пранесла!»

Памежнік узяў штэмпэль і гучна пляснуў у пашпарта пячатку выезду.

— Бітэ!

«Ну, дзякую богу! Пранесла! Значыць, не паведамілі. Яшчэ некалькі хвілінай чакання — і я ў бяспечы. Галоўнае, каб цяпер гэты не з'явіцца. Ну давай жа! Адпраўляйся. Колькі можна стаяць? На пероне пакуль усё ціха. Ну, давай жа! Руш! Паехалі! На гадзінку ўжо час! Ну не! Няма германскага парадку! Фу ты, чорт! Ну, нарэшце! Паехалі! Цяпер я ў бяспечы. Зараз будуць правяраць дакументы палякі. Але ім усё роўна. Ура! Ешчэ Польска не згіна! Я амаль дома!»

Цягнік паскараўся і ляцеў на ўсход. За вокнамі прамінулі прадмесці Франкфурта, металічныя канструкцыі моста праз Одру, утульныя хаткі, палі з цыліндрамі прыбрацай саломы, дарогі, пераезды. Толькі цяпер Андрэ адчуў, як стаміўся за апошнія суткі. Напружанне змянілася млявасцю, і яго пачало цягнуць у сон. Адкінуўшы ўжо непатрэбную яму штپёнскую газету, ён забіўся ў кут і задрамаў. Праз сон ён чуў, як заходзіла польская страж гранічна, пыталася пашпарта, ён нешта адказаў, амаль не расплюшчываючы вачэй, а затым сон цалкам авалодаў ім...

Ён прачнӯцца ад рэзкага пляску дзвярэй. З трывогай зірнуў у акно. Цягнік стаяў на пероне вялікай станцыі. Каля вагона мітусіліся нейкія людзі. «Халера, рэзкія гукі пачалі палохаць мяне. Нервы зусім расхісталіся. Мусіць, гэта Познань», — падумаў Андрэ і агледзіўся ў купэ. Побач сядзела пажылая пані, мабыць, яна ўвайшла на гэтай станцыі. Два ранейшыя спадарожнікі ўжо не чытаю газетаў. Мабыць, адчуўшы, што іх дзіўныя візваві ўяўляе пагрозы, яны таксама расслабіліся і цяпер драмалі кожны ў сваім закутку.

Спачць ужо не хацелася. Выцягніўшы з заплечніка мален-

кую пляшку, Андрэ зрабіў пару глыткоў. Трылога пакрысе стала адпайашь, і ён прыгадаў апошні мірны вечар у Берліне, калі яны з есаулам вялі душэўныя размовы пра Хведара Міхайлавіча, пра вайну і мір, маствацтва, звышчалавека, Раскольнікава, старую працэнтшчыцу і Нішш. Тады яны ўсё ж дамовіліся пра будучую канцэсію. Ідэя здавалася надта прывабнай, каб проста так выпусціць яе на вецер. Вырашылі, што Андрэ верненца ў Магілёў, а праз нейкі час прыедзе назад у Берлін са свежай візай. Пачатаі новых гастроляў канцэсіянеры запланавалі на пачатак вясны. А да таго часу Хведар падбяро трупу, адшукае на філімарктках необходную амуніцыю, прыкупіць патрённую колькасць прускіх шаломаў, зладзіць павозкі ды ўтрасе шмат іншых пытанняў.

У той жа дзень з раніцы яны давалі прадстаўленне на подступах да Выспы Музея. Як і раней, ўсё прайшло нядэрнна. Канцэсіянеры зноў сабралі неблагую касу. Публіка з цікаўнасцю слухала расповеды Андрэ пра падступную змову Антанты, зверсты імперыялісту, прадажнасць тылавых інтэндантаў, пацуку, што заселі ў штабе, жахі Чарнобыля, балотных ваўкалакаў, сінюю водарасць ды гістарычны разгром іхняга палка пад Псковам у дзень 23 лютага, які потым шмат гадоў адзначаўся за Бугам як Дзень Чырвонай Арміі. Кляўся, што не вінаваты ў смерці Афелі, што Палоній сам недарэчна падвярнуўся яму пад руку. Зноў нёс ахінею пра Аўстэрліц, Напалеона, Ватэрлою. Казаў, што асабіста быў знаёмы з Розай Люксембург, Кларай Цэткін, кайзерам Вільгельмам, бачыў у Разліве Леніна, быў таемным сувязным між германскім штабам і бальшавікамі і ў сувязі з гэтым паводле службовых абавязкаў неаднаразова піў гарэлку з Камо, Арджанікідзе, Феліксам Дзяржынскім і нават з самім Іванам Васілевічам Чапаевым.

Некалькі разоў да яго падыходзіла паліцыя, але, пабачыўшы такое неардынарнае шоў, не ведала, што рабіць. У такі момант з'яўляўся Хведар і тлумачыў, што яны артысты. А гэта ёсьць ні што іншае, як вулічны перформанс, які дае іх трупу, што ненадоўга спынілася ў Берліне, перад тэатральным фэстывалем у Аўгустіне. Толькі аднойчы, калі Андрэ ужо зусім, набраўшыся нахабства, забраўся на прыступкі Домскага сабора ды пачаў з жарсцю пра паведаваць цікаўным турыстам нешта пра Страшны Суд, пра тое, што яны немінуча адкажуць за нячуласць і сквапнасць, падышоў паліцыянт і папрасіў яго прыбраць сраку з гэтай шыкоўнай паперці, перамясяціўшы яе ў якое-небудзь меней прэстыжнае месца.

У наступны дзень была субота, і з нагоды шабату Андрэ вырашыў папрацаваць толькі да трох, а потым пайсці ды нарэшце купіць гэтыя чортавыя боты для цепчы. Бліжэй да вечара, здаўшы Хведару павозку і драўляную руку, ён разам з Інгрыд выправіўся па крамах пашукаць нешта адпаведнае. У адным шматпавярховы шопе яны знайшлі патрённую пару, і фасбіндэрскі анёлак нават прымерыў яе на сябе. Пабачыўшы, як крылы анёлка раптам ураслі ў зямлю дўдума чорнымі высокімі абцасамі, крху зніжавеўшы, Андрэ хуценька сцягнуў з Інгрыд боты і пабег з імі да касы.

«Халера, а так добра ўсё пачыналася! Дзіўная реч — жыццё. Увечары ты сядзіш за столом у цёплай кампаніі і разважаеш пра старую, якой табе, дзякую Богу, не трэба забіваць для сцвярдження ўласнай годнасці, а ўжо праз дзень лёс пасылае табе менавіта гэту старую, якая сама кідаеца пад сякеру. Ты ўцякаеш ад яе, спрабуеш унікнучы гвалту, але яна ўпартая бяжыць табе напярэмы, чапляеца за ногі, б'е па шчоках, упіваеца ў руку, патрабуе, каб ты схапіў тапарышчу і апусціў цяжкое лізо ёй на галаву!»

Стараў вынірнула з цемры, калі Андрэ задаволены, у цудоўным настроі вяртаўся з Інгрыд з крамы, тримаючы ў руках вялізарную скрынку з толькі што набытымі прыўкраснымі дараўгімі ботамі. Мінаючы сквер паміж вуліцай Араніенбургер і Музейнай выспай, ён нечакана пачаў, як хтосьці за спінай паклікаў яго:

— Гэй, чувак! Пачакай!

Ён павярнуўся і ўбачыў тую самую — ідзёцку, непазбежную старую. На выгляд ёй было гадоў васімнащаць: даўгая, каротка стрыжаная, у цяжкім скуранным паліто, падобным да таго, што было на Андрэ. Побач стаяла яшчэ адна «бабулька» — ніжэйшая, нашмат таўсцейшая, у плямістых вайсковых нагавіцах з чаравікамі на шнуроўцы. У гэтай «бабкі» галава была цалкам паголеная, толькі на макаўцы мелася высіпачка кароткіх валасоў у форме счастыкі, падобнай ці то да лішай, ці то да вялікай брыдкай радзімай плямы, парослай шэрым мохам.

«Во дзяръмо! Толькі гэтых прыдуркаў нам бракавала! — падумаў Андрэ.

Абедзіве «старыя» былі відавочна чымсьці абдзяўбаныя і тарашчыліся на яго поглядам, які не прадвяшчаў нічога добра.

— Дай на піва! — нарэшце праўгундосіла першая.

Андрэ крху падумаў, палез у кішэнь і выцягнуў два эўра. У яго яшчэ заставалася надзея, што можна пазбегнуць размовы з «калчаногай і крывою» невялікімі грашымі. Але адкупіца ад непрыемнасці малой крывёй відавочна не выпадала.

— Што так мала? Давай, гані бабос! Я бачыў, як ты сёняня разводзіў лахоў калі Домскага сабору.

Андрэ пачынаў нецярпівесь:

— Я ў шабат фашам больш за два эўра на піва не падаю!

— А! Дык ты яшчэ й жыд! Хаха! Глядзі, Тобі, які вясёлы жыд трапіўся: ён нам у суботу больш за два шэкспілі не падае!

— Гэй ты, засранец! Валі адсюль! — раптам умяшалася ў гутарку Інгрыд.

— Хто засранец? Я засранец? А ну-ка, Тобі, увалі гэтай сучыць!

— Гэй-гэй, хлопцы! Спакайней! — Андрэ стаў на шляху тоўстага Тобі, які ўжо папёр з кулакамі на Інгрыд.

— Ды што з імі размаўляй? Валіць іх казлоў трэба! — закіпей таўстун і вырачыў на Андрэ свае маленъкія нацыянал-сацыялістычныя вочкі.

— Здымай шалом! — прамовіў даўгальгі, — вам марамоюм нельга датыкацца да святыніяў.

Андрэ ўжо зразумеў, што мардабою пазбегнуць не атрымаеца, зрабіў крок назад і пракрычаў:

— А не пайшоў бы ты, Адольфік, са сваім тоўстым Борманам у дупу?

Тое, што здарылася далей, відавочна: «старыя» наляяці на Андрэ як два злосныя, наруштраваныя на людзей сабакі. Адзін учапіўся ў шалом, другі пачаў калашмаціць яго кулакамі. Утварылася каша. Андрэ кінуў скрынку з ботамі і адной рукой стаў адмахвацца ад нападніка, другой спрабаваў утрымаць на галаве шалом, які вось-вось быў готовы саслінуць з яе. Інгрыд, падхапіўшы бот, што вывалиўся са скрынкі, стала хвастаць ім «бабулек» па свіных лычах. Калі не яна, шалом хутчэй за ўсё пакінуў бы галаву Андрэ. Але «старым» даводзілася адмахвацца яшчэ і ад цешчынага бота, што запавольваў іх набліжэнне да мяты.

Нарэшце яны павалілі Андрэ на зямлю і прыняліся лупшавацца яго нагамі. У нейкі момент Інгрыд з усяго размаху заехала абцасам тоўстаму па воку. Той зароў ад болю і кінуўся на яе. Андрэ скарыстаўся гэтай секундай і, зрабіўшы рэзкі рух, паспрабаваў ускочыць, але якраз даўгальгі нахіліўся над ім — і ў наступную секунду Андрэ адчуў, што шпіль шалома ўвайшоў у нешта мяккае, бышцам чэлес у жаноче цела.

Падскочыўшы на ногі, ён убачыў, што Адольфік ляжыць на зямлі і храпе крывёю, якая лъеца ў яго прости з горла. Наканечнік шалома патрапіў яму дакладна ў рот, пратыкнуўшы ў ім нейкія мяккія тканкі. Борман звар' яшельмі вачымі вылуپіўся на даўгальгага і ў паніцы залямантаў:

— Забіл!!!

Андрэ, яшчэ толкам не зразумеўшы, што адбылося, са словамі: «Што, гніда! I ты хочаш?!» — падаўся на тоўстага. Той у жаху адскочыў і, мільгаючы чэрапам з касматай счастыкай, імгненна нырнуў у цемру.

— Капец! Толькі гэтага не хапала! Трэба змыывацца! Патэлефанай у хуткую — можа яшчэ адкачыць! — Андрэ шпульнуў у скрыню цешчын бот, і яны кінуліся бегчы ў напрамку Хаакішэ Маркет. На вуліцы Інгрыд папрасіла ў выпадковага мінака тэлефон і, паведаміўшы пра месца здарэння, выклікала хуткую дапамогу.

Далей ўсё адбывалася, як у нейкім кашмарным сне. Яны дабеглі нервовыми трушком да Хаакішэ Маркет, падняліся на прыпынку у бану і селі ў першы лепшы цягнік. Праехаўшы адну станцыю, выйшлі на Фрыдрыхштрасэ і рушылі ў напрамку Унтэр-дэн-Ліндан. Адшукалі на бульвары вольную лаву, нарэшце прыслі і, запаліўшы, моўчкі сталі асэнсоўваць тое, што здарылася. Адчыніўшы скрынку, Андрэ пабачыў у ёй толькі адзін заліў.

— Чорт! Чорт! Чорт! Чорт! Яшчэ і гэта! Прыйдуркі!

— Урэшце рэшт, гэта быў напад. Калі ён нават і скапыцца, цябе апраўдаюць, — прамовіла Інгрыд, зацягваючы другую цыгарэту ад яшчэ недапаленай першай.

— Можа, ён выжыве, — з надзеяй і нясцерпным жаданнем, каб менавіта так і адбылося, адказаў Андрэ. Думка, што ён забіў чалавека, няхай нават гэта была старая счастыкай на лобе, не ўкладвалася ў галаве. Ён не быў здольны гэтага ўцямыць. Усё, што здарылася, здавалася нерэальнym трывненем, тым, што магло стацца з кім заўгодна, але не з ім. Прыйзнаць гэтую думку значыла прызнаць іншую реальнасць,

іншую жыццё, у якое ты раптоўна ўвайшоў хвіліну таму. Увайшоў рэзка і нечакана, бышцам немаведчым выскочыў на прыпынку метро і забег у цягнік, які рушыць у процілеглым кірунку.

І цяпер, седзячы на бульвары Унтэр-дэн-Ліндан сярод шматлюднага і абыякавага на тоўсту, Андрэ жадаў толькі аднаго: саскочыць на найбліжэйшым пероне і вярнуцца ў ранейшы вагон. Але магчымасць рушыць у папярэднім кірунку цяпер залежала толькі ад таго чалавека, якога пад завіванні сірэны хуткай дапамога везла ў гэтыя хвіліны па вуліцах вечаровага Берліна да ўжо накрытага аперацыйнага стала пад вялікай неонавай лімпай. На якім ён, як свежы ласунак, будзе з'едзены іншай вядомай старой, ці ёй давядзенца яшчэ пачакаць, здаволіўшы свой голад кімсці другім.

— Пазней трэба будзе празваніць шпіталі — даведацца, што з ім, — вымавіў Андрэ, і з прыкрасцю дадаў: — Вось крэтынізм!

Ен дастаў са скрынкі адзіні бот, скамечыў картон і кінуў у сметніцу. Хацеў было адправіць туды і бот, але перадумаў і паклаў яго ў заплечнік.

— Навошта табе адзін бот?

— Адвязу цешчы. Чортава цешча! І тут мянэ дастала. Праз яе абцасы мы патрапілі ў гэтую гісторыю. Дарэчы, уліка ў скверы засталася.

— Ідыйт! Галоўная ўліка на тваёй на галаве! Можа, ты яе такі здымеш? — Інгрыд амаль з мальбой у вачах паглядзела на Андрэ.

Ен крху памаўчала, затым палез у сметніцу, куды толькі што выкінуў скрынку, выцягнуў паперу, якая абгортвала боты, і сцёр ёю кроў са шпілю шалома. Потым кінуў паперу назад, выцягнуў з заплечніка пляшку, зрабіў вялікі глыток, рэзка ўзняўся і прамовіў:

— Не здыму! Пайшлі ў Тахелес!

...Калі Інгрыд вярнулася ў майстэрню, то заспела яе ў поўнай гатоўнасці да доўгай адлогі. Шафа была прысунутая да дзвярэй так, што яна ледзь праціснулася ў пакой. Узмацнялі барыкаду фрагменты быльых інсталяцый — металічныя скрыні, стары манітор, друкарка, валізкі, падрамнікі з рэшткамі сунічных палёў і нават манекен чалавека, праўда, без галавы. На стале ляжалі прылады да бую — сямісвечнік, супрацьпахотная граната, газавы балончик, некалькі слоікаў з хатнім варэннем — прерада чалавека ад маці — бутэлька з дынамітам, паспелі ўтварыцца ў яго арганізме за апошнія гадзіны.

— Пашэпрашам бардзо, ці можа пандыц пеньцьдзесёнт грошай на гарбату? А то зімна зусім стала!

Андрэ хацеў па звычы ўпраўліцца да адлогі, адправіць жабрака куды падалей, але падумаўшы, сказаў:

— Грошай німа, а пяцьдзесят грамаў магу наліці! Але толькі ў тваю шклянку! А то ведаю

ПАЭЗІЯ

ГАСЦІНЕЦ

«Не жыў бы ў сэрцы сум па Беларусі – я Украіну б роднау назваў».

Гэтыя радкі напісаныя мною ў Львове, дзе я ў 1964–1967 гадах вучыўся на вайсковага журналіста і дзе выспіваў на беларуса. Верш «Песня Украіне» з «Кастрой Купалля» перакладаны Іванам Гнацюком, Раманам Лубкіускім — Мая Львовіч:

Не жив бі в серці сум за Білоруссю – я Украіну б рідною назава.

Вось ужо больш як 40 гадоў жыве ў мяне сум па Украіне. Але пра нашу роднасць ўзаемную любасць штогод нагадваю ён мае сібры. І сёння я зноў сплючваю свой доўг перад імі...

Сяргей Панізьнік

Дмытро Паўлычка

Дмытро Паўлычка нарадзіўся ў 1929 годзе ў Івана-Франкоўскай вобласці. Скончыў Львоўскі ўніверсітэт. Многія яго вершы прысвечаны Беларусі. Перакладае творы беларускіх, англійскіх, іспанскіх, польскіх аўтараў. Герой Украіны.

У 1987 годзе у Мінску выйшаў зборнік лірыкі Д. Паўлычкі «Таямніцы вобліку твайго».

Дмытро Паўлычка: «Адраджэнне беларускай мовы можа адбыцца ў напэўна адбudsцца бліскавічна, як толькі запунае яна ўверсе, з парламенту, з ураду, з вуснаў прэзідэнта». («Літаратурна Украіна», 2009.)

Дзікія груши

Груши-дзічкі ў лясах на Валыні
Па вясне так шалёна цвітуць.
Там нектар з густакветкавай плыні
Пчолы ў соты глухія кладуць.

Пры даліне напружылі вуши
Арабіна, ляшчына ў кустах.
І грудочак ля кожнае груши
Неба просіць, каб крыж тут паўстаў.

Пахаваная не ў дамавіне —
У карэннях стральцовская раць.
На валынскай маёй Украіне
Груши-дзічкі, як свечкі, гарачь.

5.V.2005

Закрэсленая радкі

Нібы калючы дром у крэпасці — радкі,
Закрэсленая думкі дарагі.
Тут след майго пяtra, бязлітаснай руکі,
Нібыта выпраўляў свае грахі я.

Я іх перапішу і перакрэслю знаю,
Іх змест занадта сумны, у даокры.
Вось так, змяняючы нянавісць на любоў,
Я захлынаюся ў пранізлівай пакоры.

Скрыжальныя радкі — нібы калючы дром,
Я сам яго ірваш, шаптаў: «Мая замова».
Шкада ўсяго, што чалавечы страсці род,
Але шкада найбольш загубленага слова.

15.V.2005

Чарэшня

Зацвілі чарэшні, вішні
Па-над Лючкай на мяжы.
Быў і я там пры ўсявішні
З літарамі на крыжы.

Я каліс не бачыў свету,
Я не чуў панамароў,
Я агнямі ЗАПАВЕТУ
Празкыў свет, гукаў з муроў.

А цяпер зышоў я з неба
Да сівенькага вала.
І мне ёсё, што сёння трэба —
Каб чарэшня зацвіла.

1.V.2006

Дождж

Залева. У хлюпах тратуары
Ускрылі і пыл, і цвіль.
Чырвоныя ўсплакнуты фары
І пасівеў аўтамабіль.

Нібы люстэрачка, на плоце
Засерабрыўся пырскаў крос,
І танцавала на капоце
Як дзеўка, бліскаўка з нябёс.

Я супыніўся. Небу — страта,
Граптам, перапалохам, цьма,
І дождюс прашыў мяне, як праўда,
Калі ратунку ўжо няма.

13.IV.2006

Песня

Лістома з явара спадае,
За небакраем зноў зіма...
Любоў, гукніся, маладая!
Але каханачкі няма.

Ты азавіся, і суквецце
Гадоў у промнях задрыжысьць.
Тут не насыўся на планете,
А ўжо да іншай шлях ляжысьць.

І не шкада мне больш нічога —
Зямлю захутала імгла,
А жаль кахання маладога,
Яго бялсмertнага цяпла.

23.X.2006

Стапчаціў

Сады ў майм Стапчаціве яшчэ гудуць,
Яшчэ змяняюца ў хацінах пакаленні,
Хоць тут гісторыя цяпка, як злая ртучь —
Не знічаны маёй духоўнасці карэнні.

Я нарадзіўся тут і ўжо не адвяду
За небакрай чужы майго жыцця кардоны.
Заснуць бы пры бацьках, асеўши ў лебяду,
І слухаць па вясне бажніцаў перазони.

О не, я не прыму паўторнага жыцця,
Але калі і ўстаць, то глянуць на даліцу —
Спаверыца: ідзе Стапчаціва дзіця
Маліца ў родны храм за вільну Украіну.

13.XI.2006

Галіна Кірпа

Галіна Кірпа нарадзілася ў 1950 годзе на Кіеўшчыне. Філолаг па адукацыі, працаўала выдаўцом, журналісткам. Аўтар некалькіх пээтычных зборнікаў.

Многія кнігі для дзяцей выдала разам з мужам Дмытром Чараднічэнкам. У tym ліку і «Світ від А до Я. Австралія — Ірландія», дзе ў раздзеле «Білорусь» прадстаўлены творы для дзяцей 27 нашых аўтараў у перакладзе Г. Кірпы, Д. Чараднічэнкі, іх дачкі Оляны Руты, Наталкі Пазняк і яшчэ дзесяці ўкраінскіх сяброў беларускай літаратуры.

Галіна Кірпа перакладае творы аўтараў з Беларусі, Нямеччыны, Даніі, Нарвегіі, Швецыі. Чакае выдання перакладзеная ёю трэлогія Сяргея Грахоўскага «Зона маўчання».

* * *

Душа цяпер — як плыткі гон рабулкі.
А прыпамін — нібыта міф былы.
Ніхто не прыйдзе і не будзе гулкі,
хто ў скрыпне, то як тыя капылы.

Душа бы нітка: тонкая — ірвецца.
І спогадзь наша — бурбалкай на дне.
Ніхто не глянє, з ласкай не ўсміхнецца,
хіба што кветка выгледаю ў сне.

Душа — як лета бабіна — згарае.
Ёй поле — як сумётная гурма.
У вочы адзіната зазірае —
і парожыка парожняга няма.

* * *

Як вечарок мне перажыць спрасоння?

Як перабыць мне вецер і слату?

Я — кветка маку.

Можна так, што сёння

у вас пад вокнамі

бляява пацвіту?

Я доўга не ўтрываю красавання —
не маю раю, дзе не сад — чахол...

Я — кветка маку.

Мо і да змяркания

настоею юквеціць

ачужэлы дол.

* * *

Вось і лісточак з абрэсенай груши
пайшоў на той свет.

Сад акалелы душу запарушиў

і мерзне, як той парапет.

Кожны заглянене — і вецер, і воран,
нават нячысты дух...

Змрочная моўчадзь... У стылай прасторы
душа мая — зыбкі пух.

Хай і яна прысядае ў галінках,
дзе вецер, дзе воран сеў.
Дайце сустоіца, дайце пахлімкаць
адменай, такой, як не ўсে...

Усяго-усягусенькі дзень

Жыццё — усяго-усягусенькі дзень,
у якім:

мама і тата —

імгненнай стречা

на свеце дзяцінства,

сама я —

непрачытаная кнішка,

маё дзіця —

казолька

у наўпроцьветравой дарозе,

каханы —

рэха

у забытай Богам крыніцы.

* * *

Удосталь дажджкоў.

Аж замнога нягody,

дакуکі калюжкай,

маркоты слаты.

А нашае неба чакае пагоды?

Адсунуць вятры каламуць нематы?

Калі ўжо абудзіць адліга даліну?

Калі дно Дзясны зноў асвеціць вякі?

А то новы вырай спаўе Украіну

і — жах! — не пазнаюць яе жаўрукі.

А мы хто?

— Я украінец, —

лепятнуў зяяц.

— І яшчэ украінец, —

праляпаў воўк.

— А я ўжо украінец, —

прагнену каларадскі жук

дый гам-гам

бульбяны лісточак,

на якім сядзеў,

і стаў надалей каларадзіц.

— А мы хто? А мы хто? —

бубніць розная сматкаўня, і пташня,

усяляка дудзенне, загуменне,

— А мы за кан-са-лі-да-цы-ю!!!

Аксана Сенатовіч

Аксана Сенатовіч нарадзілася ў 1941 годзе ў мястэчку Беражаны на Тэрнопальшчыне. Пасля заканчэння Львоўскага політэхнічнага інстытута працаўала інжынерам, у навукова-даследчым інстытуце. Выдала некалькі пээтычных зборнікаў, у tym ліку і для дзяцей. Разам з мужам Уладзімірам Лучуком любіла наведваць Беларусь для ўстанаўлення творчых контактав. Зарана адышла з жыцця. Але яе сын Іван працаў на беларускім мадэрызмі.

Чаканне ў Зэльве

У зеллі Зэльвы нібы ў храме,

Усё ў чаканні — уздыхнуць,

ідуць зубры па-за дварамі,
за плотам яблыні цвітуць.

У зельнай Зэльве ціша стыне,
душа адкрыта для дабра.
Мы тут удвох, а гаспадыня
пайшла ваду браць да Дняпра.

Пай

ПЕРАКЛАДЫ

ДЗЕСЯЦЬ ВЕРШАЎ

Паўло ВОЛЬВАЧ

Пераклаў з украінскай Уладзімір
НЯКЛЯЕУ

Верыца не ветру — цішыні,
Сівізне па летах і па зімах.
Але ж ноч!.. І ўноч плысувць агні —
І цякуць па дрэвах, па ўспамінах.

Чуеш?.. Слухай: дрэваў абалонь
Жывіць гул з прадонняў незапёртых,
І няўлоўна, як да скроні скронь,
Жылка ў жылку — галасы ўсіх мёртвых.

Шапаціць, стаяць дарог наўзбоч,
Шэпты іх — да болю, да крыві нам...
І няўлоўна: Україна... ноч...
Хай няўлоўна.
Але ж
Україна!

Ну і што, што недзе там Амерыка,
У якой валтузяцца народы.
Вунь дзяўчо, і праз хвіліну — Жмерынка,
І табе ў той Жмерынцы на сходы.

А дзяўчо мільгне за агароджаною,
У сучемках знікне, прападзе.
Прыйдзе да кагось, як нач, прыгожая...
Жмерынка.
Амерыка.
Што дзе...

Жыццё бяжысьць па вуліцы дзяўчынкаю,
А ўслед за ёй — са мною пад руку —
І жаль, і хмель, і музыка, што чыркае
Аб неба птахам, чоўнам абраку.

I, як вясёлка, вертыкальна выгнуты
Шлях ад радзільні аж да цвінтару...
У этым свеце і абраў, і выбраў я
Дарэшты ўсё. І рэшту дабяру.

Паўсяюль вяты, як злодзеі залётныя.
Крыўі лятучай невядомы спын.
Яшчэ — жанчыны залатымі плоткамі
У срэбнае вадзе, дзе ты адзін.

Яшчэ вунь там, над кручаю быліннаю
Паўстаў Шаўчэнка — ветры корміць
з рук.
А што яшчэ?.. А плынь нябес няспынная
На Стэп,
на Ніз,
на Луг,
на Базаўлук...

Жніва чакаеш па сяйве,
На бруку між каменняў сцертых
Шукаеш кветкамі ў траве
Жывых між нежжыных і мёртвых.

«Пустое!..» — між крыжоў і пліт
Спяшаеш і ўціскаеш плечы,
Блukaеш — сам себе егіт —
Сам цемрадзь у сваёй пустыні.

За рог, праз арку — і наўкол
Пад месяцам над мінарэтамі,
Як з неба скінуты, Падол
З непрачытанамі прыкметамі
Часоў і новых, і бытых,
Што між віламі сталі стыкамі.
...І памінальныя сталы
Пад зоркамі над базілікамі...

Няхай хаўтурным святарам
Зазывчай адчуваць агонію —
Ён Храм. Ён Замкавы. А там —
Шукаць шляхі на Македонію.

Няма ні змен, ні вінграну* замены.
Веніамініч... Вершы з вены ў вену...
Пах валяр'янкі, плямы настале.

Чырвоны ліст на парапене стыне,
Знатоўпу позірк раптам страліяне,
І зноўку тло асенняй ломкай плыні...
То ж я — на тле.

Тысячавокай запарожскай змовай
Здаля ці зблізку раптам блісне слова,
Якое не забыць і не пазбыць,
На лаву ў парку і ў дзясятку «марку»
Са мной сядзе, падае цыгарку,
Пытаемца: а тут табе кім быць?
(А паўз ўсё мігціць, бяжысьць, ляціць...)

Я прамінаю браму ў голы скверык,
Ад ветру падымачы каўнерык,
П'ю на Падоле цъмянае віно,
Па вуліцы, што на вачах радзее,

Іду сабе, прыдумваю надзеі
І долю, што прыдумана даўно.

*Маецца на ўвазе паэт Мікола Вінграноўскі.

Што ў навінах? Зіма як зіма.
Снег... І дым над гарбамі гарбее.
Вінграноўскі пайшоў — і няма.
Як шарэў, мост Маскоўскі шарэў.

Плюс, такое, пра што ѝ не сказаць,
Што чуваць з-пад зямлі — незямное:
Хутка — цалкам усім вакрасаць,
А на чэрць — ужо гэтай вясною.

У акладзе лістападу
Толькі золата адно.
(А цікава: з Цараграду
Зянне Кіева відно?
З гэтых, быццам на карціне,
Бегам круч — бы ветру ўслед?
...Тонкім ревуцца павуціннем
Сны-трызненні пра сусвет,
Пра бліскучы, пра лятучы,
Пра няўлоўны свет хімер
З гэтай, скінутай на кручы,
Музыкай нябесных сфер...)

Б'юць па сферах бліскавіцы,
Па зямлі ідуць жанкі...
Вось жа ідуць... І залаціца
Завіток каля шчакі...

Так склалася: сярод усіх адна
Жанчына. Восень. Сінь. Распуснымі губамі
Цалуе, шэпча штос, знікаючы, яна.
Хістаючы дымы. І Кіеў — за гарбамі.

Здзіўляйся сам сабе. І ўсё, як ёсьць, прымі,
Пранізаны, як пыл, сурмою залатою.
Свет неба і зямлі стаў крыламі тваймі —
У пыле залатым ты ўскрыліш над сабою.

«МЫ ВА ЎСПАМІНАХ АЖЫВЕМ НЕ РАЗ»

Восіп МАКАВЕЙ

Пераклаў з украінскай Сяржук Сыс.

21 жніўня ва Украіне адзначалася 85-годдзе з дня смерці таленавітага пісьменніка, сатырыка і публіцыста Восіпа Макавея (1867–1925), творчасці якога доўгі час была незаслужана паўзабытая. Адзінай ягоная книга «пры Саветах» «Вибрані творы» выйшла ў 1954 годзе. Між тым ён падтырмілаваў песьні канцакты з Іванам Франком і Лесім Украінкам, пісаў сатырычныя фельетоны і гумарыстычныя навэлы, скіраваныя супраць буржуазных дэмагогаў і «масквафілаў».

Але асобнае месца ў ягоным літаратурным наследстве займаюць пэտычныя творы: вершы і паэмы, у якіх найбольш раскрыўся нацыянальныяхарактар творчасці Макавея, ягоны рамантычны лірызм і бязмернае шанаванне роднага краю — Галіччыны. Нездарма некаторыя ягоныя творы сталі народнымі песьнямі.

Некалькі вершаў Восіпа Макавея ўпершыню публікуюцца ў перакладзе на беларускую мову.

Наляцела куля з поля,
зазвінела, як пчала, —
Божая, адбудзься, воля,
гэх, казацкая ты доля, —
грудзі куля апякла.

Ўпаў казак, устаць не можа,
наваколле аглядае:
«Ах, Карпаты, як тут гоўса!
Не ўміраць, а жыць тут, Божа,
ды забілі неспадзеў.

Толькі ў шасція, што ўміраю
на зямлі маіх братоў;

толькі ў жаль, што не спазнаю:
можа, з рук іх тут канаю
за правіны шчэ дзядоў.

Дый гатовая магіла,
не магіла, а гара;
досыць, душачка, тужыла,
дзе ты, Україна міла, —
так далёка да Дняпра».

Без кітайкі, без каліны
нахавалі на вякі,
толькі вецер Верхавіны
папёс вестку да радзіны...
Што за горкі лёс такі...

СОН

Ціхі сон гарамі ходзіць,
За сабою шчасце водзіць.

Лес шуміць як быццам цішай,
Свае кветачкі калыша.

Спіце, сінія званочки,
Ружы, змружце свае вочки!

Не шумі ты, гай зялёны,
Вецер, адпачні, сцюдзёны.

Спяць няхай салодка краскі,
Хай ім сняца сны, як казкі.

Неба ж як запунсавее —
Сонца іх малых сагрэ.

І сагрэ, ѹ пацалуе,
І ў сусветы павандруе.

Ціхі сон гарамі ходзіць,
За сабою шчасце водзіць.

Калі памром і ўзыдзем палынамі,
Мы ва ўспамінах ажывем не раз,
Аж покуль побач з нашымі касцямі
Заснунуце, хто памяталі нас.

І з намі смерць адружицца дазвання,
наши пыл па свеце вецер параздзьме...
Вясна надыдзе, прыйдзе час кахання,
а нас ніхто не ўспомніць анідзе.

Ды выйдзе некалі самотная дзяўчына
Пагодным днём у ціхамроіны лес —
І сініе срэці ёй без дай прычыны,
І ейны дзень ад слёз памеркне спрэс.

Тады яна пабачыць нас, пачуе,
Нібыта сон і казку з тых гадоў,
Прымружыць вочы, цяжка засумуе,
Заслухаўшыся ў ціхі сон лясою.

► РОЗГАЛАС

Святлана Алексіевіч: МЫ Ў БЕЛАРУСІ ВЫПАЛІ З ЧАСУ...

**Перакананыя, што гутарка
Віталя Цыганкова са Святланай
Алексіевіч дапаможа
не толькі наблізіца да
творчай псіхалогіі вядомай
пісьменніцы, глыбей
зразумець ейныя творы,
але і падштурхне чытачоу
да ўласных дыскусійных
разважанняў.**

Мы запрашаем літаратару і крытыкаў да «завочнага» круглага стала, каб выказацца наўконт агучанай у прапанаваным інтэрв'ю тэзы: «Без расійскай культуры мы будзем правінцыяй і мала каму цікавымі». Што страчвае і што набывае нашая нацыянальная творчасць ад такой прывязкі? Ці стаўся б Быкаў Быковым, калі б яго перакладалі і друкавалі не па-расійску, а, скажам, па-польску ці па-шведску? І, наогул, што за феномен — «куст славянскай культуры», «славянскі арэал»? На чым ён трывамаецца і дзе ягоны «цэнтр»?

Аб tym — новыя гутаркі ў наступных нумерах «Літаратурнай Беларусі»...

«Мяне зачароўвае тэма смерці»

Віталя ЦЫГАНКОЎ:— Праз усе Вашыя творы прасочаваеца трагічнае ўспрыманне рэчаіснасці. Гэта такі прадуманы літаратурны ход, калі, напрыклад, аўтар у жыцці байца крыві, а піша крывавыя дэтэктывы? Ці тое, што Вы пішаце, сапраўды супадае з Вашым светаадчуваннем?

Святлана АЛЕКСІЕВІЧ:— Можа быць, якраз страх смерці — галоўная рэч, якая мне цікавая. Гэта асноўнае чалавече пытанне. Асабліва гэта адчуваецца цяпер, увосень, калі ўсё вакол памірае.

Што тычыцца прафесійнага разліку, то яго не можа быць. Калі я пачынала пісаць «У вайны не жаночы твар», мне такое ў галаву не прыходзіла — нешта напісаць так, каб спадабацца чытачу...

Я вырасла ў вёсцы, пасля вайны, я нарадзілася ў 1948 годзе і памятаю толькі аповеды аб смерці. Мае бацькі, сельская настаўнікі, жылы ў вёсцы, дзе была страшная бедната і бясконыця гутаркі аб смерці. Вясковая людзі — прыродныя людзі, яны ўмеець і без Дастаеўскага звязаць гісторыю і прыроду.

Але, мабыць, толькі годам нараджэння гэта нельга расліумачыць? Напэўна, можна знайсці пісьменнікаў, Вашых аднагодкаў, якія пішуць нешта лёгкае і вясёлае. Мусіць, справа ў асобе пісьменніка, у Вашай асобе?

— Можа быць, гэта адна з маіх глыбокіх дзіцячых траўмай. Пасля вайны людзі ні аб чым іншым не казалі. Колькі я сябе памятаю ў дзяцінстве — жанчына плача на лавачцы і просіць Бога: «Хай бы

ён хоць без ног вярнуўся, я б яго на руках насіла».

Я не думаю, што так уладкаваныя мае вочы і вуха, што я толькі ГЭТА улоўліваю. Я была знаёмая з Ганнай Паліткоўскай і магу сказаць, што яна была траўміраваная вайной, яна не змагла зберагчы психіку. Але я спадзяюся, што я захавала раўнавагу, іронію і радасць жыцця. Зрэшты, для гэтага ёсць вершы, музыка, чалавечыя сустрэчы.

Калі выразна сфармуляваць, то — так, мяне зачароўвае тэма сыходу. Куды? Навошта? Як быць да гэтага гатовым? Але я не люблю хадзіць на пахаванні і, у прынцыпе, не хаджу. Да таго ж чалавека, якога ты ведаў і любіў, ужо няма, гэта проста абалонка.

«У мяне аголеная скура, я не магу абараніцца ад болю»

— Аляксандра Андрыеўская напісала ў часопісе ARCНЕ, у артыкуле пра Вас, наступныя слова: «Алексіевіч займаеца свядомым калекцыянаваннем чалавечага болю».

— Дурасць, гэта найпоўная дурасць. Гэта трэба быць нейкім робатам, каб калекцыянаваць боль. Усё жыццё і так працятае болем.

Можа быць, у мяне сапраўды аголеная скура, я не магу абараніцца ад болю. Занадта шмат яе вакол. У Еўропе, дзе я шмат жыву, яна прыхаваная за камфортам, за культурай, а ў нас усё тырчыць і заклікае. І як тут прайсці міма? У мяне не атрымліваецца.

— Вы лічыце, што без гэтага, без такога абвостранага адчування, не можа быць вялікага пісьменніка?

— Думаю, што так. Калі ўспомніць сур'ёзных пісьменнікаў, то ў іх ва ўсіх скура вельмі тонкая. А інакш і пісаць нельга. Тады трэба пісаць дэтэктывы, як Данцова.

Праўда, у мяне з гадамі запас трываласці вычэрпваецца. На

— Атрымліваеца, што шчаслівы чалавек не можа стаць пісьменнікам?

— Заўсёды шчаслівым можа быць толькі ідыйёт. Ёсць фрагменты, хвіліны шчасця ў жыцці. Але як можа чалавек быць шчаслівым, калі вы чытаеце навіны, а там — маці забіла дзіця, кагосяці зноў застрэлілі. Якое тут можа быць шчасце? Я не ўмейо быць шчаслівай, калі бачу ў Расіі бездаглядных дзяцей.

— Гэта вы дзе-небудзь у Эфіёпі не были...

— Я была ў Індыі. Там натыкаешся на жывыя дзіцячыя шкілецікі. Але ты не можаш яму нічога дайць, бо на цябе накінуцца іншыя дзяеці і разарвуюць.

— А багатая вуліца, дзе жывуць мае выдаўцы, зачыняеца на замок. Трэба патэлефанаваць, і тады вас пусцяць. І як тут быць шчаслівым?

— Але калі б усе нармалёвыя людзі разважалі так, як «думаючыя людзі» (маўляў, як можна быць шчаслівым, пакуль усвецьстолкі гора), то ўсе б сталі шызафрэнікамі...

— Я не магу сказаць, што я няшчасны чалавек. Я ведала кахранне, сяброўства, я выгадавала дзіця — увесь гэты чалавечы набор у мяне ёсць. Але калі вы «думаючы трыснёгі», то вы бачыце свет шырэй. Ён для вас прамысцей.

— У адным інтэрв'ю Лявон Вольскі сказаў фразу, якая мне вельмі спадабалася: «Я нават заказныя рэчы пішу з натхненнем». Ці ёсць у Вас такая мяжа, калі Вы адчуваеце: нешта трэба напісаць, каб спадабацца чытачу або

крытыкам?

— Вось тут я шчаслівы чалавек. Калі напісала «У вайны не жаночы твар», я стала абсолютна вольным чалавекам. Пасля гэтага я радка не напісала, калі мне не было цікава.

Форма, якую я абрала ў літаратуры, вядома ж, не выпадковая.

Адно з наймацнейшых узрушэнняў было, калі я прачытала «Я з вогненнай вёскі» Брыля, Адамовіча і Калесніка. Я якраз у той час шукала сябе ў ўбачыла, што гэты жанр мой. Адразу ўспомнілася вёска, маё ўкраінскае і беларускае дзяцінства — і гэта супала с меней. Тут не было ніякага

разліку. Які разлік можа быць у кахранні, калі чалавек знайшоў сябе, свой працяг?

«Без расійскай культуры мы будзем правінцыяй і мала каму цікавымі»

— Вы называеце сябе чалавекам расійскай культуры. Што Вы ў эта ўкладаеце?

— Я, вядома, сфармаваная расійскай культурай: Даставеўскім, Талстым, Чехавым. Калі б у міжыцці не было расійскай культуры, то мае книгі аб вайне, Чарнобылі былі б іншымі. Мне прадметны свет як такі мала цікавы, мне цікавы свет думкі.

Беларуская культура іншая, яна аб іншым. З беларускіх пісьменнікаў мне бліжэй усяго Кузьма Чорны ў сваіх філософскіх рэчах, Міхась Зарэцкі. Там я бачу філософічнасць, якая мне блізкая.

— Можа быць, у нас столькі людзей расійскай культуры толькі тыму, што ў савецкай школе Някрасава і Бялінскага вывучаці больш, чым Шэкспіра і Сервантэса? Але Някрасава не Шэкспір. Расійская культура значная, але яна займае, пры ўсёй павазе, скажам, 10 адсоткаў сусветнай культуры.

— Мы ўсё-такі адзін куст славянской культуры. Прычым тут Шэкспір, гэта цалкам іншы свет, няблізкі нам свет. Мы жывем у гэтym арэале і, вядома, галоўнае тут расійская культура. Мы славянскі арэал.

— Але ў любой чэшскай або польскай школе (там таксама славяне) расійскай культуры адададзеныя свае 10 адсоткаў як часткі агульнасусветнай. А ў нас — і ў школе, і ў тэлевізоры расійскае душыць усё астатніяе.

— Мы жылі ў адной краіне.

— Ужо 20 гадоў у розных краінах живем... Вы выступаеце за культурную прывязку да Расіі?

— Так, я лічу, што без расійскай культуры мы будзем правінцыяй, мала каму цікавымі далей той жа Чехія і Польшча. Але ў мяне моцная мага беларуская частка, і ў расійскім коле я заўсёды бачу, што я іншая.

— Вы — беларуская пісьменница, але пішаце на расійскай мове і завеце сябе чалавекам расійскай культуры. Не ці бачыце Вы тут супярэчнасць?

— Гэта не мая супярэчнасць, гэта супярэчнасць часу, у якім апынулася нашая краіна. Мы ж живем на абломках імперыі. Але, у прынцыпе, я пішу гісторыю ўтопіі, якая размаўляла на расійскай мове. Па-беларуску я была б не роўная сама сабе. Мяне цікавіць наогул чалавечая прырода ў экстремальных ситуаціях.

— Вы — беларуская пісьменница, але пішаце на расійскай мове і завеце сябе чалавекам расійскай культуры. Не ці бачыце Вы тут супярэчнасць?

— Гэта не мая супярэчнасць, гэта супярэчнасць часу, у якім апынулася нашая краіна. Мы ж живем на абломках імперыі. Але, у прынцыпе, я пішу гісторыю ўтопіі, якая размаўляла на расійскай мове. Па-беларуску я была б не роўная сама сабе. Мяне цікавіць наогул чалавечая прырода ў экстремальных ситуаціях.

«Мы ў Беларусі выпалі з часу, мы нікуды не рухаемся»

— Вы спадзяецеся атрымаць Нобелеўскую прэмію?

— Я нават аб гэтым не думаю. Хоць ведаю, што я ў спісах. Мне спадабалася фармулёўка, з якой мяне вылучылі: «за стварэнне энцыклапедыі чырвонай цывілізацыі». Мне падабаецца, што хтосьці зразумеў, што я раблю.

— Гэтыя некалькі месяцаў Вы знаходзіцесь ў Беларусі, але вялікую частку часу праводзіце за мяжой. У Вас не зблілася адчуванне дома, Вы не бlyтаецеся, дзе «тут», а дзе «там»?

— Я жыву тут. Яшчэ год пра-жыву за мяжой, потым вяртаюся дадому. 10 гадоў там — ужо годзе.

Я паехала, таму што бачыла, што тут, на барыкадзе, «звужа-ецца зрок», замест чалавека ты бачыш мішень, ты прывязаны да «рэвалюцыйнай» тусоўкі. Гэта быў шлях майго асабістага вызвалення ад нейкіх клішэ і старэтышаў. Хацелася ўбачыць свет шырэй, застацца мастаком, а не Дзям'янам Бедным.

Да гэтага мяне падштурхнуў Чарнобыль. Стала зразумела, што няма асона маленькай Беларусі, а ёсць праста людзі, уся Зямля. Мне хацелася паглядзець на свет, каб зрэнка пашырэла.

— Як Вы ставіцеся да таго, што Вашыя калегі-пісьменнікі ідуць у палітыку? Самы апошні і яркі прыклад — Уладзімір Някляеў...

— З усіх патэнцыйных прэтэндэнтаў мне падабаецца эканаміст Яраслаў Раманчук. Час дылетантатаў у палітыцы мінуй. Мне здаецца, у Раманчука ёсць праграма, а ў астатніх — любоў да Радзімы.

Валодзя Някляеў — ідэаліст, ён рамантычна думае, што можа выратаваць краіну. А ў мяне меркаванне, што ратаваць яе сёння павінны эканамісты, людзі, якія ведаюць, што такое бюджэт, ВУП і гэтак далей.

Мы ў Беларусі выпалі з часу, мы нікуды не рухаемся. У гэтym сэнсе Лукашэнка — трагічная і камічна постаць для нашай гісторыі. І людзі цяпер яшчэ больш баяцца зменаў, таму што час, калі ўсе верылі, кудысьці імкнуліся, ужо мінуй.

Часам пытаюць, чаму я не займаюся палітыкай. Але мая справа — пісаць книгі. Дадумваць нейкія рэчы і ідэі да канца — вось чым павінен займацца пісьменнік. У яго пад рукой і сучасніць, і веначніць. А калі ты становішся палітыкам, ты спрашчаш проблемы.

MEMORIA

АЛХІМІК, КАЗАЧНІК, ЖАЎНЕР

Прадмова доктара мастацтвазнаўства Яўгена Сахуты называлася «Пра Дубінку і выцінанку». Была яна напісаная да кніжкі выцінанак, якую з розных прычынау я так і не выдаў, хоць і падступаўся да яе гады са два. Сёння пачуваюся ўдвая вінаватым за гэта, бо з раніцы на сایце не-залежніцкага радыё ў рубрыцы «Вянок памяці» прачытаў, што заўчора пакінуў нас, пайшоў у лепшы свет Вячаслав Андрэевіч Дубінка.

Пазнаёміўся я з ім завочна, калі быў яшчэ студэнтам-філфакаўцам і зачытваўся надрукаванымі ў «Маладосці» авантурна-прыгодніцкімі аповесцямі «Не плач, душа моя!» і «Браты святой ночы». Падаліся яны абсалютна адметнымі, напісанымі нязмушана, нібыта на адным дыханні. На палях часопіса і па самім тэксле клаліся бясконцыя пазнакі, а ў мой тагачасны творчы нататнік перакачаўвалі шматлікія слуцкія ды, падазраю, прыдуманыя аўтарамі словы-наватворы, прымайкі ды прыказкі...

Пазней разнаёміліся, неўзаметкі зблізіліся на беларускіх імпрэзах, выставах дый дэмманстрацыях, на якія дзядзька Слава прыходзіў з нязменным важкім скуранным куфрам на баку і з фотаапаратам на грудзях.

З прадчуваннем чароўнага спускаўся па бетонных прыступках у ягоную майстроўню на вуліцы Ленінградскай, што непадалёк ад стацічнага чыгуначнага вакзала. У жыцці многае прадвызначана зараней, і суседства з вакзалам, мабыць, няраз нагадавала дзядзьку Славу вучобу ў тэхнікуме чыгуначнага транспарта ды працу на вайсковых аўтаках. Арыенцірам майстроўні служыла крама «Aurum» («Золата»), агульнымі з ёю былі і ўхаудыны дзвёры. Але сапраўдане золата беларускага мастацтва было якраз у сутарэннях, у пісменніцкай студыі і ў мастакоўскай лабараторыі, дзе нібыта сярэднівечны алхімік ператварыў ён у золата, здавалася б, пабывовыя і звязкія рэчы: паперу, скuru, кардон. Цудадзейнічай мэтр андэграунду і з хімікатамі, выцінану нажнічкамі і скальпелем, высякаў разнастайнімі і мудрагелістымі самаробнымі прабойнікамі, рэзакамі дый іншымі інструментамі, найменні некаторым з іх даваў сам.

Кім толькі ні рабіў і чым толькі ні займаўся дзядзька Слава! Працаўаў прарабам будаўнічага ўпраўлення, буда-

ваў ракетныя пляцоўкі на Палессі, быў цеслем, мулярам, брыгадзірам комплекснай брыгады, тэхнікам-пучыцем, кухарам на кацеры, механікам на рыбaloўным тралеры, геолагам па «прымус», пераплётчыкам. Даводзілася яму рабіць штучныя кветкі на продаж, сплаўляць платы па Енісею, ганяць коней па Алтаі, скубсці жывіцу ў Краснаярскай тайзе, бо лічыў, што рамяство — не вясло: за плячымі не цягаць.

Ці не ўесь Савецкі Саюз аблазіў ён з «лейкай» і блакнотам. А ўжо Беларусь абхадзіў уздоўж і ўпоперак, здымоўчи, занатоўваючы, дзівячыся родным мясцінам. Але пасля кожнага падарожжа з радасю вяртаўся дадому.

Мудры і праніклівы, крытычны і самакрытычны, іранічны і самаіранічны, годна і з гонарам паказваў ён фотаальбомы «Бабруйск», «Брест», «Магілёў», «Нясвіж». Марыў, што некалі пабачаць свет сотні, калі не тысячи адзінатаў разам з Георгіем Ліхтаровічам кадраў — выявай беларускіх храмаў.

А як іскрыліся вочы Майстра, калі паказваў ён аркушы і альбомы ці не галоўнай справы свайго жыцця — выцінанкі! Не будзе перабольшаннем сказаць, што менавіта ён адрадзіў гэты від народнага мастацтва, амаль што забыты ў пяцідзясятых гады мінулага стагоддзя, і мае ці не сотню паслядоўнікаў, аматараў гэтага віда народнай творчасці...

Жыў ён, штодня чакаючы дзівосаў і падарожжаў у дзівосныя краіны, а вось казкі і чарговыя святы тварыў сам...

Развітліўся з ім на ўправе Беларускага Народнага Фронту пад бел-чырвона-белымі штандарамі, і было гэта глыбока сімвалічна — пайшоў на спачын адзін з жаўнероў Беларусчыны, народжаных у далёкім і трагічным 1941 годзе.

Лёг долу яшчэ адзін дуб, яшчэ адзін волат айчыннае культуры, яшчэ адзін нашчадак слáўных слуцкіх гаўстанцаў.

Пухам яму зямля! Добры спачын і заўсёдная слава!

Уладзімір СЛУЧЫКАЎ

У дзень развітання, 12 жніўня 2010 года

Вячаслав ДУБІНКА

АБРАЗКІ

*Лепіш малы рублік,
чым вялікі дзяякі*

Улас Каржакевіч — ветэран сётае дывізіі. У трыщасць дзясятых на баявой танкетцы з чырвонымі ваярамі ўзяў Пінск і смаліану з саракапяткі па фарнаму касцёлу. І доўга шкадаваў, што мазануў па мураванцы з крыжкам, паклаўшы намертывікі каровак на лукі.

Улас не ваяр, грудзіну у гарачых баталіях пад кулі не падстаўляў. Пасада ў яго адказная. Галоўны бухгалтар дывізіі. Начальнік па дывізійных фінансах.

— Я не бухгалтар, а начальнік, — удачлівай пакрыўдзіўся падпалкоўнік. Панімаеш, блытаючы бухгалтара дражджавога завода з дывізійным начальнікам па фінансах...

Коціца вялікае свята, траўніцкі гучны бубен перамогі. Уласу на тыдзень, паўтара німа спакою. Маладым ваярам-танкістам хто раскажа, як адчайна біліся з фрыцам за раку Днепр. Пад Курскам дугу фрыцам зварынулі, крупаўскія панцыры крышылі. Пра слáўную пяхоту слáўцо хто скажа? Павучыцца, байцы-маладзёны, як за партыю біцца! З адной супрацьтанкавай на варожыя акопы перці.

Усё б лахва, але Уласу не дае жыцця Цімох Кукарэка. Куды Улас, туды і ён, яны ж суседзі, клямка ў клямку. Цімох — акопнік з трима вышвільмі медалямі і з адной сяржанткай нашыўкай,

а Улас багацей. Паўтара дзясяткі медалёў і тры вялікія зоркі на пагонах.

Пераможныя дні коціца, Уласу не міцьтраплюць гуманітарную пайку, як «пачотнаму» ветэрану. Уласу ў свой час перапала і цёплая шапка ад роднага генералісімуса, а вось ад немцаў пераможаных — шакаладкі, цукеркі, кава, курка. Акопніку падкінулі ўсяго толькі кіло грэчкі, пачак макаронаў і дзіўны нож — сцізорык, які прыляпіцеў па небе з Бразіліі.

На дзень «слéзны» на вуліцу Грыбнью прыбягает аўтабудка, размаляваная, у «бантах» і на харошых колах. З музыкой, з бубнамі ого як ветэранаў шануем! Улас мундзір на плечы і да аўто. Следам за Уласам пакільчыгай і акопнік, адно фрэнч салдацкі прыхапіўшы з баявымі ўзнагародамі. Сустрэлі ветэранаў у вайсковай вучэльні. Хлеб-сольцам пачаставалі.

Улас сеў за сукно, акопнік пры масціўся побач. Улас падхапіўся і рушыў да шлакоўні з аплеценымі дулямі, пачаў завучана, на ўрастай ноце:

— Ламанулі мы хрыбет фашыстам на ўсіх франтах, пёр Гітлеруга, хвост паджакаўшы...

Не выцерпей, падскочыў акопнік і ражучча даў адлуп:

— Бухгалтар ты, а не баец. Паперкімі баявия мазолі набіваў, а я ж зямлю жор, крывёю адпльёвавочы...

Начыста сапсаваў урачыстасць настырны акопнік. Скончылася святочная імпрэза. Улас ўручылі грамату-ганароўку, а вось акопніку паклалі дваццаць пінь тысячачаў новен'кімі сорткамі. Спешаны нечаканым багаццем, акопнік хітраньку зірнуў на ваяра-бухгалтара, засмяяўся:

— Мне лепш такі во рублік, а табе згодзіца і вялікі дзяякай на залатай каёмачцы.

Вёска ў дым п'яная, а сонейка толечкі закацілася

Вёска Бастынь скавалася-згубілася ў глухамані Лунінецкіх лясоў і балот. Дзень дагараў, сонца лена кацілася за небакрай, чырвоныя пацалункі рассыпаючы. Звыклыя закідан-пасядзелкі ў старшыні сельсавета. Хата ладная, пакой прасторны, вокны вялікія, лаўкі шырокія, закусь свая.

Бухае мясцове начальніцтва, па душах шчымлівую гамонку вядзе. Натхніе свая мутная чарка, пажоўкля скварка, салёны агурок і салодка-чырвона бурачок. І прычына не абы-якая. Правадыр у сваім бетонным логаве чынавенскай хунце чубы падчыпурвае, патыліцы гультаям чэша. Народ балотны ўсцешаны: бацька жылы рве, каб сярмяжны народ кусманістую скварку меў. У люда бастынскага ад тэлеселектара душа цешыца, рука да чаркі сама цягнеца, вяскоўцы ад пачутага і бачанага ў захаленні. Давай новую чарку, гурок на гнілы зуб, вачэй не адарваць ад пуката-мутнага экранчыка старэнькага «Гарызонта», лебядзінная песня здыхаючага белпрама.

— Наш вусаты дае пытлі! Дармаедаў пропытва. Дрыжка, халяўшчыкі!

— Чаго дзівіца. Зладзюкоў вунь колькі! Адзін крадзе, другі прадае, трэці капейчыну ныкае. Пяты ў мянятоўню бяжыць, мала яму напілілі з крадзенага.

На пукатым экране правадыр балотнае галаты разагрэўся, трэцюю гадзіну малоціць, што збожжавы камбайн на палеглым жыце. Раптоўна адчыніяўца дзверы, у праёме паказаўся галава ў хустцы. Галасістая жонка калгаснага агранома не супакоіваеца, каторы раз галаву шчэміць. На ўсю моц зарадаўла:

— Расселіся, п'янтысь! Балбатуна не бачылі? Сабачага будана за жыццё не скляпаў, а таўч! З папругай і дурань пабегае! А вам альбы толькі пойла глытаць. Авой да чаго дажытліся. Вёска ў дым п'яная, а сонейка толечкі закацілася.

*Верабейка не сее, не жне,
а зярніткі дзяяўбе*

Каля помніка найжывейшаму з жывых, бронзавому правадыру мяне запыніе дзіўны дзяцюк. Дзве палатняныя торбы перакінутыя праз плячо, а світка-самашкайка падперазаная вяроўкай, у чорных гамах з чырвонымі кантамі.

Ці не з Гарадзішчаў хадок? Па гамах бачна. Мой бацька Андрэй такія ж гамалёны майстраваў, а ён жа — найлепшия спец па гамах на Случчыне. У канцы пяцідзесятых да яго па файнія гамы на Слуцак, дужа хадавыя на той час, чорныя з чырвонымі кантамі, прыядзялі аж з Украіны.

— Адкуль, дзядзька, усталіцу? Праўду шукаеце там, дзе яе даўно нямая?

— З Гарадзішчаў, што пад Слуцкам, — адказвае стары, дзівячысі. — Лоўка вы па вясковаму гаворыце. Выхаваны, апрануты па-гарадскому, а, бачыще...

— Што ў вас за клопат, дзядзька? — пытается ў хадака, асцярожна дакранаючыся да дзядзькава торбы.

— Вой, братачка, — адказвае, — праўду шукаю, а яна, як сабака, збягае і за хлявом хаваецца. Выперся ў горад, каб патрапіць да начальніка, які вясковым людзям пенсійны рубельчык накідае. Мне ж тае пенсіі даюць столькі, што ў жмені нябачна. У родным калгасе, які «Кромаль» зваўся, за жыццё так знасіўся, што і расточкам паменеў. Цэлы дзень савоюся, праўды шукаю. Мяне ў каршэль не гоняш, а даліката падвядуць пад дзвёры, увалхніць у пакойчык, а самі ходу. Скразь вумныя кабеты сядзяць, гладкія, чыста ўбранныя і ўсе над паперкімі вочы слепіць. А мужыкі сур'ёзныя, дзелавітые, што міністры. Бачыш, колькі разумных, а я ўсё жыццё ў гамах хаджу. І бацька ў іх красаваўся, і маці, і бабця. Ватоўка і гамы — уся і радасць...

Дзядзька весела, з гумарам, апавядываў пра свой бясконцы шпацир па казённаму дому, дзе бабкарасцівых, што кураслепу ў полі. І кожнай дай на добрыя валёнкі, паддзёўку цёплую.

Я спрабую нешта сказаць-прайсці, але ў гэтым тлуме я і сам бездапаможны.

Дзядзька зірнуў на вераб'ёў, што ўсцеліся на кумпал бронзавага Ілічіча, весела прагаварыў:

— Верабей, як і гладкія цёткі ў казённым доме, не сее, не жне, а лепшыя зярніткі дзяяўбе.

У жыцці многа дарог да шчасця

Пад такім рамантычна-аптымістычным «гучаннем» праходзіла вечарына ў Слуцкай сярэдняй школе №

УРОК

РЫЦАРЫ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА

Уладзімір АРЛОУ

Уладзімір Арлоу падрыхтаваў да друку новае выданне сваёй вядомай кніжкі гістарычных апавяданняў для дзяцей «Адкуль наш род». Зборнік павялічыўся на цэле ХХ стагоддзе і ў трэ разы «распаўнену». Новыя апавяданні напісаны і пра падзеі дауніх вякоў. Пропануем юным чытачам разам з аўтарам пагартца старонкі будучай кнігі.

Шляхта

Вы ўжо ведаецце, што знатныя роды ў нашай дзяржаве зваліся шляхтай. Да шляхты належалі кожныя дзесяць—дванаццаць саста жыхароў Вялікага Княства Літоўскага. Гэта вельмі вялікая частка насельніцтва. У суседніх Ресеi, Аўстрыі і Пруссіі знатных людзей, якіх яшчэ называлі дваранамі, было ў дзесяць разоў меней — толькі адзін чалавек з сотні.

Шляхта валодала зямлём і сялянамі і карысталася надзвычай шырокімі правамі. Шляхцічы былі вольнымі людзьмі. Яны вызваліліся ад усялякіх плацяжоў са сваіх уладанняў, маглі купляць, прадаваць і дарыць зямлю. Любы шляхціч меў права свабодна выехаць за мяжу. Шляхта судзіла сялянаў, а ейныя справы мог разглядаць толькі адмысловы шляхецкі суд.

З біраючыся на мясцовыя з'езды-соймікі і на агульна-дзяржаўны Сойм, шляхта ўдзельнічала ў кіраванні краінаю. Якраз яна выбірала вялікага князя, а таксама ўсіх суддзяў, у тым ліку і самага галоўнага — Трыбунала Вялікага Княства.

Найважнейшым абавязкам ліцвінскай шляхты была абарона Айчыны. Але шляхта не толькі ваявала. Яна давала дзяржаве палітычных і рэлігійных дзеячаў, вучоных, пісьменнікаў і асветнікаў.

Пра што кажуць гербы

Кожны шляхецкі род ганаўся сваім гербам.

Герб заўсёды меў назуву і сведчыў пра вольнасць і незалежнасць гаспадара. Па гербе можна было вызначыць паходжанне і сваяцкія сувязі яго ўладальніка.

Разглядаць шляхецкія гербы вельмі цікава. На іх можна сустрэць выявы самых розных знакаў, рэчаў, раслін, жывёлаў і птушак. На гербе «Любіч», якім карысталіся больш за 500 родаў, мы бачым падкову з двума крыжамі. На гербе «Дарагаслаў» змешчаная страла. З герба ма-гутнага магнацкага рода Радзівілаў глядзіць чорны арол.

Кожная выява на гербе мае сэнс. Каб дакладна зразумець, што азначае той альбо іншы герб, трэба ведаць навуку геральдыку. Яна дапамагае пазбегнуць

смешных памылак. Да прыкладу, на гербах нярэдка сустракаюцца бараны і казлы. Нехта можа падумати, што ўладальнікі гэтых гербіў былі неразумныя або ўпарыя. А геральдыка кажа, што дзве гэтых жывёліны — вельмі паважаныя, бо яны азначаюць кіраўнікоў статка. Герб з такой выявай паказвае, што ягоны гаспадар — правадыр, які ідзе наперадзе і вядзе за сабою іншых.

Шляхта шанавала гербы, бо яны нагадвалі аб продках ды іхніх славных спраўах і перамогах.

Абаронцы дзяржавы

З шляхцічаў складалася аснова нашага войска. Паводле закона на вайну ішлі ўсе мужчыны, што мелі зямлю.

Магнаты, якім належалі велізарныя зямельныя абшары і тысячы сялянаў, ішлі ваяваць пад уласнымі сцягамі-харугвамі на чале вялікіх аддзелаў з баяраў і слугаў. Да прыкладу, у 1528 годзе князь Юрай Алелькавіч Слуцкі пасылаў у войска 433 кавалеристы, а князь Канстанцін Астрожскі — 426. Дробны шляхціч, у якога не было сялянаў, цалаваў жонку з дзецьмі і выпраўляўся ваяваць сам.

Галоўная роля ў войску адводзілася кавалеріі. Яна дзялілася на капейнікаў і стральцоў. Капейнікі мелі дужэйшых коней і цяжкую зброю для блізкага бою. Стральцы на лёгкіх хуткіх конях стралілі па ворагу здалёк.

Каманду над злучанымі збройнымі сіламі дзяржавы прымаў гетман. Існавалі пасады вялікага (найвышэйшага) і палівога гетмана.

У мірны час баявым станам рабіліся пушчы, палі і лугі, дзе шляхцічы практиковаліся ў коннай яздзе і валоданні зброяй.

Пра падрыхтоўку ваяроў-

ліцвінаў пісаў тагачасны паэт Мікола Гусоўскі, з якім мы бліжэй пазнаміміся ў адным з наступных апавяданняў:

Князь наш загадваў ствараць у сваіх уладаннях Лагер ваенны пры кожным паселішчы ў пушчах...

Выган пры вёсцы, і там ад відна да сутоння Носяца коннікі з гіканием цугам па кругу,

Шабляй і стрэламі цэляць у вешкі...

Звычай у коннікаў быў свае лукі і стрэлы Укручваць у клунак з адзежай і гэтак сухімі

Потым выносіць на бераг... Вось рымулы коні,

Пырханне чуеш адно, бачыши вуши ды храпы, А на стырне, упілішыся ў грывы, мільгаюць Конных галовы. Свабоднаю левай рукою

Кожны грабе, памагае каню выбірацца...

рожай конніцай надзейна служылі абаронцам Айчыны алебарды.

У гэтай зброе спалу-

чалі-
ся дзіда,
сякера і крук, прызначаны для сцягвання кавалерыста з каня.

Добра дапамагала ў бітве абуховая зброя: сякеры, кляўцы (баявія молаты для прабівання панцыраў), булавы і баявія цапы — кісцяні.

Апрача кавалеры і пяхоты войска Вялікага Княства славілася артылерый. Гарматныя майстэрні тады называліся людзісарні. У сярэдзіне XVI стагоддзя ў Вільні працавала вядомая ва ўсёй Еўропе людзісарня, дзе за дзень маглі вырабіць 18 гармат, якія стралілі чыгуннымі ядрамі. Яшчэ адна знамітая людзісарня была ў Нясвіжы. Шмат якія нясвіжскія гарматы праславіліся ў бітвах і нават атрымалі імёны.

Мы — ліцвіны!

У Вялікім Княстве Літоўскім, як і ў іншых еўрапейскіх краінах, існавала рыцарства.

Упершыню пра нашых рыцараў гаварылася ў грамаце, якую ў 1387 годзе падпісаў князь Ягайла, які потым стаў польскім каралём.

Беларуское

рыцарства на

чале з Вітаўтам

Вялікім здабыло себе неўміручу славу пад Грунвальдам. Праз некалькі гадоў да нашага князя прыехалі паслы з Чэхіі. Яны прапанавалі яму стаць чэшскім каралём і браніць іхнюю краіну ад нямецкіх крыжакоў. Вітаўт застаўся на радзіме, але паслаў на падтрымку чэхам 5-тысячнае войска пад камандою свайго племяніка Жыгімonta Карыбутавіча. Беларусы, якіх называлі тады ліцвінамі, ваявалі падзеямі чэхамі больш за дзесяць гадоў. І пазней рыцары-ліцвіны шмат разоў перамагалі ворагаў, абараняючы родную зямлю і дапамагаючы суседзям.

Рыцарамі лічыла сябе ўся шляхта.

Правы і абавязкі рыцараў былі падрабязна запісаны ў законах. Правілы рыцарскіх паводзінаў передаваліся ў шляхецкіх сем'ях ад бацькоў сынам. Рыцары мусілі заўсёды паказваць сілу, мужнасць і розум. Але не для таго, каб прости выхваляцца імі, а каб бараніць слабых, шанаваць

жанчын, падтрымліваць царкву. Разам з тым з юных гадоў рыцар не забываў пра адукацыю і науку.

Дзеля прымнажэння славы рыцар мог зрабіць падарожжа

ў любую, апрача непрыяцельскай, краіну. Закутых у панцыры ваяроў з берагоў Дзвіны, Днепра і Нёмана бачылі пры дварах уладароў розных дзяржаваў.

Добра спраўлящца са шматлікімі нялёткімі аваўязкамі рыцар мог толькі тады, калі старавна клапаціцца пра ўзбраенне. Закон забараняў ваярам мянюща конямі і зброяй, каб лепей паказаць сябе на гетманскім вайсковым аглядзе. Махляроў сурова каралі.

Рыцарскія правілы не дазвалялі паражанцаў праціўніка ззаду. Пячатка ганьбы чакала таго, хто конны забіў пешага або ўзброены — бязбройнага. Здрада і баязлівасць клалі вечнае кляймо не толькі на ваяра, але і на ягоных нашчадкаў.

Кожны рыцар з дзяйснай поўзвігі дзеля гонару Айчыны і дамы свайго сэрца. У кагосці гэта была кахрана дзяйчына ці жонка, у кагосці мачі або сястра. Недзе ў Полацку, Вільні, Нясвіжы ці Горадні дама чакала, калі яе рыцар вернеца з вайны ці далёкай вандроўкі. Але гаварыць пра сыноў, братоў ці кахраных старалісціх няшмат. Спрадвеку жанчыны ў Беларусі верылі, што, калі мужчына ваюе, нельга называць ягонае імя ўголас, бо тады ён можа неспадзявана азірнуцца і трапіць пад варожы ўдар...

Хто мацнейшы?

І ў мірныя часы рыцары надоўга не развітваліся са зброяй, бавячы час на турнірах.

Турніры, дзе вызначаліся самыя дужкі, хуткі і спрытныя, можна паразіці з цяперашнімі спартыўнымі спаборніцтвамі. Правілы барацьбы былі падобныя ва ўсёй Еўропе, таму кожнае такое спаборніцтва збірала ваяроў з розных краінаў.

На турнір рыцары з'яўляліся за чатыры дні да яго пачатку. Першы вечар адводзіцца святочнай вячэрні і танцам. Назаўтра суддзі аблікоўвалі кандыдатуры ўдзельнікаў. Для гэтага на ўсеагульны агляд выстаўляліся іхнія баявія шаломы і сцягі. Пасля таго, як гучна называлі імя рыцара, кожны з прысутных меў права сказаць сваё слова. Калі пра кандыдата даведваліся нешта нядобрае, ягоны шалом скідавалі на зямлю, і гэты чалавек мусіў вяртацца дахаты.

На трэці дзень рыцары, пакуль што без зброя, прыяджалі на месца спаборніцтваў, якое называлася рысталішчам. Яны ўрачыста прысягайтэ выконваць усе правілы турніру. Уздоўж рысталішча ладзіліся трывуны для гледачоў. За турнірамі, што адбываліся на гарадскім пляцы, можна было за плату назіраць з вокаў блізкіх дамоў. Зродку турнірных гульні праходзілі і ў вялікіх залах палацаў і замкаў.

Дзень спаборніцтваў пачынаўся з того, што рыцары апраналі панцыры. Зброя ўдзельнікаў, найперш дзіды, павінна была мець прыкладна адноўльковую якасць і даўжыню. Коні таксама падбіralіся аднаго росту, каб праціўнікі мелі роўную ўмовы і перамога залежала толькі ад майстэрства.

Спаборнікі выпрабоўвалі сілу і ваярскае ўмельства і камандамі, і сам-насам. Праціўніка трэба было выбіць з сядла альбо збіць на дол разам з канём. Пры гэтым забаранялася калечыць чужога каня, біць ззаду або ніжэй пояса,

нападаць на рыцара са збітым шаломам.

Бывала, што бай зацягваліся да позняга вечара. Але нарэшце трубачы гралі адбой, і на святочнай вячэрні ўручалі ўзнагароды. Праўда, перад гэтым спаборніцтвы яшчэ працягваліся ў выглядзе ўзаёмных застольных жартав. Часам яны былі вясёлыя, а часам маглі і абразіць.

Аднаго разу на турніры ў Вене немцы ўзяліся пацяшацца над тым, што ў рыцараў з Вялікага Княства і Польшчы горшае ўзбраенне. Нехта з нашых запытаўся: «Чаму ж тады вы з добрай зброяй прайграі біту пад Грунвалдам?» Немцы не супакоіліся і для большай крываў працавалі супернікам купіць за ста злотых свайго самага старога і маларослага каня. Ліцвіны з паялкамі заплацілі гроши, а на наступны дзень запрасілі крываўцаў на абед, каб пачастаўцаў свежаю алянінай. Немцы нахвалявалі смажанае мясо, пілі віно і весяліліся. Пры канцы абеду ім на вялікім падносе прынеслі галаву і ногі з капытамі ад іхнія каня. Зразумеўшы, якога «аленя» яны з'елі, нямецкія рыцары скапіліся за мячы, але правілы змусілі іх сесці на месца і прысыромлена заціхнуць.

Такія вось здараўліся тады супроводжаны жарты, аднак і часы былі не лагодныя.

Турніры ў Вільні

Многія ліцвіны, як тады называлі беларусаў, выпраўляліся на спаборніцтвы ў заходнім Еўропейскім дзяржавам і вярталіся адтуль з ўзнагародамі. Замежныя турнірныя кнігі мелі асобныя раздзэлы, прысвечаныя Вялікаму Княству Літоўскому. Там змяшчаліся гербы рыцараў і кароткія аповеды пра здабытый імі перамогі.

У сваю чаргу ваяры з Францыі, Ангельшчыны, Німецчыны, Італіі, Чэхіі, Вугоршчыны (Венгрыі) ды іншых краёў прыязджалі памерацца сіламі ў нашу століцу Вільню. Асабліва часта турніры адбываліся ў нас у XVI стагоддзі, калі вялікім князем быў Жыгімонт Аўгуст. Некалькі тысяч гладачоў бачылі ў 1546 годзе бой, у якім сышліся ліцвін Габрыэль Тарла і прускі рыцар Лягендорф. Доўгое і зацягае адзінаборства выйграў, хоць і быў паранены, наш зямляк.

Праз год на вялікія рыцарскія спаборніцтвы ў Вільню з'ехаліся рыцары з дзесяці краінаў. Апрача ваярскіх двубою турнірнікі бралі прыступам «пацешны» драўляны замак. На рысталішча выходзіў і перамагаў сам гаспадар Жыгімонт Аўгуст. Але найбольш запомнілася віленчукам і гасцям, які, надзеўшы панцыр, у жартавыя бой адразу з двума рыцарамі ўступіла ліцвінка Зоська Доўгая, якую ўся Вільні паважала за спрыт і весялосць. Ваяры-мужчыны крыху разгубіліся. Зоська тым часам нядрэнна ўпраўлялася з дзідаю, і судзі пад рогат прысутных абвясцілі кабету мацнейшай.

Самым доўгачаканым момантам было ганараванне найлепшых рыцараў. Калісьці пераможца проста забіраў сабе каня і зброю суперніка. Потым з'явіліся іншыя ўзнагароды: срэбны панцыр, меч з залатой рукавяткай, залаты рыцарскі пас і такія са мія астрогі-шпоры.

Прызы прысуджалаіся і тым рыцарам, якія найдаўжэй прат-

Нашчадкі сарматаў

Шляхта Вялікага Княства Літоўскага лічыла сябе нашчадкамі вялікіх князяў, вольнага і ўдачлівага народа — сарматаў. Калісьці сарматы валодалі велізарнымі еўрапейскімі аблікамі і кідалі выклік магутнаму Рыму. Паступова шляхцічы пачалі называць сябе сарматамі, і ў выніку два гэтыя слова сталі азначаць адно і тое ж.

Бацька выхоўваў сыноў у «сарматкіх» звычаях. З малых гадоў шляхціч-ліцвін ведаў, што найдражайшыя ягонае багацце — конь і шабля.

У мірны час шабля вісела на сцяне ў гаспадаравай спальні, але доўга ніколі не адпачывала. Сармат мусіў перадаць сынам не толькі зброяю, але і ўласныя сакрэты абыходжання з ёю.

Не менш, чым за зброяй, сарматы сарматы са счытамі за сваімі параднымі адзенням. Яго ўпрыгожвалі перламі, золатам, фурнітурой гарнастая. У модзе быті накідкі са шкураў драпежных звяроў: вяўкоў, рысі, мяшведзяў. Яны падкрэслівалі ваяўнічасць і сілу гаспадара. «Сарматкі» кашулі, каштаны ды іншыя адзенне шылі з дарагіх і яркіх тканін пурпурога, блакітнага, жоўтага і зялёнага колераў. Багатыя і пашытыя з добрым густам уборы паслоў Вялікага Княства ўражвалі прыдворных усёй Еўропы.

Але галоўнае было не адзенне, а то, што шляхцічы-сарматы сапраўды вызначаліся рыцарскімі паводзінамі і адданасцю роднай зямлі. Сваім дэвізам яны абрали слова: «Жыщё — Айчынене, гонар — нікому!»

І праз стагоддзі нашыя шляхцічы захавалі добрыя даўнія традыцыі. Некаторыя памылкова называюць шляхту былога Вялікага Княства Літоўскага польскай. Напраўда ж яна, хоць і карысталася пазней польскай мовай, ніколі не захоплівалася гэтай зямлі, а наадварот, заўсёды бараніла яе ад ворагаў, паўставала супроты акупантаў, добра ведала мову і звычай продкаў. Якраз з беларускай шляхты выйшлі паўстанцкія правадыры, палітыкі, культурныя дзеячы XIX — пачатку XX стагоддзяў.

Сёння нашыя працадзедаў-сарматы ўжо ўявіць дзяячы, пачаткі прысадзілі жанчынамі, калі прыйдзе на экспкурсію ў нацыянальныя гістарычныя і мастацкі музеі Беларусі.

«Срэбны Адзінарог» і «Жалезны Воўк»

Звычай, правілы і забавы рыцараў Вялікага Княства не забытыя і ў наш час. Іх зберагае моладзь з рыцарскіх клубаў. Толькі ў Менску такіх клубаў блізу пятнаццаці, а ва ўсёй Беларусі — некалькі дзесяткаў.

Цяперашнія рыцары маюць майстэрні, дзе вырабляюць сабе баявы рыштунак, за які не сорамна было бы і пяць стагоддзяў таму. Дзяўчата ў шылоў паводле даўніх узоруў сукенкі, развучваюць танцы, якія выконвалі іхнія прабабулі ў палацах Вітаўта і Жыгімента Аўгуста.

Юнакі з беларускіх рыцарскіх клубаў штогод заваёўваюць ўзнагароды на святкаванні Грунвалдской перамогі ды іншых сучасных турніраў. У розных краінах ведаюць пра менскія клубы «Ордэн Паўночнага Храма», «Срэбны Адзінарог», «Рыцары Вялікага

ШКАЛЯРЫЙ

Княства», пра палачанаў і навапалачанаў з «Жалезнага Ваўка» і «Чорнага Войны», магілеўцаў з «Барысфену».

У Менску праходзіць фест старадаўнія культуры «Белы замак». Разам з рыцарскімі баямі ў яго праграме — спаборніцтвы лучнікаў і арбалетнікаў, конкурсы сярэднявечных убораў і канцэрты тагачаснай музыкі. На некалькі летніх дзён у рыцарскую століцу ўсёй Усходняй і Цэнтральнай Еўропы ператвараецца наш старожытны Наваградак, які быў першай століцай Вялікага Княства Літоўскага.

Шануючы памяць сваіх генероў, аднаўляючы іх традыцыі, мы кажам свету, што беларусы — еўропейскі народ з багатай гісторыяй.

Пытанні і заданні

1. Што такое шляхта? Якія права мелі шляхцічы?
2. Якая частка насељніцтва Вялікага Княства Літоўскага належала да шляхты?
3. Pra што сведчылі шляхецкія гербы?
4. Што было галоўным абавязкам шляхціча?
5. Раскажыце, як шляхта бараніла дзяржаву.
6. Што вы ведаецце пра падрыхтоўку ваяроў-ліцвінаў?
7. Якой зброяй ваявалі нашыя праціўнікі?
8. З якіх часоў у Беларусі з'явіліся рыцары? У якой славутай бітве яны праславілі сябе ўпершыню?
9. Якія права і абавязкі мелі рыцары? Што ім забаранялася рабіць?
10. Што такое рыцарскія турніры? Як яны ладзіліся?
11. Пасправайце намаляваць рыцараў пад час спаборніцтваў.
12. Раскажыце пра турніры ў нашай старожытнай століцы Вільні.
13. Каго прызнавалі пераможцамі турнірных баёў?
14. Чаму нашая шляхта называла сябе сарматамі? Што вы ведаецце пра іхнія звычайі? Які дэвіз мелі сарматы?
15. Спытайце ў бацькоў, ці належыце вы да шляхецкага роду. Няхай яны раскажуць вам пра знакамітых праціўнікаў, нават калі тыя і не былі шляхцічамі.
16. Калі вашыя праціўнікі былі шляхцічамі, даведайцеся пра іх гербы і намаляйце іх.
17. Чым займаюцца сучасныя рыцары? Ці ёсць у вашым горадзе рыцарскі клуб?

ЗАПІСЫ

УГАСЦЯХ УБРАТОЎ СЛАВЕНЦАЎ

Ніл ГЛЕВІЧ

1966

...У Любляне — падземны пераход да вакзала з пущай — такі, як і ў Мінску, толькі наш прыгажэйшы. Здаў я куфар у «гардэробу», узяў на руку плашч (дождж перастаў, праўда) і пайшоў. Пайшоў у ноч, у незнаёмую ноч у незнаёмым горадзе. Пачатак адзінаццатай. Знаю, што за хадзе гарады ўкладающца спаць раней, чым у нас. Якісь студэнт (па выглядзу) правёў мяне да аўтобуснай «станцыі» (не праста паказаў, а вельмі ахвотна правёў) і растлумачыў, як дабрацца да «філозофскай факультэтэй».

...Вось і гарадок з некалькіх карпусоў: яшчэ гараць сям-там агні. Знаходзім корпус № 3, заходзім, праважаты (я ўжо ведаю, што яго зваць Барыс Рэбернік) тлумачыць дзяжурным студэнтам, што я і што я. Гляджу — студэнты без энтузізму выслушалі і як бы трохі разгубіліся. Ладуло іх фразы і разумею, што ў спіску такога, на жаль, няма, — спісак ужо ў іх руках, яны глядзяць адзін і другі раз і зноў паўтараюць, што ў спіску з «Савецкай звязы» ніхто не значыцца. Вось табе, бабулька, і Юр'еў дзен! Здароў табе! Лящеў, спяшаўся за тысячы вёрстай, а выходзіць — асадзі назад! Нават у спіску няма! Гляджу сам спісак, мільгаюць адресы: Praha, Hamburh, Italia, Budapest...! Мінска няма. «Што ж будзем рабіць? — усміхаюся ім. Чую: праваднік лапоча «ютро, ютро», значыць — разбярьцеся заўтра, а цяпер прымайце чалавека, каб адпачыць з дарогі. Так нарэшце апынуўся ў студэнткам ложку ў чистых простынях вялікі змагар за славянскае пабрацімства. Сон, не гледзячы на няпэўнасць і перажытая хваляванні, быў надзвін смачны і моцны.

18.VII. А восьмай раніцы ўжо быў на факультэце... Уступнае слова рабіў пісьменнік Божыдар Борко, які на перапынку ўзяў у мяне «ЛіМ» з перакладам і сказаў, што дасць аб гэтым інфармацію ў газэце «Delo» (галоўны ўрадавы орган Славеніі). Усе выкладчыкі сустрэлі мае пераклады надзвычай радасна — з акцэнтацый на вялікай павазе, якую нібыта я гэтым самым аказаў Славеніі. Відаць, што людзі вельмі даражанаць на дробным фактам зацікаўленасці ў культуры і працай дзеля яе папулярызацыі.

20.VII. І сёння ўсе гадзіны правёў з намі ёжэ Тапарышыч — надзвычай сімпатычны чалавек і фанатычна закаханы ў роднае слова вучоны. А потым пайшлі на экспкурсію ў бібліятэку — Нацыянальную і ўніверсітэцкую адначасова (так і называеца «Narodna in univerzitetna knjiznica»). Бібліятэка — выдатная. Кніг — каля мільёна. Залы — дзе — невялікія — толькі для вучоных, для працы навуковай, а не для масавага карыстання мас-

тацкай літаратурай, «чыталкі» такой, як у нашай Ленінцы, няма. Для масавага чытача ёсць дзясяткі іншых бібліятэк. Дарэчы, у Люблянскім універсітэце кожны факультэт і нават аддзяленне маюць сваю бібліятэку — так, напрыклад, у аддзяленні славянскіх моў і літаратур бібліятэка на 35 000 тамоў (!), на гістарычным аддзяленні — на 16000.

Дырэктар бібліятэкі — прафесар Яро (Яраслаў) Долар — абвадзіў па залах, паказаў картатэкі (каталогі), расказаў гісторыю бібліятэкі. Доктар Бранко Берчыч пазнайміў з аддзелам рукапісаў. Вось тут я і ахнуў: пад шклом агромністайкай кніга з кірылічным пісьмом на пергаменце, а ўнізе подпіс: Супрасльскі летапіс. Арыгінал XI стагоддзя! Арыгінал (частка, сказаў Берчыч, 112 старонак) славутага беларускага летапісу! Сюды трапіла гэтая бясцэнна рэліквія з Варшавы — ад каго і калі — пакуль не выясвлена. Цікава, ці ведаюць у нас аб гэтым? Ці зроблена копія?

29.VII. ...У 6 гадзін заехаў па мяне Янез, узяў каля «суніверзы» француза Костаню Дзілізера і павёз нас у Саюз пісьменнікаў. Там ужо былі Віцязяслаў Хечка і Яраслаў Панэк — першакурснік з Прагі, амаль дасканала ведае славенскую. (Зацікавіў я яго — пазней засталом — Беларуссю, сказаў, будзе вывучаць беларускую мову)...

Гаварыл ўсе мы і многія з гаспадароў — аб тым, як лепш мацаўцаць контакты і пропагандаваць славенішчыну за мяжой. Госці тут жа выступілі па тэлебачанні — без падрыхтоўкі. Я прачытаў пераклад з Міле Клопчыча («Тры жаданні дзіцяці»). Былі канкрэтныя пропановы з абеддвух бакоў... Сказаў, будуць падбіраць кандыдатуру, хто б зацікавіўся беларускай пазэй і стаў перакладаць яе на славенскую мову. Калі я сказаў, што хачу падрыхтаваць антalogию славенскай пазэй — прагучалі восплескі.

На афіцыйнай частцы адбылася сяброўская вічэра — з віном і гарачай закускай. Гаварыл на тэмы міжнацыянальных адносін.

Владо Хаб'ян сказаў: «Калі б нас было столькі, колькі вас, мы бы захапілі сабе яшчэ палавіну Еўропы, а не толькі вярнулі Трыест. Мы бы таго не падарпелі і аднаго дня — каб школы ды працаўалі не на роднай мове. Або іншыя туты. Мы ўжо дабліся і мытню перавялі на славенскую. Хто б ні працаўаў на мытні — серб, македонец — павінен умець гаварыць па славенску. Мы заявілі, што іншай парушаецца Канстытуцыя». Слухаў я гэтага чалавека і бачыў, што з такім людзімі сапраўды жартаваць нельга.

1973

Веласіпедыстаў на вуліцы стала ў сто разоў менш — машын у сто разоў больш, за 7 гадоў, як я не быў тут. Зусім не тая Любляна.

I ў некалі ціхай Любляне ужо ад машын не дыхнуць...

Думаю: чым можа «ўязць» маленькі колькасна народ, малая нацыя? Вядома, не размахам індустрыяльнага будаўніцтва, не маштабамі матэрыяльнай вытворчасці, тым больш — не ваенай сілай. Можа ўзяць — толькі культурай. Толькі высокім узроўнем бытавой і духоўнай культуры. «У культуры няма вялікіх і малых нарадаў» (Георгі Дзімітров). Малы народ, калі ён мае вялікую культуру, прымусіць паважаць сябе і лічыцца з ім. Але для гэтага трэба добрацца да нацыянальнай культуры, трэба ўмець падаць яе, паказаць свету, ганарыцца ёй. Славенцы гэтага разумеюць. Іх бытавая культура — нам яшчэ да такой далёка. Пераход вуліцы і ўваход у аўтобус — адсюль яна пачынаецца. Харчоўні! Калі мы дажывем да такой культуры кухні — тады будзе пара гаварыць аб культуре наогул. Нават пісаць нямёка: ні ў адным рэстаране Мінску ці Маскве не ёў такіх смачных страў (свежых, гарачых, прыпраўленых), як тут — у сталовай-самаабслужцы, — з той жа самай бульбы, мяса і зеляніны. А салаты! А сокі! Культура кухні...

Ну, а культура гандлю? Тут толькі горка ўсміхнешся, успомніўшы наш гандаль...

Калі хто скажа, што Югаславія бедная краіна — не верце! Не ведаю, як у іншых рэспубліках, а ў Славеніі — завалы мясных прадуктаў выдатнай якасці і смакавы; калбас і іншых вырабаў са свінінай і гавядзінай — трашчашь магазіны. А магазінай — безліч. І блізка нічога падобнага на чаргу. Ні разу не бачыў чаргі — ні ў якім магазіне! Думаю: які сабекошт магазіна? Як не вылятаюць у трубу? Здаецца ж, мала пакупнікоў: ну, што за мясны магазін, калі ў ім зредку паявіца адзін чалавек? I вось жа — тысячы магазінай (у горадзе каля 200 тысяч жыхароў)...

Люблянскія кнігарні — разбягающа вочы! Такое багацце і яркасць афармлення. Бадай — ніводнай кнігі ў шэрай, бляклай, сумнай апратцы! Такой яркасці, стракатасці вокладак зроду не бачыў. I зноў — культура. На гэты раз — культура выдання, культура афармлення, за якой — павага да чытача. Толькі дзівішся: якая папера! Які матэрыял на вокладку! Што праўда, кнігі дарагія — дык жа ёсць за што плаціць. Каму трэба — купіць. Каму не трэба — дарам не возьме. Зрэшты, дарагавізна залежыць ад характару выдання. Ёсць і адносна танныя.

Прыглядаюся да людзей, да іх твараў: вельмі лёгка прыняць за беларусаў (толькі — вопрекі, асабліва ў жанчын — розніца). Жанчыны — у стаўм веку — амаль усе мажнныя, ва ўсяком разе — не худэцкія; твары простыя, валасы — большасцю ўзмна-русыя, шатэнны, ёсць многа зусім русых. Але ў аблічах нічога «турэцкага» — як у балгар або сербаў, мяккасць і дабрыня на тварах, у вачах. У кампаніі вельмі вясёлыя, любяць жартаваць і пець. Песні — не скажу, каб надтаго багатыя і разнастайныя, пераважна — шлягернага тыпу, на аўстрыйскі (цірольскі) лад (ва ўсяком разе — усе тыя, што я чую). Не заўважыў багацця мелодый, шырыні, распевы, багацця рытмаў і інтанацый, як у беларускіх.

Калі горы не вельмі высокія — як у Карпатах, як тут, у Славеніі — гэта надта прыгожа. Усе горы пакрыты лесам, а сям-там на схіле — на чорным фоне лесу — белы храм Божы (касцёл — у бляску вечаровага сонца).

Ехалі пераважна далінамі паўз рэчкі і рачачкі — неглыбокія, па каменіх перакатваючыя, журчачы, а паабапал — камень, зарослы мохам, стромы — у кустоў і дрэвах. Хараство незвычайнае.

Малыя гарадкі — як насы мясцікі, але — каменныя. Асаблівая прывабнасць іх — у стыку сяля і горада. У іх жыве дух сяля, увесы поўніт — сельскі (гароды, куры, сакі, азяроды з сенам — «казольцы»), і ў той жа час — нешта ад горада: плошча, лавачкі (крамкі), рэстараны... Падобна і ў Балгары.

Глядзеў рукапісы і інканабулы ў нацыянальной бібліятэцы (яна ж — універсітэцкая). Супрасльскі летапіс. Выданні часу вайны: «Славенскі веснік» — антыфашисты

часопіс, на шклографе, май 1941 г. «Хто вінават? Вінават імперыялізм... Зборнік Бора — і на шклографе і з друкарні (1942). Рукапісы (арыгіналы) Прэшэрна, Ашкера, Леўстыка, Грэгорчыча, Жуланчыча, Цанкара і іншых. Святыні. Дух святасці ва ўсёй бібліятэцы. У феадалізм — арыгінальныя блюст Цанкара. Будынак арыгінальны. Масіўныя калоны ўздоўж лесвіцы. Мармур, пёмы мармур. Цішыня. На вякі ўсё разлічана.

Сустрэча ў Саюзе пісьменнікаў. Былі: Антон Ингаліч (стары, гадоў 70), Бажыдар Борка (журналіст, гадоў 70), Яро Далар, Франц Філіпіч, Дане Зайц, Тоне Паўчэк. Былі і насы з «суніверзы» Зор, Мацяж і Логарава. Чытаў свае пераклады. Прынялі з аплаўдисментамі. Размова была крыху дзяжурнай. Тым не менш. Вельмі зацікавіў іх Быкавым. Сёлета выходзіц зборнік яго аповесці, на наступны год, сказаў, «заплануем» зноў. Зрэшты, «заплануем» — не тое слова. Нічога там не плануеца. Цікавае, вартае — з іх пункту гледжання — ідзе з ходу.

Слухаў выступленне мужчынскага актэту. Выдатны ансамбль! Вельмі высокі прафесіянальны ўзровень, хаця — кожны з іх дзесяць пракупае (у школе і г. д.).

На просьбу Мікіты Хрушчова: «Ну, а что-нибудь русское, из старых народных песен?» — узялі ды гакнулі: «Жило двенадцать разбойников, их атаман Кудияр». Не па нутру прыйшлося Хрушчову. Расказываюць са смехам аб гэтым у Славеніі...

Уважлівасць да рускіх (савецкіх) выключная. Нават маскоўскім студэнткам (дзеўдзічынам) аказана столькі ўвагі, як нікім з іншых краін.

Развітанне было вельмі сардэчным. Каб адvezці на вакзал, заехаў за намі, савецкім, у гасцініцу: прафесар Логар, дырэктар семінара Кмецл, Якапін і Зор. Усе былі на вакзале. Кожны ўручыў гасцінцы. Кмецл — па цэлай торбе яды на дарогу. А мне — сюрприз: на вакзал прыйшоў пабачыцца са мной Цырыл Космач! Абніў мяне. Нашы абалдзелі: ён — жывы класік, амбітны, за ім была лекцыя на семінары. Былі ўражаны і мае славенскія сябры. Космач толькі што прыляцеў са Скандинавіі (быў там разам з Марцінкявічам і Міхалковым). Пачуў, што я ў Славеніі і што ад'яджаю, і — на вакзал. Цягнік спазняўся, і мы пайшлі ў рэстаран, пасядзець за півам. Сумленны, сапраўдны мастак слова. Думка Космача пра выданне кніг у Славеніі: «Вялікія дзяржавы могуць дазволіць сабе выданні, якія прачытаюць у цягніку і выкінуў. Мы — не. Хоць дарагія — але каб гэта было мастацтва. Да ўсіх рэчаў — у нас такі падыход. Но — чым можа ўзяць колькасна малы народ? Узроўнем культуры. Вышынёй духа».

Мудра — для ўсіх і на ўсе часы.

1973

3 КАСТРЫЧНІКА, НЯДЗЕЛЯ

08.20 Мультфільмы.
09.00, 12.00, 15.00, 19.00 Навіны.
09.05 «Арсенал».
09.35 «Зброя». Цыкл дакументальных фільмаў (Беларусь).
09.45 Альманах вандраванняў.
10.15 Культурная людзі.
10.45 Кулінарнае шоў «Кухар дома» (ЗША).
11.20 Дакументальны цыкл «У пошуках історыі» (Украіна).
12.10 Лірычная меладрама «Вясна на Зарэчнай вуліцы» (СССР).
14.05 Хранікальна-дакументальны цыкл «Гарачыя кропкі» (Беларусь).
15.10 Навіны рэгіёна.

13.45 «Уся прауда аб ежы».
15.00 АНТ прадстаўляе: «Брэйн-рынг».
16.00 Нашы навіны.
16.15 Навіны спорту.
16.20 АНТ прадстаўляе: «Давай ажэнімся».
17.35 АНТ прадстаўляе: «Бітва тытанau».
18.50 Прэм'ера сезуна. «Лёд і польмя».
20.00 Контуры.
21.05 АНТ прадстаўляе: шоў «Кухня».
21.40 Прэм'ера сезуна. «Лёд і польмя». Працяя.
23.30 Прэм'ера. Камедыя «На цвярозую галаву».

06.30 «Сямейнае кіно»: «Кароль Дроздбард». Германия, 2008 г.
07.30 Фільм «Дама з сабачкам». СССР, 1959 г.
09.00 Прэм'ера! «Кака і паказвае Мінск». Радыё Online.

09.30 «Аўтапанарама».
10.00 «Відавочнік прадстаўляе: самае смешнае».
10.50 «Вялікі сняданак».
11.30 «Салдаты. Залатая серыя».
13.15 «Добры дзень, доктар!».
13.50 Фільм «Добры дзень і бывай». СССР, 1972 г.
15.40 Ток-шоў «Лёс».
16.30 «24 гадзіны».
16.50 «Асабісты інтэрэс».
17.30 Канцэрт М. Задорнова.
19.00 «Аўтапанарама».

19.30 «Тыдзень». Інфармацыйна-аналітычная программа.
20.40 Прэм'ера! Фільм «Вяртанне ў Брайдсхед». Вялікабрытанія-Італія-Марока, 2008 г.
23.10 «Прафесійны бокс».
23.55 Фільм «Зняў каго-небудзь?». Японія, 1994 г.
01.45 «Сакрэтныя матэрыялы». Серыял.

07.35 Дабравест.
08.00 Мір вашай хадзе.
08.10 Кулінарная праграма «Смачна з Барысам Бурдой».

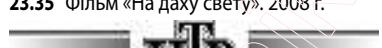
07.00 АНТ прадстаўляе: «Нядзельная раніца».
08.00, 09.00 Нашы навіны.
09.05 Нядзельная пропаведзь.
09.20 Камедыны серыял «Мая выдатная няня», 2004 год.
09.55 «Шалапутныя нататкі».
10.15 Пакуль усе дома.
11.10 «Фазэнда».
11.50 «Ранішняя пошта».
12.25 «Шчасце ёсць».
13.15 Тэлечасопіс «Звяз».

08.40 Нашы тэсты.
09.50 Медычныя таемніцы.
10.30 Школа рамонту.
11.45 Тэлебарометр.
11.50 «Правы чалавека».
12.05 Кінаспробы.
12.25 Дакументальны фільм «Дзень настайніка» (Беларускае тэлебачанне).
12.55 Хакей. КХЛ. Авангард (Омск) - Дына-ма (Мінск). Прамая трансляцыя.
15.20 Серыял «Дурнушка Бэці-2» (ЗША).
17.00 Дакumentальны цыкл «Неверагодная гісторыя кахання» (Украіна).
17.55 Футбол. Чэмпіянат Англіі. Прэм'ер-ліга. Чэлсі - Арсенал. Прамая трансляцыя.
19.55 Смешная часіна.
20.35 Тэлебарометр.
20.55 Баскетбол. Чэмпіянат свету. Жанчыны. Фінал. Прамая трансляцыя.
22.55 Культасвет.
23.25 Трылер «Зман» (Італія).

07.00 «Уся Расія».
07.30 Лірычная камедыя «Варажэя».
11.00 Весткі.
11.15 «Сам сабе рэжысёр».
12.10 Фільм «Вей, ветры!».
14.00 Весткі.
14.15 «Смехапанарама Яўгенія Петрасяна».
14.45 «Уся Расія».
15.00 «Гарадок». Дайджэст. 315.30
Фэст дзічайчай мастацкай гімнастыкі «Аліна».
17.00 Камедыя «Добры дзень, я ваша щётка!».
19.00 Весткі тыдня.
20.00 «Сумленны дэтэктыў».
20.30 Фільм «Ваш прыпынак, мадам!». 2008 г.
22.25 «Адмысловы карэспандэнт».
23.35 Фільм «На даху свету». 2008 г.

07.40 Мультфільм.
08.00 Сёння.
08.20 «Дзікі свет».
08.50 «Іх норавы».

Шаноўныя чытачы!

Будзьце ўважлівымі: змяніліся нашы рэковізты ў банку і адрас рэдакцыі. Рахунак: 3012741108019 у аддзяленні №539 ОАО «Белінвестбанка», код банка 153100739. Адрес банка: 220004, Мінск, вул. Калектарная, 11. Адрес рэдакцыі: 220113, Мінск, вул. Мележа, 1, офіс 1234. Падпісацца можна на перыяд ад 1 месяца да 1 года праз пошту або праз банк.

Падпіска на «Новы час» праз пошту

- Ідзем на бліжэйшае паштовае аддзяленне.
- На ПАШТОВЫМ ПЕРАВОДЗЕ пішам суму грашовага пераводу ў лічбах і пропісам.
- У графе «Ад каго» пішам прозвішча, імя, імя па бацьку.
- Нікэй указываем адрас.
- Ксеракопію плацёжнага дакумента, атрыманага вамі, з указаннем тэрміну падпіскі і адрасам дастаўкі накіроўваем у рэдакцыю.
- Кошт падпіскі за адзін нумар — 500 рублёў (на адзін месяц — 2000 рублёў).

Падпіска на «Новы час» праз банк

- Ідзум у адзяленне банка і на адмысловым бланку пішам прозвішча, імя, імя па бацьку і адрас.
- Указываем суму аплаты і здзяйсняем пералік грошай.
- Ксеракопію плацёжнага дакумента, атрыманага вамі, з указаннем тэрміну падпіскі і адрасам дастаўкі накіроўваем у рэдакцыю.
- Кошт падпіскі за адзін нумар — 500 рублёў (на адзін месяц — 2000 рублёў).

Для тых, хто прымае рашэнні!

Новы Час

www.novychas.org

23.15 Скачкі на лыжах з трампліна. Летні Гран-пры. HS 140. Клігенталь (Германія).
00.30 Веласпорт. Чэмпіянат свету (шашэйная гонкі). Мужчыны. Мельбурн (Аўстралія).
01.30 Супербайк. Чэмпіянат свету. Маны-Кур (Францыя). Заезд 2.
02.15 Мотаспартыўны часопіс.

07.00 Аб'ектыў.
07.10 Еўропа сёння.
07.35 Тыдзень з радыё «Свабода» (аналітычная праграма).
08.05 Вагон (сатырычна-забаўляльная праграма).
08.15 Басанож па свецце (спазнаваўчая праграма); «Аазіс свабоды».
08.45 Незвычайнай жыццё, звычайнай людзі: «Бяссрэбранікі», дак. фільм, 2009 г., Вялікабрытанія.
09.45 Моўнік (лінгвістычная праграма).
09.55 Калыханка для самых маленьких.
10.25 «Арол: крымінальная сага», серыял: 4 серыя.
11.20 «Жаночы раман», маст. фільм, 2005 г., Чэхія.
17.05 Прэс-экспрес (агляд медыяў).
17.20 Прыватная калекцыя (агляд культурных падзеяў).
17.45 «Малая Москва», тэлесерыял.
18.30 Дакументальная гадзіна: «13 гадоў, 13 хвілін...», дак. фільм, 2006 г., Польшча.
19.30 Калыханка для самых маленьких.
19.40 Гісторыя падзнакам Пагоні (спазнаваўчая праграма): «Барбара Радзівіл і Жыгімонт Аўгуст».
19.50 Моўнік (лінгвістычная праграма).
20.05 Прапавед (інфармацыйна-публіцыстичная праграма).
20.30 Басанож па свецце: «Штодзённае жыццё ў Амазоніі».
21.00 Тыдзень у «Аб'ектыве».
21.30 Кулінарны падарожжы Робэрта Макловіча: «Алімпійскі смак».
21.55 Фільматэка майстроў: «Дзённік свавольнага дзіцяці», психалагічна драма, 1988 г., Францыя.
00.00 Тыдзень у «Аб'ектыве».

ф. ПС 112

БЕЛАПОЧТА

ЭЛЕКТРОННЫЙ ДЕНЕЖНЫЙ ПЕРЕВОД

ВЫРУЧКА НАЛОЖЕННЫЙ ПЛАТЕЖ № _____ (вход, по карте отправки)

(сумма цифрами) _____ (сумма прописью) _____

ПОЛУЧАТЕЛЬ _____ Г-та «Новы час», р/с 3012741108019 отд. №539 ОАО «Белінвестбанк», код 153100739, УНН 190790926

КУДА _____ 220004, г. Минск, ул. Коллекторная, 11
почтовый код, адрес получателя, телефон)

ОТПРАВИТЕЛЬ _____ почтовый код, адрес отправителя, телефон)

АДРЕС _____

Доставка уведомление простое
заказное
электронное
(назначение платежа)
(письменное сообщение)

Отметки отделения почтовой связи места приема:
(почтовый код, оттиск контрольно-переводной печати, кол. шт.)
№ перевода по ф. 5 _____
Время приема _____ ч. _____ мин.
Подпись _____

КВИТАНЦІЯ		ЧИУП «Час навінаў»	
		(получатель платежа)	
		отд. №539 ОАО «Белінвестбанк»	
		(наименование банка)	
Счет получателя	3012741108019	Лицевой счет	Код 739
УНП*	190790926		
(фамилия, имя, отчество, адрес)			
Вид платежа		Дата	Сумма
Период подписки указывает абонент			
Плательщик			
Пеня			
Всего			

Кассир

ВЫБАРЫ

КАРЛСАН, ЯКІ ГАЛАСУЕ ЗА ПРАВЫХ

Алег НОВІКАЎ

Сенсацыя выбараў у Швецыі стаў прарыў у парламент правай радыкальной партыі Шведскія дэмакраты (SD).

Хаця шведы лічачца вельмі памяркоўнай нацыяй, сустракаючыя тут і такія экзатычныя экземпляры, як правыя радыкалы. Першыя групоўкі нацыстаў узніклі ў краіне ў 1920-я гады, калі ў Еўропе пачала набываць папулярнасць расавая тэорыя. У 1926 годзе на свет з'явілася Фашысцкая народная партыя Швецыі. Пасля партыі такога кшталту пачалі расці як грыбы пасля дажджу — Нардычная моладзь, Нацыянал-сацыялістычная партыя будучага, Новы шведскі рух і г.д. Гісторыкі налічылі да 90 рознага кшталту карычневых асацыяцый і ініцыятыў, якія існавалі ў краіне да вайны. Дарэчы, сябрам адной з такіх груп — Новы шведскі рух — быў некаторы час Інгвар Кампрад, адзін з заснавальнікаў кампаніі IKEA.

Аднак колькасць — не значыць якасць. Адзінства сярод карычневых не было. У 1930 годзе фіорэры дзвюх вядучых партый вырашылі аб'яднацца, але хутка зноў пасварыліся, і ўсё вярнулася на свае месцы. Магчыма, нацысты не маглі падзяліць гроши, якія ішлі з Берліну.

Цікава, што пасля падаўлення путчу Рэма ў Германіі некаторыя шведскія нацы расчараваліся ў нямецкай мадэлі нацызму. Яны нават замянілі свае сімвалы — свастыку на герб каралеўскага роду Ваза. Ускосна гэта пасавала тэзісу пра тое, што немцы — арті другога гатунку, а вось Швецыя з'яўляецца сапраўднай калыскай арыйскай расы. Цікава, што Швецыя, як і Германія, да вайны праводзіла палітыку стэрэлізацыі хворых і алкаголікаў.

Падчас вайны ў краіне дзейнасць правых была паралізаваная. Улады Швецыі, якія занялі нейтралітэт, бачылі ў радыкальных правых патэнцыйных нямецкіх шпіёнай.

Пасля вайны права рух адрадзіўся, аднак ніякай істотнай ролі ў палітыцы не адыгрываў. Звычайна гэтыя лагер прадстаўлялі дастатковая радыкальныя,

Еўрапейская прэса прызнае, што шведскае грамадства зрабіла крэн направа. Рэалізацыя ж лозунгаў SD на практицы з'яўляецца дастатковая ўтапічнай

антысеміцкія і вельмі далёкія ад рэальнасці секты.

У якасці прыкладу можна прывесці Нацыянал-сацыялістычны фронт Швецыі (NSF), створаны ў 1994 годзе. Фронт (яго забаранілі ў 1998-м) выступаў за ліквідацыю дэмакратычнай сістэмы і за наданне датацыі сем'ям, дзе раствуць «генетычную здаровыя дзеці».

Іншая экзатычная тусоўка — Нацыянальныя дэмакраты. Гэта, як правіла, быўшыя сацыял-дэмакраты, якія выступаюць за забарону рэстаранаў McDonald's і супраць пропаганды культуры амерыканскіх гета.

Асобная фракцыя шведскага праварадыкалізму — ініцыятывы, звязаныя з моладзевымі субкультурамі цяжкага року, панку і г.д. Напрыклад, сетка Storm. Вось з якога асяроддзя выйшли Шведскія дэмакраты.

А пачалося ўсё з кампаніі «Захаваем Швецию шведской», арганізаванай шэрагам радыкалаў.

У 1988 годзе тагачасны лідер кампаніі пачаў паступовую

трансфармацыю ў «еўрапейскую нацыяналістычную партыю». Гэта азначала стаўку на папулісцкія лозунгі за кошт нацысцкай традыцыі. Шведскія дэмакраты выступаюць супраць эмігрантаў

і гомасексуалістаў. Трыбуны SD патрабуюць вяртання эмігрантаў на іх гістарычную радзіму. Сцвярджаецца, што эканомленых на эмігрантах грошай будзе дастаткова, каб палепшыць жыццё маргінальных частак насельніцтва і пенсіянераў. Таксама Шведскія дэмакраты супраць аднаполых шлюбаў і ўвогуле гомасексуалістаў. Тут ёсць адзін кур'ёз — гамафобскія лозунгі SD знаходзяць падтрымку сярод

выбаршчыкаў-мусульман, якія, як правіла, эмігранты.

SD заявіла пра сябе пасля выбараў 1996-га, на якіх Шведскія дэмакраты сабралі 30 тысяч галасоў — столькі правыя не збралі з даваенных часоў. У 2006 годзе Шведскія дэмакраты набралі 2,9 працэнта (прахадны бар'ер у шведскі парламент — 4 працэнты). Паспех шырока каментаваўся ў прэсе. І вось цяпер узятая наступная прыступка: набраўшы 6 працэнтаў, партыя атрымала 20 дэпутацкіх мандатаў.

Пакуль цяжка сказаць, якія перспектывы ў Шведскіх дэмакратаў. Еўрапейская прэса прызнае, што шведскае грамадства зрабіла крэн направа. Рэалізацыя ж лозунгаў SD на практицы з'яўляецца дастатковая ўтапічнай. Асабліва высылка эмігрантаў, якіх у Швецыі 14 працэнтаў.

У лепшым выпадку, на думку экспертаў, SD могуць паўтарыць прыклад Дацкай народнай партыі, ад галасоў дэпутатаў якой залежыць лёс урадавай кансерватыўна-ліберальнай кааліцыі. Аднак правыя цэнтрысты, якія перамаглі на выбарах, не збираюцца весці перамовы з ультраправымі, нават нягледзячы на тое, што ім не хапае галасоў для парламенцкай большасці. Па іх словам, яны будуць намагацца пераманіць на свой бок Зялёных, якія, дарэчы, упершыню ў гісторыі сталі трэцім партыям у парламенце.

КАМЕНТАР

Пра вынікі апошніх выбараў разважае Сяргей Рауш, беларускі студэнт, які вучыцца ва ўніверсітэце Мальмё.

— Ці сапраўды настолькі важная праблема эмігрантаў у шведскім грамадстве?

— Хутчэй, існуе праблема інтэграцыі эмігрантаў, асабліва ўцекачоў як групы, у шведскае грамадства. Часткова таму, што працэс афармлення прытулку занадта зацягнуты, часткова таму, што курсы шведскай мовы для эмігрантаў маглі быць яшчэ лепшымі. Больш таго, існуюць раёны, якія заселены галоўным чынам эмігрантамі, і гэта, вядома, таксама вельмі замінае інтэграцыі. Але шматлікія шведы лічаць, што з самім эмігрантамі праблем няма, а гэта хутчэй структурная праблемы, звязаныя з эміграцыяй і інтэграцыяй.

— Які партрэт сярэдняга праваўніка?

— Гэта часцей мужчыны, чым жанчыны, хутчэй некваліфікаваныя працаўнікі ці беспрацоўныя, чым людзі з пасадай, і яны звычайна жывуць на поўдні Швецыі, дзе вялікі працэнт эмігрантаў.

— Як шведы ставяцца да эмігрантаў з Беларусі?

— Наконт беларусаў у шведаў няма вызначанага меркавання, пра іх вельмі мала ведаюць і рэдка сустракаюць. Хоць нядайна я пазнаёміўся з адным з сябровых партыі «Новыя мадэраты» з Мальмё, які ведае Франака Вячорку. Апошні неяк прыязджаў у Мальмё і распавядаў пра Беларусь. Яшчэ амаль усе шведы-мужчыны лічаць несправядлівым тое, што аднойчы беларусы выигралі ў шведаў у хакей.

ЯНЫ ПРА НАС: ЗАМЕЖНАЯ ПРЕСА ПРА БЕЛАРУСЬ

Правакуючы паніку ў грамадстве, улада і асацыялістычныя акцыі народнага пратесту на вуліцы. Гэта больш падобна на падрыхтоўку абставін, якія апраўдваюць магчымасць уядзення ў Беларусі надзвычайнага становішча ў выпадку, калі падзея вакол выбараў пачнучу разгортаца не па запланаваным сценары. І колькі б ні казалі, што Мінску на пачатку выбараў не патрэбны падзея, якія могуць выклікаць негатыўную рэакцыю Еўрасаюза, сёння беларускую ўладу менш за ўсё хвалюе рэакцыя каго б там ні было.

«Deutsche welle» (Германія)

Кладаецца ўражанне, што амбіціі Крамля дадзяліцца сціпія: Масква гатава задаволіцца падэктывным чалавекам на пасадзе прэзідэнта Беларусі — любы апазіцыянер будзе лепш істэрычнага і непрадоказальнага

Лукашэнкі. Таму Расія не вядзе актыўнай гульні на ўнутрыпалітычным полі Беларусі, амбяжоўваючыяся байкотам Лукашэнкі. Нельга сказаць, што гэта вельмі ўдалая тактыка, аднак ва Украіне яна сябе апраўдзала. Урад Януковіча пагадзіўся на значныя для Масквы саступкі.

Gazeta.ru (Расія)

«Апошні дыктатар Еўропы» Лукашэнкі пад сур'ёзным ціскам, які звязаны таксама з велізарным доўгам яго дзяржавы перад Расіяй. З-за пераследу апазіцыі ён па большай частцы пазбавіўся падтрымкі Еўропы, а ў Маскве яго перасталі лічыць надзеі на дзярнёрам. Рэйтынг папулярнасці яго ў Беларусі складае прыкладна 33 працэнты, чаго недастаткова для перамогі ў першым туры на нармальных выбарах. Безумоўна, у Беларусі наступілі неспакойныя часы. Гісторычны збег

падзей стварае магчымасць для сапраўдных змен у краіне. Прайда, іх зыход пакуль застаецца нявызначаным.

«Center for European Policy Analysis» (ЗША)

На гэтым фоне можна падводзіць некаторыя вынікі найбольш прасунутага працэсу постсаваецкай інтэграцыі. Праект Саюзной дзяржавы з Беларуссю абышоўся Расіі больш чым у 50 мільярдаў долараў прымых і ўскосных датаций. Вынікам сталі мытныя войны, замарожванне палітычных адносін і дэмантрыстыйная пераарыентация на іншых партнёраў. Эксперымент больш за паказальны і дазваляе зняць перспектывы з далейшага разгляду. Калі ж амбежавацца тэарэтызаваннем, то гіпатэтычны кошт завершанай інтэграцыі з Беларуссю склаў каля 100 мільярдаў

долараў. Дадаткова да ўжо патрачаных. Плюс выдаткі асабіста Аляксандру Рыгоравічу. Які, прыняўшы сродкі, напэўна ўсё адно знайшоў бы спосаб «кінуць».

«Независимая газета» (Расія)

На словах назіральнікаў, Лукашэнка ўпершыню апнуўся ў незайдзросным становішчы чалавека, які падвяргаецца крытыцы з ободвух бакоў: на Захадзе сапраўдных саюзнікаў у яго няма, а Расія зараз пагражае інфармацыйнай вайной. Аднак яго татальны контроль над палітычнымі жыццём і CMI ў краіне ў апошніе дзесяцігоддзе прывёў да таго, што ні адзін апазіційны палітык не карыстаецца шырокай падтрымкай электрарату. Так што аналітыкі сумніваюцца ў тым, што Лукашэнка сыдзе наўрат пад бязлітасным ціскам Масквы.

«The Independent» (Вялікабрытанія)

ЗАМЕЖЖА

28

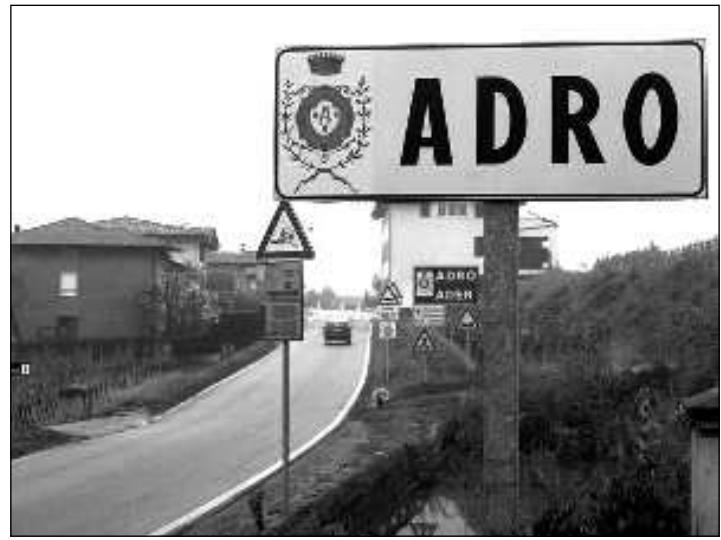
▼ МІЖНАРОДНЫЯ НАВІНЫ

БІШКЕК – СТАЛІЦА ЦЮРКАУ

Менавіта такое рашэнне прыняў саміт лідэраў цюркамоўных краін, які адбыўся ў Стамбуле. У ім прынялі ўдзел лідэры Турцыі, Казахстану, Азербайджану, Туркменіі і Узбекістану. Яны дамовіліся наконт стварэння сакратарыяту аб'яднання, якое будзе знаходзіцца ў кіргізскай сталіцы. Аднак, на думку аналітыкаў, гэта хутчэй знак тармажэння пракцесаў цюркской інтэграцыі. Справа ў тым, што Турцыя сёння знаходзіцца ў ідэйным ступары. Пасля правалу планаў уваходжання ў ЕС, кірауніцтва краны думае над новай геапалітычнай дактрынай. Такой дактринай мог стаць панцюркізм — ідэя аб'яднання цюркскіх нацый пад турецкім дахам. З іншага боку, Анкары вельмі цяжка навязаць такую ўстаноўку ўсім цюркамоўным дзяржавам. Галоўная проблема — Казахстан, які звязаны з Расіяй і Арменіяй. Апошняя, як відома, канфліктуе з-за Паўночнага Карабаху з цюркскім Азербайджанам. Не вельмі сяброўскім учынкам назвалі туркі стварэнне Мышлага саюзу Казахстану, Расіі і Беларусі. Пасля гэтага імпарт турецкіх тавараў у Казахстан падаражэ на 300 працэнтаў. У гэтай сувязі некаторыя жартайнікі нават кажуць, што адзіны шанец для Турцыі захаваць ідэю панцюркізму — таксама ўступіць у Мышлы саюз. Адным словам, пакуль інтэграцыя цюркай тармозіцца. Таму сталіцай і стаў Бішкек, які, з улікам сваіх рэсурсаў і складанай сітуацыі ўнутры краіны, на глабальныя пракцесы ўплывае не можа.

Па матэрыялах сайтаў Сярэднія Азіі

ІТАЛІЯ. ПАСВАРЫЛА САСНОВАЯ ГАЛІНКА

Оскар Ланчыні, мэр невялікага італьянскага гораду Адро ў Паўночнай Італіі, стаў герояем нацыянальнага скандалу. Оскар — прыхільнік партыі Lіга Поўначы, якая выступае за стварэнне аўтаномнага рэгіёну Паданія. Галоўная ідэя праекту ў тым, што Паданія, куды павінны ўваходзіць багатыя рэгіёны Паўночнай Італіі, не павінна фінансаваць слаба развіты Пойдзень. Мэр настолькі адданы сваёй партыі, што патрабаваў, каб на сценах новага мясцовага школьнага комплексу намалявалі сімваліку партыі — сасновую галінку. У дадатак школу назвалі ў гонар аднаго з заснавальнікаў Lіgi Поўначы. Так звычайная школа стала партыйнай школай, што, натуральна, не спадабалася некаторым бацькам вучняў. Асаблівым, хто выступае супраць цяперашняга ўраду Берлусконі. 180 з 400 бацькоў, дзеці якіх вучацца ў гэданай школе, напісалі ліст пратэсту. Адна маці ўвогуле заяўвіла, што яе дзіця не будзе хадзіць у такую навучальную ўстанову. Адказаваючы на крытыку, мэр заяўві, што сасновая галінка — гэта не толькі сімвал партыі, аднак і гораду. Быццам у мясцовым касцёле ёсьць вітражы з выявай сасновай галінкі. Міністр адукацыі падтрымаў Ланчыні. Ён сказаў, што сімволіка Lіgi Поўначы мае даўні народны карані. А вось апазіцыя так не думае. Левая партыя дэмакратуў прывезла да школы некалькі соцені сваіх прыхільнікаў, які пікетавалі будынак, патрабуючы зафарбаваць галінку. На цяперашні час ўсё закончылася палітычнай вучняў і бойкай, якую некаторыя маці, нездаволеная зрывам вучэнага пракцесу, учынілі з маніфестантамі.

Па матэрыялах «TAZ» (Германія)

ЧЫЛІ. УРАД ПАЧЫНАЕ ПЕРАМОВЫ З ІНДЗЕЙЦАМИ

Напярэдадні 200-й гадавіны абвяшчэння незалежнасці Чылі ўяўляе прэзідэнт Мігель Хуан Себастіян Піньера зрабіў падарунак індзейцам з племені мапучэ, землі якіх былі канфіскаваныя падчас каланізацыі. Прэзідэнт пагадзіўся пачаць з тубыльцамі мірныя перамовы. Дадатковым фактам стала галадоўка, якую абвясцілі яшчэ ўлетку некалькі актыўістаў індзейскага руху. Яна цягнулася 67 дзён. Разам з заявай пра пачатак перамоў Піньера прызнаў віну за стан абарыгенаў і абвясціў праграму, мета якой — палепшиць якасць жыцця мапучэ. Конфлікт з мапучэ цягнецца больш за сто гадоў. Напрыканцы XIX стагоддзя Санцьяга пачаў рэалізацыю плана, у выніку якога 95 працэнтаў індзейскіх зямель сталі належаць белым каланістам і дзяржаве. З тых часоў быўшы ўладальнікі зямель патрабуюць іх вяртання. Часам канфрантациі набывала радыкальны фармат: індзейцы атакавалі латыфунды і фермы. У часы дыктатуры Піначуцта з мапуч разбіраліся проста: кідалі ў турмы, а часам папросту забівалі. Пасля аднаўлення дэмакратіі ў 1990 годзе дзяржава пачала шукаць шляхі вырашэння канфлікту. Праўда, пракцес ідзе вельмі цяжка, пра што сведчыць згаданая вышэй галадоўка. Магчыма, у рамках перамоў бакі знойдуть кампроміс. Дарэчы Піньера паабяцаў індзейцам сродкі на развіццё іх культуры і мовы. Сёння ў краіне пражывае паўмільёна мапучэ.

Па матэрыялах «El País» (Іспанія)

► ЦІКАВА

АД УЛАДЗІВАСТОКУ ДА ЛІСАБОНУ

**Альтэрнатыўная гісторыя
зарауз модзе. Польскі часопіс
«Tygodnik Powszechny»
пасправаваў пафантазаваць,
як выглядала Б Еўропа, калі
6 улетку 1920 года не было
Цуду над Віслай. Пропануем
скарочаную версію артыкула.**

Лета 1920 года. Здавалася, нішто не можа выратаваць Польшчу. Пасля паразы пад Кіевам польская армія імкніла адыхаць на захад. Пад Плоцкам Чырвоная армія нават фарсіравала Віслу.

Асуджаных на фіяска паліякаў выратавала памылка Сталіна, які на той час быў камандуючым паўднёвым фронтом. Джугашвілі накіраваў конніцу Будзённага на Львоў, марачы пра будучы кідок на Венгрыю (там нядаўна было задушана камуністычнае паўстанне). Гэта дало магчымасць польскай арміі сканцэнтраваць сілы на ўчастку галоўнага ўдару бальшавікоў і ў выніку перамагчы.

А што было б, калі б Вісарыёўнавіч не памыліўся? У такім разе Чырвоная армія могла бы ліквідуць польскую армію імкніцца паўстанне. Гэта дало магчымасць чырвонай армії сканцэнтраваць сілы на ўчастку галоўнага ўдару бальшавікоў і ў выніку перамагчы.

Перш за ёсё, у выпадку падзення Варшавы бальшавікам удалося б надаць каstryчніцкай рэвалюцыі міжнародны

характар, вывесці яе за межы былой Расійскай Імперыі. Акрамя таго, вайна з паліякамі была замахам на Версальскую сістэму, як, дарэчы, адзначаў Ленін. Крах Польшчы — аднаго з прадуктаў Версаля, мог бы значыць перагляд ўсёй геапалітычнай сістэмы, якая склалася пасля першай сусветнай вайны. Гэты момант значымым чынам пашыраў сацыяльную базу падтрымкі чырвонай інтэрвенцыі ў Еўропе. Пра гатоўнасць тэктывнага блакіравання з Ленінім у імя зіншчэння Версальскага міру адкрыта казалі нават правяды ў Германіі.

Таксама поспеху бальшавіцкага маршу на Заход спрыяла б пісіхала-гічнай грамадскай атмасферы таго часу. Людзі цалкам не адышлі ад вайны. Мільёны салдат, якія вярнуліся дахаты, адчувалі, што перамога не прынесла ім жаданага міру і шчасця. Хутчэй, наадварот, яны бытлі не інтэрграваныя ў капіталістычныя правілы гульні і гатовыя падтрымаваць любую палітычную авантуру. Тым больш, што ў магістрах панавала ўстаноўка пра то, што нічога немагчыма няма. На вачах гэтай генерацыі за пару гадоў пе-ратаваліся ў руіны імперыі, якія існавалі некалькі стагоддзяў.

У гэтым плане, калі б Тухачэўскі рэалізаваў свой намер — «праз польскі труп праісці ў Германію», там яго чакаў бы вілікі поспех. У камуністатаў і

саюзных ім сацыял-дэмакрататаў быў патэнцыял, каб забяспечыць лаяльнасць да новага парадку. Левыя ідэі былі вельмі папулярныя сярод немцаў. Дастаткова згадаць шэраг паўстанняў, якія камуністы і анархісты арганізувалі ў Германіі ў 1918–1919 гадах.

Можна прагнаваць, што ўжо да канца 1920 года Германія стала б камуністычнай. Саюзныя арміі Германіі і Расіі выйшлі б на Рэйн, рыхтуючыся да паходу ў Францыю. Мусім прызнаць, што французы нікага супраціву, падобнага тому, які чынілі немцам у 1914–1918 гадах, ім не аказалі б. Не знайшлося б ужо ў нацыі сіл на такі вілікі чын. Не кажучы пра тое, што ў Францыі былі таксама распаўсюджаны левыя погляды. Асабліва ў сталіцы, дзе быў папулярны міф пра Парыжскую камуну.

Пасля захопу Францыі камунізм выйшаў бы на бераг Атлантыкі. Адначасова, напэўна, у зону яго ўплыву перайшлі б усе краіны цэнтральнай Еўропы, якія паўсталі на базе былой імперыі Габсбургі. Прыклад Венгерскай сацыялістычнай рэспублікі, якая варта трymалася некалькі месяцаў супраць войскаў Антанты. Адначасова, напэўна, у зону яго ўплыву перайшлі тэатральныя інсцэнірованія ў Германіі і Італіі. Пасля захопу Францыі камунізм выйшаў бы на бераг Атлантыкі. Адначасова, напэўна, у зону яго ўплыву перайшлі тэатральныя інсцэнірованія ў Германіі і Італіі. Пасля захопу Францыі камунізм выйшаў бы на бераг Атлантыкі. Адначасова, напэўна, у зону яго ўплыву перайшлі тэатральныя інсцэнірованія ў Германіі і Італіі.

Італія, дзе на той час панаваў татальны палітычны хаос, і так рухалася ў бок дыктатуры, якую, як мы ведаем, устанавіў у 1922 годзе Мусаліні. Аднак з'яўленне ў Падуанскай даліне Чырвонай арміі могло б змяніць расклад: ініцыятыва цяпер належала б не фашыстам, а камуністам.

З тых жа прычын — высокая ўнутраная палітычныя напружанасць — таксама не мела б шансаў выстаяць супраць навалы з Усходу ў Іспаніі і Партугаліі. Праўда, з улікам аўтарытэту, які тады на Пірэнеях меў касцёл, тут дакладна ўзнік бы моцны антыкамуністычны супрапад. Для канчатковага ўстанаўлення камуніі спатрэбіўся б нейкі час — да пачатку 1930-х гадоў. Аднак перавага ў грамадзянскай вайне

Перш за ёсё, у выпадку падзення Варшавы бальшавікам удалося б надаць каstryчніцкай рэвалюцыі міжнародны

характар, вывесці яе за межы былой Расійскай Імперыі.

б бальшавікі захапілі Еўропу, чалавецтва ніколі не даведалася, што такое фашызм і Халакост. Канцепцыя піянераў карыгчневай ідэі выглядалі б маргінальнымі. Мусаліні з яго радыкальным італьянскім нацыяналізмам лічыўся б вар'ятам. Гітлер, які будаваў сваю праграму на рэвізіі мадэлі Версалю, напэўна, зводзіў бы канцы з канцымі за кошт пра дажу малюнкаў турыстам.

Хаця, як добрыя дэмагогі, Беніта і Адольф мелі б шансы зрабіць кар'еру нават у часы татальнага трывумfu ідэй марксизму-ленінізму. Першы мог стаць, напрыклад, загадчыкам аддзелу пропаганды рымскага райкаму партыі, а другі — мастацкім кірауніком нейкага ДК.

А вось пазбегнуць другой сусветнай вайны наўрад ці ўдалося б. Праўда, была б яна значна менш маштабнай і, хутчэй за ёсё, яе выклікаў бы канфлікт з ЗША і Японіяй. Найбольш верагодна, што полем канфлікту стаў бы Кітай. У такім разе Мао Цзэ Дун авбяціў бы пра стварэнне Кітайскай Народнай Рэспублікі не ў 1949 годзе, а значна раней.

Хто б перамог у вайне, залежала ад працесаў унутры СССР, які ўключваў не толькі БССР або УССР, аднак таксама Французскую ССР або Бельгійскую ССР. У перспектыве камуністычным лідэрам Францыі, Германіі, Іспаніі, хутчэй за ёсё, не спадаўся б статус васала Масквы. I, як Дубчак у Чэхаславакіі або Ціта ў Югаславіі, яны арганізувалі б нейкую фронду, што пачыналася б як рух за сапраўдны ленінізм, а закончылася б, напэўна, банальным нацыяналізмам, які мы сёння назіраем у Кітаі.

Што да Польшчы, то, з улікам яе тагачаснай сітуацыі, яна ператварылася ў нешта падобнае на Беларусь або Украіну ў складзе СССР. А калі б Германія засталася б у межах 1920 года, а крэслы адышлі да Беларусі, Літвы і Украіны, памер савецкай Польшчы быў бы роўны Варшавскому каралеўству 1809 года.

Горш, аднак, было б тое, што паліякам давялося б перажыць

Перш за ёсё, у выпадку падзення Варшавы бальшавікам удалося б надаць каstryчніцкай рэвалюцыі міжнародны

характар, вывесці яе за межы былой Расійскай Імперыі.

усе савецкія эксперыменты: калектывізацыю, кампанію супраць рэлігіі, русіфікацыю. Вынікам бытлі б буйныя палітычныя рэпресіі, хаця да перасялення польскай нацыі ў Казахстан наўрад ці дайшло б.

Артыкул у часопісе «Tygodnik Powszechny» заканчваецца слова мі: «Ад усіх гэтых бедаў Польшчу і ўсю Еўропу ўратавалі самі паліякі ў вайне з Саветамі ў 1920 годзе. Вельмі рэдка бывае, што ў нашых справах вырашаецца лёс

ДЭБАТЫ

БЕЛЬГІЯ – ФЛАМАНДЬЯ = ВАЛОНІЯ?

Алег НОВІКАЎ

Бельгія ўжо каторы раз у стане ўрадавага крызісу з-за сабатажу фланандскіх нацыяналісташ. Нарэшце тыдні нервы франкамоўных валійцаў лопнулі. Яны заяўлі пра гатоўнасць да падзелу дзяржавы і стварэння незалежнай Валоніі.

Думка пра тое, што Бельгію ужо сапраўды ніяк не ўратаваць, зляцела з вуснаў Лората Анкелінкса — аднаго з лідэрў Партыі сацыялісташ (вядучая палітычна фармацыя ў франкамоўным рэгіёне Бельгіі). «Трэба быць гатовымі да таго, што Бельгія можа прыпыніць сваё існаванне», — заяўлі палітык. Ён таксама дадаў, што «прышоў час прызнаць — ідэя незалежнасці вельмі папулярная сярод фланандскага насельніцтва».

Заяву Лорэта ўспрынялі на ўрашмат сяброў па партыі. Аднак гэта не азначае аўтаматычны падзел Бельгіі на дзве незалежныя дзяржавы — Фландрью і Валонію. Валійскі нацыяналізм — больш тонкая реч.

Народжанае ў 1830 годзе, Бельгійскае каралеўства было хутчэй спрэвай рук жыхароў Пойдня, якія размаўлялі на французскай мове. Аднак, аддзяляючыся ад Нідэрландоў, яны прыхапілі з сабой у склад новай дзяржавы і раёны, дзе жылі фланандцы.

Праз некаторы час фланандцы начали патрабаваць для сябе роўных з франкафонамі правоў і крок за крокам іх дабіліся. Тым больш, што яны былі большасцю насельніцтва Бельгіі. Напрыканцы XIX стагоддзя нацыяналісты парламент прыняў законы пра афіцыйны статус фланандскай мовы. Пасля першай сусветнай вайны фланандцы атрымалі аўтаномію, а сама Бельгія стала федэральнай краінай з трьма суб'ектамі — Фландрый, Валонія і Брюсселем.

Пры гэтым франкамоўныя валійцы прыблізна да 1912 года, калі з-за ўвядзення ўсеагульнага выбарчага права ўпершыню аказаўся ў меншасці ў парламенце, дастатковая пасіўна ставілася да націску фланандцаў. На той час эканоміка краіны была завязаная на вугальныя шахты Валоніі. Гэты рэгіён быў самым індустрыяльна развітым.

Пералом у масавай свядомасці франкамоўных валійцаў адбыўся падчас другой сусветнай

вайны, калі Германія атакавала Бельгію. Ніводная фланандская вайсковая частка не аказала супраціву войску Вермахту. Гэта стала вынікам добрай працы фланандскіх нацыяналісташ перед вайной, якія давялі ўсёй паддольнасці, што Фландрый — гэта не Бельгія, а частка германскага свету. Гітлер адразу пасля акупацыі краіны аддаў спецыяльныя загады пра вызваленне з палону ўсіх бельгійскіх жаўнероў фланандскага паходжання. У сваю чаргу, фланандцы сталі аднымі з самых адданых саюзнікаў Гітлера (цікава, што ў той жа час галандцы, з якімі фланандцы складаюць адну этнічную групу, аказвалі актыўныя супраціў Гітлеру).

Адначасова ў гады вайны франкамоўныя валійцы спачувалі французскому руху суп-

Пра культурную адрознасць ад французаў валійцы задумаліся вельмі позна. Толькі ў пачатку 1980-х пачалося фармаванне валійскага культурнага руху. Адбылася кадыфікацыя валійскай мовы, пачалі выходзіць першыя творы

раціву Шарля дэ Голя. Таму іх ініцыятывы мелі выразны антыфранцузскі і левыя характеристы. У 1942 годзе ўзнікла падпольная група Дэмакратычнае і сацыялістичнае аб'яднанне Валоніі (RDSW). Яе актывам быў складзены праект маніфесту незалежнай Валоніі. Ідею агучылі падчас Кангрэсу валійскага народа ў маі 1945 года, аднак за разалоўкою прагаласавалі толькі 14 працэнтаў ўдзельнікаў мерапрыемства. Перамаглі тыя, хто лічыў, што Валонія можа быць часткай канфедэратыўнай Бельгії.

Пасля кангрэзу на кангрэсе тэма незалежнасці згубіла актуальнасць. Аднак час ад часу яна абмяркоўваецца. У 1950 годзе ў Бельгіі прайшоў рэферэндум наконт вяртання на трон караля Леапольда III, які ў гады другой сусветнай вайны супрацоўнічаў з нацыстамі. 58 працэнтаў валійцаў былі супраць, у той час як 70 працэнтаў фланандцаў падтрымалі ідзюю вяртання манарха. У 1960 годзе ў час забастоўкі шахпераў Валоніі на суд публікі вынеслі ідэю сацыялістичнай аўтаноміі рэспублікі Валонія.

На хвалі студэнцкіх пратэстаў 1960-х гадоў узніклі групы Фронт

вызвалення Валоніі і Народны сход Валоніі, якія, праўда, засталіся маргінальнымі. Падзенне цікавасці да ідэі незалежнасці мела эканамічныя прычыны. Валонія ў выніку закрыцця шахтаваў стала залежыць ад датацый фланандцаў.

І вось цяпер, пасля серыі ўрадавых крызісаў, выкліканых сабатажам фланандцаў, ідэя незалежнасці, здаецца, атрымала новае нараджэнне. Проблема, аднак, у tym, што шматлікія валійцы лічаць сябе хутчэй французамі, чым грамадзянамі незалежнай краіны Валоніі.

Адпаведна вынікам апытаўніцтва, якое было праведзена ўлетку гэтага года, 52 працэнты жыхароў Валоніі хочуць атрымальці французскі пашпарт. Адначасова 56 працэнтаў французаў быццам

улады. Прывчым Філат — не проста палітык, а старшыня ўраду кааліцыі, якая займае празаднін пазіцыі і выступае за ўключэнне краіны ў склад НАТО. У дадатак падчас візіту ў ПМР Філат меў размову з лідэрам прыднестраўскіх сепаратыстаў Смірновым. «Што ж адбываецца?» — задае пытанне мадаўская прэса. Асабліва прэтэнтуюць камуністычныя СМІ (іх лідар Уладзімір Варонін), калі займаў пасаду прэзідэнта Мадаўскі, такі не атрымаў права наведаць ПМР. Між тым, прааналізаваўшы дакументацыю ўраду, аналітыкі знайшли цікавую рэч, якая, магчыма, і з'яўляецца ключом для разгадкі. Літаральна пасля візіту Філата ў Ціраспаль яго ўрад унутранай пастановай дазволіў перапраўляць праз тэрыторию Мадаўскі пэўную колькасць грузаў з ПМР без праверкі на мадаўской мытні. Эта, фактычна, — прарыў мытнай блакады, якую ў 2006 годзе ўстанові Украіна і Мадаўскі, калі кожны груз з ПМР, які вывозіўся за межы рэгіёну, павінен быў даглядацца мадаўскімі мытнікамі. Як піша левая прэса, Смірнову дазволілі прадаваць тавары на суму калія 80 мільёнаў долараў на год. Левыя сцвярджаюць, што старшыня ўраду атрымае нейкі працэнт з экспарту. Аднак іншыя аналітыкі перакананыя, што на самай справе ўрад свядома фарсіруе стварэнне інтытута незалежнасці ПМР, каб паставіць кропку ў прыднестраўскім пытанні і пачаць працэс інтэграцыі Мадаўскі і Румыніі.

▼ ПАЛІТЫКІ ТЫДНЯ

КАРЛ ШВАРЦЕНБЕРГ

Кіраунік чэшскай дыпламатіі і прадстаянік дому Габсбургаў зрабіў сенсацыйную заяву. Ён паведаміў пра тое, што міністэрства разглядае магчымасць адмены так званых Дэкрэтаў Бенеша. Дэкрэты Бенеша — гэта законы супраць нямецкай меншасці Чэхаславакіі, якія быly прынятыя Прагай у 1945 годзе. Адпаведна ім трох мільёнаў чэхаславацкіх грамадзян нямецкага паходжання былі пазбаўленыя грамадзянства, а іх магчымасць канфіскаваная дзяржавай. Расправа над немцамі была адказам на тое, што апошнія актыўна дапамагалі гітлеру ў часы акупацыі. З тых часоў тэма адмены дэкрэтаў з'яўляецца каменем супрэчнасці ў адносінах паміж Чэхіяй і нямецкімі кансерватарамі, якія традыцыйна падтрымліваюць бежанцаў і іх нашчадкаў. І вось упершыню Прага вуснамі Шварцэнберга признала, што ўчынкі Бенеша былі несправядлівымі. Праўда, сам Шварцэнберг прызнаў, што, каб набыць законнасць, яго ініцыятыва наконт адмены дэкрэтаў Бенеша павінна быць падтрыманая ўсім парламентам. А гэта ўжо дастатковая цяжка.

УЛАД ФІЛАТ

Прэм'ер-міністр Мадаўскі зрабіў тое, што ніколі не ўдавалася ніводнаму мадаўскому прэм'еру. Ён наведаў Ціраспаль — сталіцу непрызнанай Прыднестраўскай Мадаўскай Рэспублікі (ПМР). Праўда, не з афіцыйным візітам, а як фанат аднаго кішынёўскага клуба, які гуляў з ціраспальскай камандай. Ні разу гісторыі ўлады Прыднестраўстрою не дазвалялі візіты на сваю тэрыторыю прадстаянікамі кішынёўскай

улады. Прывчым Філат — не проста палітык, а старшыня ўраду кааліцыі, якая займае празаднін пазіцыі і выступае за ўключэнне краіны ў склад НАТО. У дадатак падчас візіту ў ПМР Філат меў размову з лідэрам прыднестраўскіх сепаратыстаў Смірновым. «Што ж адбываецца?» — задае пытанне мадаўская прэса. Асабліва прэтэнтуюць камуністычныя СМІ (іх лідар Уладзімір Варонін), калі займаў пасаду прэзідэнта Мадаўскі, такі не атрымаў права наведаць ПМР. Між тым, прааналізаваўшы дакументацыю ўраду, аналітыкі знайшли цікавую рэч, якая, магчыма, і з'яўляецца ключом для разгадкі. Літаральна пасля візіту Філата ў Ціраспаль яго ўрад унутранай пастановай дазволіў перапраўляць праз тэрыторию Мадаўскі пэўную колькасць грузаў з ПМР без праверкі на мадаўской мытні. Эта, фактычна, — прарыў мытнай блакады, якую ў 2006 годзе ўстанові Украіна і Мадаўскі, калі кожны груз з ПМР, які вывозіўся за межы рэгіёну, павінен быў даглядацца мадаўскімі мытнікамі. Як піша левая прэса, Смірнову дазволілі прадаваць тавары на суму калія 80 мільёнаў долараў на год. Левыя сцвярджаюць, што старшыня ўраду атрымае нейкі працэнт з экспарту. Аднак іншыя аналітыкі перакананыя, што на самай справе ўрад свядома фарсіруе стварэнне інтытута незалежнасці ПМР, каб паставіць кропку ў прыднестраўскім пытанні і пачаць працэс інтэграцыі Мадаўскі і Румыніі.

БРАЯН КАРЫН

Адвакат з Пайднёй Афрыкі Брайян Карын вядомы тым, што ўдзельнічаў у зруйнаванні канфліктаў у Паўночнай Ірландыі і Пайднёй Афрыцы. Зараз ён заручыўся падтрымкай групы дэпутатаў Еўрапейскага парламента і прапанаваў стварыць міжнародную камісію па контролі над тым, як тэарысты з баскскай нацыяналістичнай групой ETA выконваюць сваё абяцанне пра спыненне агню, пра што тых заяўлі 5 верасня. Брайян пры гэтым не хавае, што задача яго камісіі — не столькі ўсталяваць контроль за ўчынкамі ETA, колькі падстурхнуць Мадырд пачаць мірныя дыялог. Нагадаю, што ETA ў аднабаковым парадку адмовілася ад баявых акций. Іспанскія ўлады палічылі мараторый ETA не дастатковым і прапанавалі сваю ўмову для пачатку дыялогу — поўную капітуляцыі групой. Больш за тое, па Крайне Баскай праакаціліся арышты лідэраў маладых нацыяналісташ з арганізацыі Ekin, звязанай з ETA. Улады кожуць, што арыштаваныя прызналіся, нібыта заява ETA пра мірныя перамовы — блеф.

► СПАДЧЫНА

БЕЛАРУСКАЯ ШЛЯХТА:

Аляксей ХАДЫКА

Памятаць свой род да сёмага калена — традыцыя сцвярджае, што ў гэтым прынцыпе ўтрымліваецца залог трываласці роду, аснова патрыятычнага выхавання, перадумова фармавання грамадзянскай пазіцыі. Апірышча, каб не быць бяспамятным манкуратам. У даунія часы вернасць сямейнай гісторыі найбольш выяўлялася ў асяроддзі шляхецкага саслоўя. Але ў краіне Саветаў страх быць рэпрэсаваным, расстряляным толькі за наяўнасць высакародных каранёў прымушаў старэйшае, народжанае яшчэ да катастрофы 1917 года пакаленне хаваць ці знішчаць пажоўкляя дакументы, замоўчаваць таямніцы сямейных вытокаў, паданні і легенды.

Сёння сітуацыя мяняецца. У закінутых маёнткаў знаходзяцца былыя гаспадары — хача права рээстытуцыі пакуль не гарантувана дзяржавай. Ведаць, адкуль твой род, робіцца пачасным і прэстыжным. Сучасныя тэхнолагіі, як камп'ютарная праграма Family Tree Maker, дапамагаюць аматарам аднаўляць уласныя генеалагічныя дрэвы, па зярнітку знаходзячы і парадкуючы інфармацыю пра жыццё мінульых пакаленняў. Тыя, чые продкі з'ехалі з радзімы ў ЗША, спачатку ратуючыся ад эканамічнай эксплуатацыі расійскай метраполіі каланіяльных правінцый, да ліку якіх належала і Беларусь, а потым — ад расійскіх бальшавікоў, у электронным рэсурсе www.ellisisland.org знаходзяць імёны сваіх далёкіх продкаў, ажно ўключаючы месца на параходзе і дату перасячэння акіяна па дарозе ў Новы Свет.

Шляхетнасць у сваіх родавых каранях мае шанец знайсці ладна частка суічыннікаў — у Беларусі пад канец XVIII стагоддзя доля шляхты складала 10–12 працэнтаў насельніцтва (1 працэнт — у Рэспубліцы Пруссія, Аўстрыі). Але пасля падзелаў Рэчы Паспалітай для Рэспублікі Польшча, якая захапіла нашы землі, непакорны, вольнолюбівы і патрыятычны дух беларускіх нобіляў быў нібы костка ў горле — і колькасць шляхты скарацілася. Як фізічна, так і юрыдычна. Шляхта была рухавіком вызваленчых паўстанняў 1794, 1830–1831 і 1863–1864 гадоў. У сваю чаргу, расійскі цар Мікалаі I, які меў ганебную мянушку «Палкавіч», сваім указам у кастрычніку 1831 года загадаў герольдымам пачаць «разбор шляхты» — мерапрыемства, калі шляхта павінна была дакументальна пацвердзіць

свае права. У большасці беларускай шляхты, хача гісторыі многіх цягнуліся ад баяраў XIII стагоддзя, галоўным доказам заставалася прызнанне іх статусу суседзямі ды наяўнасць шаблі пры боку. Ці партрэтам прафілём на сцяне сядзібы. Так за некалькі дзесяцігоддзяў толькі ў Мінскай губерні працэнтны склад высакароднага саслоўя ўпаў да 3,5%.

А часам імкненне шанаваць сямейныя карані, калі спалучалася з жаданнем зацвердзіць уласнае сацыяльна-прэстыжнае становішча, разам з перабошаным пыхлівым себялюбствам стваралі камічныя сітуацыі. Маєм на ўвазе фальшивыя генеалогіі. У радаводзе «князёў» Жагеляў 1794 года, пададзеным у XIX стагоддзі ў герольдый, спачатку Віленскую, а пазней Расійскую ў Санкт-Пецярбургу, паходжанне сям'і выводзілася «ад Гедыміна, сына яго Кейстута, унука Жылімонта, праўнука Міхала Жылімонавіча, ад сына якога Станіслава паходзілі князі Міхайлавічы, пазней празваныя Жагелямі». Успамін пра гэты родавы міф ёсць у надпісе на партрэце Юрыя Аўгуста Жагеля ў экспазіцыі Нацыянальнага гісторычнага музея ў Мінску. Указам Сената і імператара Аляксандра II 31 кастрычніка 1880 года Жагелям было адмоўлена ў карыстанні княжацкім тытулам. Але іх упартая баражба за княжацкія генеалагічныя карані, што суправаджалася як наядачамі, так і поспехамі, увайшла ў гісторыю літаратуры. Вялікі Адам Міцкевіч не без

спачувальнай іроніі сярод герояў «Пана Тадэвуша» вывеў Жагеля, у вусны якога ўклала фразу пра наяўнасць княжацкай мітры ў многіх гербах гісторычнай Літвы («znajdziesz pono mitry i w niejednym domu», «тут знойдзеш мітры ледзь не ў кожным дому»; пераклад П. Бітэля).

Так іначай, пошук каранёў сям'і — занятак захапляльны і карысны. У 1990-я гады перакананы ў арыстакратычным паходжанні асобы, здольныя давесці шляхетнасць дакументальна, пачалі яднацца вакол «Згуртавання беларускай шляхты». А ў кастрычніку 2009 года пра сваё з'яўленне абвясціла Грамадскае аўяднанне «Мінскае згуртаванне нашчадкаў шляхты і дваранства». Больш ліберальная за папярднікаў: праверка шляхецкага паходжання ажыццяўляецца ў ім ідэнтыфікацыйным прозвішчам продкаў з айчыніка па гербоўніках і ёнцыклапедыях. З наступнай, у станоўчым выпадку, выдачай сувенірнай рэканструкцыі набілітацыйнай граматы (з падобных арыгіналаў XIX стагоддзя) і выявы герба з геральдычнай легендай. На сённяшні дзень у шэрагах аўяднання каля 1000 чалавек.

За каментарам пра дзеянасць аўяднання «Мінскае згуртаванне нашчадкаў шляхты і дваранства» я звярнуўся да яго старшыні і адначасова дырэктара выдавецтва «Энцыклапедык» (ведомага сэрыйным проектам «Хто ёсць хто ў Беларусі») Ігара Чакалаў-Шыдлоўскага.

У кожнага з нас ёсць свая гісторыя і сямейная паданні. У кагосці — архіўна пацверджаныя дакументы, у кагосці — падпісаныя фотаздымкі, з выявамі асобаў, якія служылі на высокіх шляхецкіх і дваранскіх пасадах, што відаць па ўбранных і паставе. У кагосці ёсць проста сямейнае паданне, пра якое нашаптала бабуля, яшчэ баючыся казаць праўду ўслых, ці распавёў дзядулі. Нехта памятае, як продкі-свяякі знішчылі старадаўнія дакументы. Па-савецку тыповая сітуацыя: бацька аднаго з сябраў нашага аўяднання ў 1970-я гады атрымаў высокую пасаду. І хача за шляхецкія карані ў той час ужо не саджалі ў турму і не расстрэльвалі, ён палічыў за лепшае спаліць усе дакументы.

Між тым, шляхта з'яўлялася стрыжнем і асновай дзяржавы, яна дзяржаву стварыла, за яе памірала ў войнах, прапагандавала кроў. Яна была сапраўднай структурай грамадства: ні ў Заходній Еўропе, ні тым больш у Рэспубліцы шляхта настолькі не ўваходзіла ў глыбь народа. 90% шляхты — бедная, «шарачковая», сама апрацоўвала зямлю, але насяла пры боку на кунтушы шаблю, выбірала ўладу ад мясцовага да караля, судзіла суд і хадзіла на вайну. На вайне шляхціц мог зарабіць гроши і здабыць пасады, вылучыцца, а мог страпіць руку і нагу, а то і жыццё. Калі не шанцевала, шляхціц вяртаўся няздатным да працы калекам, і тады сям'я бедавала нават на агульным грамадскім фоне. Магла жыць бяднай за суседніх сялян, якія здабывалі дастатак з простай апрацоўкі зямлі.

Вельмі важнае адраджэнне духоўных і агульначалавечых стасункаў, якія караняцца ў спадчыне шляхецкай культуры. Калі наша новая шляхта збіраецца на экспкурсіі, музычных вечарынах, мы бачым паміж сабой асобія адносіны: раней не знаўмы людзі сустракаюцца ветліва і радасна. Людзі сябруюць — у аўяднанні збіраюцца аднадумцы, блізкія па духу, прыходзяць з дзецімі, сем'ямі, сустракаюцца асобы ад 5 да 75 гадоў узросту — розныя пакаленні. Гэта, можа быць, самое каштоўнае.

— *Далучанасць да новага кола нешта змяніе ў іх жыцці?*

— Сябры нашага аўяднання пачынаюць інчай чытаць кнігі па гісторыі, заўважаючы ў рэтарспектыве стагоддзяў ту сувязь, якую і 80 гадоў сявецкай улады і ўваходжанне ў Рэспубліку імперыю перарвалі. Яны бачаць і чуюць — ад эпохі Грунвальда — гербы і прозвішчы ваяроў, якія прыгадаваюцца ў рэестрах войскаў, якія паўтараюць іх уласныя. І зусім інчай усведамляюць ролю свайго роду ў гісторыі. Адчуваюць фамільную генетычную павязь з лёсамі радзімы.

Належнасць да згуртавання ўзмацняе цікаўнасць да папулярнай і прафесійнай гісторычнай літаратуры: зусім не гумані-

**Ігар Чакалаў-Шыдлоўскі:
«У кожнага з нас ёсць свая гісторыя»**

Ігар Чакалаў-Шыдлоўскі

— Чаму наша аўяднанне імкненне да згуртавання шляхетнасці да адраджэння духа? Па-першым, мы пазіцыянуем сябе як спадкаемцы шляхецкіх і дваранскіх традыцый. Мы падкрэсліваем, што дзяржава ў нас не саслоўная, але важным з'яўлецца вяртанне стручанай высокай культуры і ўкараненне яе ў штодзённым жыцці ў розных яе праявах. Якія звароты мы чуем, перасекі мы мяжу з Польшчай? «Пан, пані...» А ў нас жа гучыць: «Жэншчына, падзіўнічэсце!» — таму што 80 гадоў маргінальнага кіравання краінай не маглі не пакінуць слядоў ва ўсіх сферах грамадскага жыцця.

ПОШУК КАРАНЕЙ

тарыі чытаюць і перачытваюць кнігі Уладзіміра Карапкевіча, Адама Мальдзіса, Уладзіміра Арлова...

Генатып праяўляеца таксама ў фенатыпе: калі збіраеца шляхецкай грамада, 50–60 ці болей чалавек, людзі збоку здзіўляюцца: адкуль столькі прыгожых людзей разам? Твары, постаці захавалі гістарычны тыпаж, які мы можам бачыць на старасвецкіх партрэтах! Гэта дзіўна, але ... Як пародны конь вылучаеца перад цяглавым, ці пародны сабака — перад дварняком, так і чалавек, высакародны шляхецкія гены якога праішлі стагоддзі шліфоўкі праз адкукацыю, кодэкс паводзін, выхаванне пакалення ў яго продкаў, вылучаеца сярод іншых.

— Як выбіралася назва «аб'яднання»?

У кожным слове назвы — «Мінскае згуртаванне нашчадкаў шляхты і дваранства» — ёсьць сэнсавая нагрузкa. Нашчадкі — таму што вядзеца пра спадкаемства традыцыі. Магчыма, прасачыць пакаленны ростисц усіх генерацый сям'і, які зазывчай вёўся ў шляхецкіх фаміліях, мы зможам у 10% выпадкаў. Ёсьць аб'ектыўныя прычыны: у архівах не захаваліся дакументы, яны часткова вывезены ў

суседнія краіны (Польшчу, Літву, Расію), часткова знішчаны. Але экстрапалація колішніх колькасці шляхты ў 10–12% на сённяшні час і адносная да іншых лічба шляхетных прозвішчаў, вядомых па гербоўніках, дазваляе меркаваць, што спадчынікаў шляхты ў Беларусі — прыкладна 1 мільён. Цікава, што ў 1920–1930-я гады многія, хаваючыся, мянялі прозвішчы,

Шляхетнасць у сваіх каранях мае шанец знайсці ладная частка суайчыннікаў — у Беларусі пад канец XVIII стагоддзя доля шляхты складала 10–12 працэнтаў насельніцтва

часам зменай адной ці некалькіх літар. Некалькі чалавек, якія праішлі ў наша аб'яднанне, аднавілі іх гістарычнае гучанне, вярнуліся да імёнаў прадзедаў. Сустракаюцца і асобы, якія, маючы шляхецкія прозвішчы, не адчуваюць сябе нашчадкамі высакароднага саслоўя. Магчыма, яны — спадкемцы шляхты з неспадкаемством, калісці падробленымі дакументамі. Загадка генаў...

— Аб'яднанне часткова сутыкаеца са сферай міфатворчасці?

— Мы не так патрабавальны да дакumentавання генеалогіі, як сябры «Згуртавання беларус-

кай шляхты» ці спецыялісты Нацыянальнага гістарычнага архіва, хоць ў нас працујуць з дакументамі кандыдат гістарычных навук, аўтар кніг па генеалогіі Аляксандар Залівака і кандыдат гістарычных навук, выдаўшы кніг метрыкі ВКЛ Валеры Менжынскі. Ёсьць іншая звязшмэта: сваій дзеянасцю аб'яднанне спрыяе пераадоленню вялікай хібы нашай куль-

міф. У літаратурнай, выяўленчай форме, у выглядзе фільмаў і мультфільмаў — чаго заўгодна. Генрык Сянкевіч стварыў польскі нацыянальны міф — далёкі ад гістарычнай праўды. Ён трактуе гісторыю з пункту гледжання Польшчы — а як яшчэ яе будзе паказаць паляк? Свае міфы нарадзіла Расія, і цяжка патрабаваць ад расіян, каб яны пісалі гісторию ў «беларускім аспекце». Без нацыянальнага гістарычнага беларускага міфа, прычым гераічнага, культурнае нацыянальнае адраджэнне на пачатку XXI стагоддзя наўрад цімагчымае.

І падставы, грунт для творчасці ёсьць: беларуская шляхта, беларуская геральдычная традыцыя — адна са старажытных у Еўропе, значна больш глыбокая за расійскую. Манеры, культура, танцы, якія ішлі з глыбіні стагоддзяў, — аспекты старажытнай выхаванасці і падрыхтаванасці адчынілі беларускай шляхце ў часы Расійскай імперыі дзверы і адкукаўных устаноў, і імператарскага двара. Імперыя «расла» лепшымі людзімі скораных народаў — таму і Чартарыйскі мог атрымаць пасаду міністра замежных спраў Расіі. І нават у Расійскай імперыі (у адрозненне ад СССР), пры ўсіх яе мінусах, немагчыма

было ўявіць Катынскі лес для шляхты ВКЛ.

Нарэшце, беларуская геральдыка ясна паказвае, што ВКЛ здаўна жыло ў єўрапейскім контэксте. У сярэднявечным Еўрапейскім саюзе. Таму арыстакратычныя шлюбы нярэдка былі інтэрнацыональнымі. І служылі пры дварах — у нас замежнікі, мы — за мяжой. ВКЛ цалкам трапляла ў єўрапейскі культурны, палітычны, гістарычны контэкст. У нашым аўяднанні сёння сустракаюцца сведчанні быльх канкактаў, прозвішчы — Мюнхгаузен, Тулуз-Латрэк і іншыя.

«Мінскае згуртаванне нашчадкаў шляхты і дваранства» на базе выдавецтва «Энцыклапедыкс» пашырае і папулярызуе веды па гісторыі шляхты і дваранства, па генеалогіі. Пры падтрымцы Міністэрства інфарматыкі Беларусі выдадзена ўнікальная ў паліграфічным, выяўленчым і змястоўным планах кніга «Геральдыка Беларусі», да якой выдатныя тэксты і матэрыялы падрыхтаваў Анатоль Цітоў. У 2009 годзе з'явіўся зборнік дакументаў з гісторыі высакароднага саслоўя Беларусі і суседніх дзяржаў. Да наступнага года выдавецтва рыхтуе даведнік па сімваліцы шляхецкіх і дваранскіх гербаў — бо ў геральдыцы кожная рыса мае глыбокі, амаль сакральны сэнс і літаральна інтрыгуе гістарычнымі таямніцамі... Тым, хто сёння пачынае шукаць свае карані, зрабіць гэта становіща лягчэй. Але варта не губляць час.

ПАМЯЦЬ

СВЕТЛЫ І ЎЗНЁСЛЫ МАСТАКА МІХАСЬ РАГАЛЕВІЧ

Аляксей ХАДЫКА

16 верасня споўнілася 40 дзён, як пакінуў гэты свет выбітны беларускі мастак Міхась Вікенцьевіч Рагалевіч (1932–2010). Менавіта ў гэты дзень намаганнямі экспазіцыянеры Таццяны Гаранская і Віктара Маркаўца пры падтрымцы «Прыорбанку» ў фальварку «Добрая мыслі», што на вул. Магілёўскай, 12 у Мінску, адчынілася выставка работ Рагалевіча і адбылася прысвечаная яго творчасці дыскусія. Яе ўдзельнікі параўноўвалі лёс Рагалевіча з лёсам Ван Гога: па драматызме, напружанацці духоўнай і стылёвой блізкасці, нарэшце, па познім прызнанні заслуг абодвух творцаў. «Прыорбанк», набыўшы цэлую калекцыю карцін Рагалевіча, плануе адвесці ім у новым офісе спецыяльную залу.

Мала сказаць, што лёс не песьці мастака. Калі хлопчыку быў год, НКУС арыштаваў і расстраляў яго бацьку і старэйшага брата Франака за адзіную правіну — заможны стан шляхецкай сям'і Рагалевічаў, якая пры Саветах

займалася ўласнай гаспадаркай на зямлі ў вёсцы Глінішчы на Уздзеншчыне. У 1937 годзе ў вагоне-циплушцы паехала на поўнач маці, каб, вярнуўшыся праз 10 гадоў, быць зноў арыштаванай, сасланай у 1948 годзе ў Сібір, дзе і памерла ў 1949-м.

Будучы мастак правёў першыя гады жыцця ў дзіцячым доме, спачатку савецкім, потым нямецкім, здаючы кроў па нялюдской праграме нацысцкага дзіцячага донарства. Пасля вайны мусіў з 15 гадоў сам зарабляць на жыццё. У хуткім часе перарабраўся ў Мінск і пасля фабрычна-завадской вучэльні прыйшоў у ліцейку МАЗа, да пякельнага агню вялізных печаў. Затым было войска (1951–1953), 9-месячныя курсы экскаваторашчыка, зноў праца, і толькі з 1959-га — Мінская мастацкая вучэльня.

Вучнёўскія работы з цвёрдым, дакладным мужчынскім малюнкам, якія Таццяна Гаранская прадэмантравала на презентацыі, авбяргаюць закіды, што спелы стыль мастака са стылізацыяй пад народны прымітыў або народныя іконы — вынік недастатковай адкукацыі: гэта свядомы і тонкі прыём. Як і напружаныя колер, экспрэсія фарбы, якія ідуць ад захаплення ў маладыя гады Ван Гогам, постімпрэсіянізмам, экспрэсіянізмам, авангардным мастацтвам пачатку ХХ стагоддзя. Усегэтыя прыёмы — з набору «фішкаў» элітарнай мастацкай молодзі 1960-х. Але тое, што вылучае творчасць Рагалевіча,

Міхась Рагалевіч «Бабіна Лета», 1998

насуперак зімовай прахалодзе яго лёсу — святло і амаль заўсёды блакітнае неба ў яго палотнах. Ён заўжды заставаўся светлым і ўзнёслым, хоць, як кажуць яго блізкія сябры, трошкі замкнёным і надзвычай ранімым.

Галоўная тэма гэтага «сапраўднага народнага мастака» (Т. Гаранская) — яблыні ў квіцені, яго фірмовы мастакоўскі образ, што прайшоў праз усё творчое жыццё. «Хацеў бы я, каб мяне прыгадвалі па такім пакетычным вобразе — веснавых яблынях. Як Ван Гога па яго «Сланечніках», — заўважыў на адкрыцці выставы сакратар Саюза мастакоў, паэт і мастак Рыгор

Сітніца. Невыпадковая Рагалевіч, улюблёны ў пазіцию Багдановіча, сваімі творамі натхняў іншых паэтаў. Яму прысвяціў некалькі вершаў Рыгор Барадулін («Божа, душу памяні...» і іншыя).

Яшчэ адна тэма — сям'я, цёплыя і верныя чалавечыя адносіны. З адбіткам уласнага знаку бяды — тэмы ссылкі ў савецкія лагеры, як на карціне «Арышт». «Памяць незагойнай ранай баліць да гэтых дзён», — напісаў мастак у аўтабіографіі праз дзесяцігоддзі пасля трагічных падзеяў. Ён быў першым з беларускіх жывапісцаў, хто ў сярэдзіне 1960-х асмеліўся выставіць творы, прысвечаныя жаху сталінскіх

рэпрэсій адкрыта — на выставах у Палацы мастацтва. Ці трэба тлумачыць, што ўлады так і не «паплюблі» мастака пры жыцці, нават у 2000-я гады? Нейкі ён быў няправільны — ні сацыялістычны, ні нацыяналістычны. Тэмы творчасці — толькі агульначалавечыя каштоўнасці.

Прыкладам — краявіды і нацюрморты з кветкамі. Каханне, з вобразамі маладых, што ўзносяцца над зямлём на кані — гэты казачна-фантастычны сюжэт запазычылы ў Рагалевіча іншыя мастакі Беларусі. Проста жыццё: ягоная знакамітая, шмат разоў рэпрадукаваная «Першакласніца» з букетам. Праводзіны і сустрэча з войскам сына. Шмат падтрымаваў таленавітых беларускіх фізікаў — яго першая майстэрня месцілася ў Інстытуце фізікі АН БССР, дзе ён працаваў праста афарміцелем.

Прысутныя на презентациі выставы пагадзіліся: як у Ларысы Геніюш, жаночага сімвала трагічнай гісторыі Беларусі XX стагоддзя, у Рагалевіча і яго спадчыны ёсьць наканаванне з гадамі ўздымацца ў прызнанні і любові нашчадкаў. Таму Таццяна Гаранская, чыёй энергіі ў арганізацыі знакавых выставаў не перастаеш здзіўляцца, паабігла: калектыўнымі намаганнямі будзе скончаны і выдалены вялікі альбом твораў майстэра. Пройдучы больш шырокія паказы яго карцін, прысвечаныя яму спецыяльнай чытанні. Хай гэта спрадзіцца.

► ПАСЛЯСЛОЎ

БАРДЫ «АРШАНСКАЙ БІТВЫ»

Юрка КОПЦІК, Орша

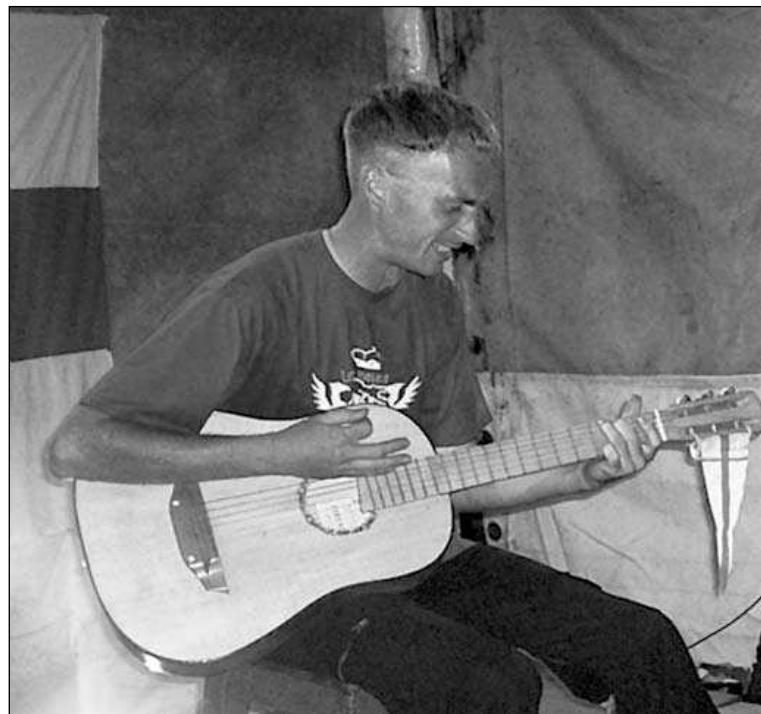
ЗАҮСДНІКІ АДКРЫТАГА
фестывалю беларускай
аўтарскай песні і пазії
«Аршанская бітва» ўжо не
здзіўляюцца ні паставам міліцыі
на дарогах, ні патрулям
АМАПу ў баявым рыштунку,
ні татальнім праверкам на
дарогах блізу маленъкай рэчкі
Крапіўна, што на ўсход ад
Орши. Усё эта паўтараецца
з 2007 года кожны раз у
бліжэйшую да 8 верасня
суботу.

Нельга сказаць, што раней улады ставіліся надта лаяльна да фестывалю, які існуе з 1991 года. Хутчэй, яны абыякава глядзелі на тое, як сотні пераважна маладых людзей з заплечнікамі ды гітарамі з'язджаліся на бераг Крапіўны і Дняпра, каб паслушаць бардаў і паэтав, пасядзець у коле сяброву ля вогнішча і пагаварыць пра сваё. Пра фэсты былі перадачы на радыё, а ў 1995 годзе адпаведны сюжэт паказалі на БТ.

Але зараз стаўленне ўладаў сунулася ў рэзкі негатыў. Зачысткі на вакзалах Магілёва, Віцебска і Орши, дзе маладых людзей ссаджаюць з электрычак і адводзяць у аддзелы транспартнай міліцыі для перагляду рэчаў (па падзэрні ў наркатафіку!), перапісваюць пашпартныя дадзенія, настойліва рабяць не ехаць на Крапіўну і саджаюць на зваротныя цягнікі. Міліцэйская патрулі на дарогах і сцежках.

Ці думаў у 1991-м бацька ідэі фестывалю Андрэй Мельнікаў, што ў 2010 годзе давядзеца яму са сваім роварам сядзець у райадзеле міліцыі і з гадзіны слухаць лекцыю аб правілах языд ў ўсіх час сутак па дарогах?

Фестываль «Аршанская бітва» — дзеяства пераважна начное. Так склалася ад самага пачатку. Другога такога фэсту ў нас няма. Ёсьць «Бардаўская восень» на Беласточчыне з журы, з прызвымі месцамі і г. д. Нічога гэтага на Крапіўне ніколі не было. Час паказаў, што самае найлепшае ў свеце журы — гэта зацікаўлены і ўважлівы слухач, а самае большае, што ты можаш тут атрымаць, дык гэта карону «Аршанская бітва» ад мастака Алеся Пушкіна. У розны час на Крапівенскім полі выступалі практична ўсе класікі беларускай аўтарскай песні.

Міхail Рудакоўскі на фестывалі «Аршанская бітва-2008».

Сёлета праз шчыльныя міліцэйскія кардоны і пасты на дарогах на гітарычнае поле прабіліся невядома як толькі 14 чалавек. З выступаўцамі жа ўсяго адзін — Міхail Рудакоўскі з Речыцы. Дарэчы, ён з 2004 года не праpusciў ніводнага фэсту.

Калісці Міхail прыцягнуў увагу сваім пацешнымі песен-

камі на матывы розных папулярных шлягераў голасам надта ж вядомага ўсім персанажа. Адна з іх, на маты ў расійскага гурта «Звери» «Я ўхажу красіве», цяпер стала біяспрачным шлягерам аўтарскай песні. Другая адметнасць гэтага аўтара — надта камернае выкананне. Але сёлета ў яго нарэшце «праразаў-

ся» голас, і можна гаварыць пра нараджэнне новага імя на сцене беларускай аўтарскай песні.

Сёлета Міхail Рудакоўскі паказаў, што ён валодае не толькі наборам шаржавых песенек або гітарычнымі рэтраспектывамі. Цяпер ён здольны сур'ёзна гаварыць са слухачом: Міхail практична ніколі не называе сваіх песняў, не гаварыць са слухачом у час выступу. І гэта сур'ёзны недахоп у сцэнічным вобразе цікавага барда. Практична ўсе новыя песні Міхailа самотныя і тужлівыя.

На світанні ў сонным фестывальным лагеры ціха з'явіўся сам бацька фэсту Андрэй Мельнікаў. Праспіваў пасля сняданку свае вядомыя песні — «Шляхецкую», «На полі Аршанская бітвы ралля», яшчэ сёе-тое. Потым народ пацягнуўся да мемарыяльнага крыжа пры вусці Крапіўны. Гэта ўжо традыцыя. Крыж з надпісам «Героям аршанская бітвы» паставіл ўдзячныя аршанцы ў 1995 годзе. Ён асвечаны святарамі каталіцкай, грэка-каталіцкай і беларускай праваслаўнай аўтакефальтай цэрквой. Раней правіліся тут у час фэсту і набажэнствы. Цяпер

— не. Як патлумачыў мне ксёндз аршанскага касцёла Аляксандар Жарнасек, цяпер закон нібыта не дазваляе. Можна служыць імшу толькі ў афіцыйна ўстановленых месцах. Гэтае ж месца — «не ўстаноўленае».

Само поле ля крыжа і лужок ля памятнага знака ў гонар бітвы і дарогу па полі да іх паводле распараджэння мясцовай улады 9 верасня трактар узадраў плугам. Ну няхай сабе так. Рэчка Крапіўна вялікая, і на ёй хопіць месца для нашай удзячнай памяці. Недзе чытаў, што грунвалдскі мемарыял пачынаўся амаль гэтак жа сама: збираліся польскія студэнты, чыталі вершы паэтаў, спявалі песні, неабавязкова толькі патрыятычныя. Што можа быць лепш, чым співаць песні і чытаць вершы там, дзе калісці зямля дрыжэла ад тупату дзясяткаў тысяч коней, дзе лілася кроў і адлятала душы?

Цяпер Грунвалд — месца нацыянальнай славы і гонару. Там кожны год бываюць першыя асобы дзяржавы. У нас пакуль што вось гэтак. Але не на лініі Сталіна, не на вёскі Студзёнка, а вось якраз на гэтым Крапівенскім полі вырастает і сталее тое пакаленне, якое зробіць нас нацыяй, вартай свайго мінулага.

БЕЛСАТ tv

Бесплатны канал на стандартах «Сінэанс» і «Астра»
штодня 7:13:17:23
«Сінэанс» пазіцыя: 59° E, пазарызація N.
частота 32 379,6 MHz

НОВЫ СЕЗОН. НОВЫ САЙТ. НОВЫЯ ЭМОЦЫИ.
НЕ ПРАПУСЦИ!

Фонд «Wolność i Demokracja» Польша, 00-480 Варшава, вул. Вейска 13/3
www.belsat.eu